

Kukka-Maaria Kallio

**PUHETTA KIRJALLISUUDESTA –
DISKURSIIVISET MURROSKAUDET PENTINKULMAN PÄIVILLÄ**

Pentinkulman päivät -kirjallisuustapahtuman juhlapuheiden diskurssianalyttistä ja kulttuuripoliittista tarkastelua vuosilta 1978-2001

Suomen kirjallisuuden pro gradu –tutkielma
Tampereen yliopisto, toukokuu 2007

Tampereen yliopisto
Taideaineiden laitos

KALLIO, Kukka-Maaria: PUHETTA KIRJALLISUUDESTA – DISKURSIIVISET
MURROSKAUDET PENTINKULMAN PÄIVILLÄ
Pentinkulman päivät -kirjallisuustapahtuman
diskurssianalyttista ja kulttuuripoliittista tarkastelua vuosilta
1978-2001

Pro gradu –tutkielma , 78 s.
Suomen kirjallisuus
toukokuu 2007

Tutkielmassa tutkitaan Pentinkulman päivät -kirjallisuustapahtuman pääjuhlapuheiden kautta kulttuurisen keskustelun kehitystä Suomessa. Pentinkulman päivät -kirjallisuustapahtuma on kirjailija Väinö Linnan kotiseudulla Urjalassa vuosittain kesällä järjestettävä noin viikon kestävä vakiintunut kirjallisuustapahtuma. Tapahtuma järjestettiin ensimmäisen kerran vuonna 1978. Lähdemateriaalina käytetty aineisto koostuu Pentinkulman päivien pääjuhlien puheista reilun kahdenkymmenen vuoden ajalta: perustamisvuodesta vuoteen 2001 saakka. Lähdemateriaalina käytetyn aineiston on dokumentoinut Maila Suominen. Aineiston perusteella selvitetään Pentinkulman päivien perinteitä, luonnetta ja kirjallisten teemojen linjauksia.

Yhteiskunnallisuus on keskeinen teema kirjallisuuskeskustelussa etenkin alkuvuosina. Tutkielmassa käytetään kirjallisuussosiologista näkökulmaa, joka tutkii kirjallisuuden ja yhteiskunnan välisiä yhteyksiä. Kirjallisuustapahtuma ja sen dokumentoitu aineisto koostuu puheista, diskursseista. Tutkielman metodina käytetään diskurssianalyysia, jonka avulla tutkitaan mm. puheen tuottamisen strategioita. Juhlapuheiden diskurssit jaotellaan tutkielmassa kolmeen päädiskurssiin: perinteen rakentamisen diskurssiin, muutosdiskurssiin ja postmodernin yhteiskunnan diskurssiin. Ensimmäisen, perinteen rakentamisen diskurssin avulla määritellään suomalaisen kirjallisuuden ja Pentinkulman päivät -kirjallisuustapahtuman identiteettiä suomalaisuusdiskurssin ja paikallisten erityispiirteiden, kuten hämäläisyyden ja Väinö Linnan henkilöitymän ja kirjallisen työn, vahvistamisen kautta. Jälkimmäinen postmodernin yhteiskunnan diskurssi koostuu markkinatalousdiskurssista, medialisoitumisesta ja naisdiskurssista. Perinteen rakentamisen ja säilyttämisen diskurssia havainnoidaan myös museologisesta näkökulmasta.

Juhlapuheiden analyysissa esiin nostetut diskurssit peilaavat kukin murrosajan kulttuuripoliittista ilmasto. Tutkielmassa tuodaan esiin tutkimusvälin taustalla vaikuttavat kulttuuripoliittiset murrokset havaintomateriaalin kautta. Lopuksi pohditaan kulttuurintuottamisen nykytilannetta sekä Pentinkulman päivät -kirjallisuustapahtuman imagon vahvuuksia, heikkouksia ja kehitysmahdollisuuksia tutkimusmateriaalin havaintojen pohjalta.

Tutkielman avainsanoja: kirjallisuussosiologia, diskurssianalyysi, Pentinkulman päivät, kirjallisuustapahtuma.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
2. DISKURSSI PUHEEN TULKKINA	5
2.1 DISKURSSIANALYYSIN KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ	5
2.2 DISKURSIIVINEN TODELLISUUS	9
2.3 KONTEKSTUAALISUUS JA IDENTITEETTITYÖ	10
2.4 DISKURSSI SOSIAALISEN RYHMÄN RAKENTAJANA	11
2.5 SOSIAALINEN IDENTITEETTI	13
2.6 METODI JA KÄSITTEET TUTKIMUSAINEISTOSSA	14
3. PERINTEITÄ RAKENTAMASSA	17
3.1 SUOMALAIKUUS JA PAIKALLISUUS PENTINKULMAN PÄIVILLÄ	17
3.2 HISTORIAALLISTA TOTUUSDISKURSSIA TUOTTAMASSA	27
3.2.1 <i>Historiallinen totuusdiskurssi liikkeessä</i>	30
3.2.2 <i>Miten totuutta tuotetaan diskurssissa</i>	34
3.3 MUSEAALINEN DISKURSSI	37
4. POSTMODERNIN YHTEISKUNNAN DISKURSSIT	40
4.1 TOTUUSDISKURSSI MEDIALISOITUU	40
4.2 GLOBALISAATIO JA TIETOYHTEISKUNTA	43
4.3 KIRJAILIJAN SUBJEKTIPOSITIO LIIKKEESSÄ	46
4.4 NAISDISKURSSI JA UUDET 2000-LUVUN TUULET	53
5. KULTTUURIKESKUSTELU TOISEN TASAVALLAN AJALTA 2000-LUVULLE	59
6. JOHTOPÄÄTÖKSET	70

1. Johdanto

Tutkielman tutkimuskohteena on Pentinkulman päivät -kirjallisuustapahtuma Urjalassa. Pentinkulman päivät -kirjallisuustapahtuma on vakiintunut vuosittain kesällä järjestettävä noin viikon pituinen tapahtuma, jonka pääasiallisena järjestävänä tahona toimii paikallinen Väinö Linna -seura. Ensimmäiset Pentinkulman päivät pidettiin vuonna 1978. Tapahtuma koostuu kirjailijataapaamisista, seminaareista ym. luonteeltaan keskustelevista tilaisuuksista sekä silloin tällöin myös näytelmistä ja dramatisoinneista. 1980-luvulla järjestettiin ensimmäinen esikoiskirjailijatapaaminen, josta on sittemmin muodostunut tapahtuman vahva tavaramerkki. Pentinkulman päivät kuuluvat Finland festivals -kesätapahtumaketjuun.

Pentinkulman päivät huipentuvat viimeisen päivän pääjuhlaan, jossa n. 3-4 kutsuttua kirjallisuuden alan vaikuttajaa esittävät nk. alustuspuheen, jonka jälkeen on mahdollisuus keskustella vapaammin valitusta teemasta. Käytännössä keskustelua ei kuitenkaan ole juurikaan käyty, joten tekstit ovat enemmänkin kutsuttujen asiantuntijoiden kirjoittamia esitelmiä, jotka on juhlassa luettu paperista. Puheiden otsikot ja sitä kautta niiden aiheet ovat annetut järjestäjien taholta.

Tutkimusmateriaalina tutkielmassa ovat Pentinkulman päivien pääjuhlapuheet reilun kahdenkymmenen vuoden ajalta vuodesta 1978 vuoteen 2001. Tutkimusvälin valinta ja sen laajuus perustuu saatavilla olleeseen materiaaliin. Kyseessä olevien vuosien aineiston on kerännyt yhteen ja dokumentoinut opiskelija Maila Suominen Tampereen yliopiston toimesta. Tämän jälkeen dokumentointia pääjuhlan alustuspuheiden osalta ei ole enää tehty. Joitakin pääjuhlapuheita on myös äänitetty, mutta tämän materiaalin olen rajannut pois omasta havaintomateriaalistani.

Tutkielmassa on käytössä makrotasoinen tutkimusote ts. laaja näkökulma aineiston laajuuden vuoksi. Äänitetystä materiaalista olisi mahdollisuus käyttämäni diskurssianalyttisen metodin puitteissa tehdä myös tarkempaa mikrotason, suppean näkökulman, tutkimusta. Tällöin aineistoa tulisi rajata voimakkaasti. Kuitenkin juuri erilaiset kulttuurisen jatkumon rajapinnat tulevat näkyviin laajemmassa aineistossa ja näitä rajapintoja sekä niiden keskeisten kulttuuristen diskurssien sisältöjä olen juuri pyrkinyt tutkielmassani hakemaan.

Tutkielman tutkimusote on kirjallisuussosiologinen. Kirjallisuussosiologinen tutkimussuunta yhdistää yhteiskuntasuhteet ja yhteiskunnalliset instituutiot sekä näiden toimijoiden väliseen kanssakäymiseen liittyvän poliittisuuden ja vallan käytön kirjallisuuden tutkimukseen. Kirjallisuussosiologinen tutkimus määrittelee kulttuurin rakenteellisiksi kerrostumiksi poliittisen järjestelmän, instituutiot ja osainstituutiot, infrastruktuurin ja mentaliteetin. Kirjallisuusinstituutio on yksi osainstituutio kasvatustajärjestelmän ja uskonnollisten laitosten rinnalla. Poliittisen järjestelmän tasolla kosketuspinnan kirjalliseen kulttuuriin tuovat poliittiset ja kulttuuripoliittiset organisaatiot. Infrastruktuurin tasolla toimivat kulttuuria siirtävät tuotannolliset ja tekniset välineet, kuten kirjallisuustapahtumat ja -festivaalit. Mentaliteettitasolla luodaan kulttuurin mielikuvat ja arvot. (Niemi 2000, 13.)

Kirjallisuussosiologinen tutkimusote on käyttökelpoinen Pentinkulman päivien - tapahtuman tutkimisessa sen yhteiskunnallisen ideologisen lähtötilanteen vuoksi. Pentinkulman päivien pääjuhla on luonteeltaan auktoritatiivinen ja institutionaalinen muihin tilaisuuksiin verrattuna. Puheet ovat ennalta valmistettuja, niitä pitävät tietyn aseman ja auktoriteetin omaavat kirjallisuuden alan asiantuntijat. Lisäksi pääjuhlan säännöllisyys ja sijoittuminen viimeiseen päivään institutionalisoi tilanteen 'viimeisen sanan' sanomisen paikaksi.

Bourdieu (1985, 105-110) operoi kenttäteoriassaan järjestelmän sisäisten voimasuhteiden tilan tai ns. erityispääoman jakauman käsitteillä. Erityispääoma on arvokas suhteessa tiettyyn kenttään sen rajojen sisällä. Tutkimuskohteeseen siirrettynä tätä voisi esim. ilmentää se, että kutsutut puhujat edustavat samalla myös taustalla olevaa instanssiaan tai esim. poliittista väriä. Lisäksi Bourdiuen (1985) mukaan kaikilla tietyn kentän jäsenillä on ”joukko yhteisiä fundamentaalisia etuja, jotka liittyvät itse kentän olemassaoloon”. Tämä yhteenkuuluvuuden tunne on kenttien välisten taisteluiden taustalla. Viittaaan vastaavanlaiseen intressiryhmä-jaotteluun analyysissäni, mutta käytän ilmiöstä Pekka Pällin tutkimuksessaan esittelemiä sisä- ja ulkoryhmäkäsitteitä. Bourdieu puhuu myös 'pelin historian' tuntemisesta ja näin ollen tietyn auktoriteetin johdolla konventioon ja järjestelmään sopeutumisesta ja tämän sopeutumisen hegemoinnista ja tuottamisesta. Käytännönläheisemmin tätä ilmiötä pääsee tutkimaan diskurssianalyysin keinoin.

Kirjallisuustapahtuman erikoispiirteeksi voidaan nimetä tilapäisyys ja vuorovaikutteisuus. Tapahtuman esitykset, puheet, ovat suullista kerrontaa, joiden sisällöt pohjautuvat kirjoitettuun tekstiin, kirjallisuuteen. Kirjallisuustapahtuman voidaan nähdä yhdistävän suullisen kerronnan ja kirjoitetun tekstin sekä luovan julkista sosiaalisen vuorovaikutuksen kenttää kirjallisuudelle. Kirjallisen 'tallenteen' tulkinnan, arvottamisen ja välittymisen kautta kirjallisuustapahtuma kiinnittyy muuhun kiinteämpään kirjallisuusinstituutioon. (Kukkonen 2004, 176.) Kirjallisuustapahtuman suullinen kerronta muodostuu diskursseista. Diskurssit voivat olla luonteeltaan esteettisiä tai kulttuuripoliittisia. Kirjallisen toiminnan taustalta voidaan etsiä kulloisenkin yhteiskunnan piileviä arvostuksia ja vallitsevia puhetapoja (Niemi 2000, 152).

Tutkielma on empiiris- ja analyysipainotteinen, mikä on luonteenomaista diskurssianalyttiselle tutkimukselle. Analyysin yhteydessä esiintyy jo rinnakkain tulosten pohdintaa, joka jatkuu itsenäisempänä luvussa 5. Alun teorialuku (luku 2) esittelee tutkielman kannalta keskeisimmät käsitteet ja analyysissä käytetyn teoreettisen taustan. Jokinen Juhila ja Suoninen (1999, 20-21) nimeävät diskurssin muodostavat tekstit selonteoiksi. Käytän tätä käsitettä analyysissäni, koska pohjaan tutkielmani Jokinen, Juhila ja Suoninen -tutkimusryhmän kirjoittamiin diskurssianalyysin perusteoksiin.

Tutkielmassa tarkastellaan ensin aineistossa ilmeneviä diskursseja juhlapuheiden lausumien kautta. Diskurssit käsitetään tilannesidonnaisesti yhteiskunnallisesta kontekstistaan käsin. Diskurssien sisältöanalyysin jälkeen tarkasteltavia diskursseja peilataan toisiinsa hakien teemoja yhdistäviä laajempia kulttuurisen keskustelun linjoja. Yhteiskunnallisen poliittisen ja humanistisen yms. ilmaston vaihtuessa myös diskurssin merkityksellistämiset muuttuvat ja uudistuvat kontekstin vaihtuessa. Tutkimuskysymyksenä tutkielmassa onkin millaiseksi kirjallisuuskeskustelun kulttuurinen virta aineistossa hahmottuu. Näin profiloidaan myös Pentinkulman päivillä esiin nousevia arvoja ja tapahtuman ideologista paikkaa yhteiskunnallisessa keskustelussa.

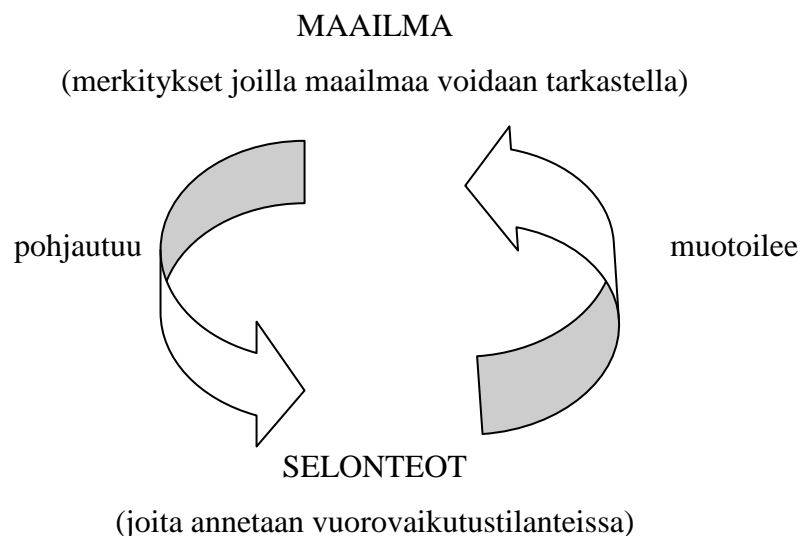
Pro gradu -tutkielmani aihetta hakiessani halusin löytää aiheen, jossa voisin tiivistää ja yhdistää pää- ja sivuaineopintoni toisiaan tukevassa oppimisprosessissa. Olenkin yhdistänyt tutkielmani kirjallisuustieteelliseen lähestymistapaan sivuaineideni hallintotieteen, tiedotusopin ja museologian näkökulmia. Olen toiminut työelämässä

taidehallinnon ja tuottajan tehtävissä, joten kulttuuritapahtuman tutkiminen ilmiönä on lähellä omaa työelämäsuuntautumistani ja näin ollen kiinnostavaa ja kehittävää.

2. Diskurssi puheen tulkkina

2.1 Diskurssianalyysin keskeisiä käsitteitä

Eero Suoninen nimeää diskurssianalyyttiseen tarkasteluun otettavan aineiston tekstit selonteiksi. Sanalla halutaan korostaa kielenkäyttöön perustuvan todellisuuden konstruktivisuutta. Selonteot ovat kuvauksia todellisuudesta ja kertovat sosiaalisesta maailmasta puhetapoihin ja -merkityksiin pohjautuen. Puhuja kertoo todellisuudesta suodattaen ja tulkiten sitä. Ympäröivää todellisuutta tehdään puheen kautta sosiaalisesti ymmärrettäväksi. Strategisin puheentuottamisen ja vaikuttamisen keinoin voidaan myös tietoisesti muovata sosiaalista maailmaa ja todellisuutta haluttuun suuntaan. (Jokinen, Juhila, Suoninen 1999, 20-21)

Selonteot ylläpitävät kulttuuriamme ollen keskeinen tekijä kulttuurin jatkuvuuden kannalta. Lisäksi ne muokkaavat kulttuurillista todellisuuttamme. ”Ensinnäkin, selonteot pitävät yllä niitä konventionaalisia rakenteita, joiden noudattamista tai joista poikkeamista ne perustelevat. Toiseksi, selonteot pitävät yllä diskursseja, joihin viittaavat tai vetoavat vaikuttaakseen yleisönsä. Kolmanneksi, selonteot tuottavat monenlaisia vaikeasti pääteltävissä olevia symbolisia ja aineellisia seurauksia” (Jokinen, Juhila, Suoninen 1999, 22). Selonteolla voidaan myös suoraviivaisesti oikeuttaa ja vastustaa yhteiskunnallista vallankäyttöä, varsinkin jos selonteot onnistutaan muotoilemaan retorisesti suostutteleviksi. (Jokinen, Juhila, Suoninen 1999, 22-24.)

Roland Barthes (1993, 86) käyttää samasta ilmiöstä lausuman käsitettä. Diskurssi koostuu useammasta lausumasta, ryhmästä lausumia. Tästä lausumien ryhmästä Jokinen, Juhila ja Suoninen käyttävät selonteko-termiä. Sanassa korostuu myös puhujan näkökulma ja puheen subjektiivinen luonne. Alla olevassa lainauksessa selvitetään diskurssin, kielen ja puhujan näkökulman suhdetta Stuart Hallin mukaan.

Diskurssi on ryhmä lausumia, jotka tarjoavat kielen sitä varten, että voitaisiin puhua tietynlaisesta jotakin aihetta koskevasta tiedosta – toisin sanoen representoida tätä tietoa. Kun lausumia jostakin aiheesta esitetään jonkin erityisen diskurssin sisällä, diskurssi mahdollistaa aiheen näkemisen jollakin tietyllä tavalla. Se myös rajoittaa muita tapoja, joilla aihe voitaisiin esittää. (Hall 1992a, 291)

Michel Foucault (1972) käyttää yhdessä rakentuvista useista lausumista 'diskursiivisen muodostuman' termiä. "Kutsumme diskurssiksi joukkoa ilmauksia sikäli kuin ne kuuluvat samaan diskursiiviseen muodostumaan. [--] Se koostuu rajallisesta määrästä ilmauksia, joiden olemassaolon ehdot voidaan määrittää. (1972, 117)". Mainitut ehdot määrittelevät tietyllä sosiaalisella, taloudellisella, maantieteellisellä tai kielellisellä alueella diskursiivisen käytännön siitä mitä voidaan sanoa ja kuinka se voidaan esittää sekä sen kuka voi puhua, missä ja minkä ehtojen vallitessa. (Lehtonen 1994, 33).

Diskursiiviset muodostumat [--] 'muotoilevat' omat tiedon kohteensa ja omat subjektinsa. Niillä on omat käsitejärjestelmänsä, ne noudattavat omaa logiikkaansa ja toimivat omien ilmaisumuotojensa avulla sekä luovat oman tapansa tunnistaa mikä on 'totta' ja sulkevat pois mikä on 'virheellistä' niiden oman totuusjärjestelmän puitteissa. Ne luovat säännöllään 'tilan', jossa tietyt väitteet voidaan ilmaista. (Hall 1992b, 345).

Kulttuuri ja taide liitetään henkisyyteen ja sisäisyyteen. Taiteen katsotaan olevan yhteydessä korkeampaan todellisuuteen mielikuvituksen palvellessa taidetta tässä korkeamman tavoittelussa. Estetiikka erittelee kulttuurin ja taiteen avaamia sisäisiä maailmoja. Nämä luonnolliset ja spontaanit ajattelutavat jättävät usein huomiotta sen, että nämä edellä luetellut käsitykset ovat historiallisesti tuotettuja tapoja puhua, erityisiä diskursseja. Näin ollen ymmärretty todellisuus kuten yksilöllinen tietoisuuskin ovat ymmärrettäviä ainoastaan kielen ja merkitysten tuotteina, eivät sen alkuperinä. Diskurssin määritelmässä kiinnitetään huomiota siihen miksi tietyt merkitykset koetaan tiettyinä aikoina oikeiksi ja toiset vääriksi ja miten nämä 'oikeina' pidetyt merkitykset syntyvät ja tulevat vallitseviksi. (Lehtonen 1994 32, 34).

Diskurssit käsitetään siis myös 'liikkuviksi' ja siten luettaviksi ja muuttuviksi kulttuurisen ympäristönsä mukaan (Jokinen, Juhila, Suoninen 1999). Foucaultin termin diskurssit ovat purettavissa lausumien säännöstöistä käsin, jossa ne konkretisoituvat. Säännöstöt eivät ole pysyviä vaan sidoksissa erityiseen yhteiskunnalliseen, historialliseen ja sosiaaliseen ympäristöön ja tilanteeseen. Muuttuvassa ympäristössä diskurssi saa

uuden tulkinnan. (Rantanen 1997, 17). Diskurssi itsessään pysyy suhteellisen muuttumattomana, mutta tulkinta, joka perustuu vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän arvoihin asettaa diskurssin vaihtuvaan näkökulmaan. Näistä muodostuvat pysyvämmät kulttuuriset konventiot ja nk. kulttuurinen virta, josta voidaan määritellä kulttuurisen keskustelun ja ympäristön erilaisia vaiheita ja aikakausia.

Dikurssianalyysissa ollaan kiinnostuneita kulttuurisista merkityksistä ja yhteisen sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta. Merkitykset rakentuvat, pysyvät yllä ja muuntuvat ihmisten keskinäisessä toiminnassa ja selonteoissa. ”Merkitysten tarkasteleminen on yhtäältä aina sidottu merkitysten tuottamisten paikallisiin prosesseihin (esimerkiksi kasvokkaiseen vuorovaikutukseen tai tekstuaalisiin prosesseihin), jolloin merkitysten rakentumista tarkastellaan ’tässä ja nyt’ tapahtuvana toimintana. Toisaalta merkityksellistämisen tavat ovat aina enemmän tai vähemmän sidoksissa kunkin aikakauden diskursiiviseen ilmastoon, laajempiin kulttuurisiin merkityksiin, merkityksellistämisen tapoihin ja kielellisiin käytäntöihin.” (Jokinen, Juhila, Suoninen 1999, 56). Tilanteisuuden ja kulttuurisuuden tasavahvasti huomioiva tutkimustapa voi tutkia kulttuuria analyttisesti tutkimusaineistossa rakentuvana ilmiönä. Kulttuurin muotoutuminen on tällöin tutkimuksen keskeinen kohde ja analyysin tulos. Kulttuurillinen jatkumo on läsnä esimerkiksi, jos tarkastellaan jonkin ilmiön historiallista muutosta. (Jokinen, Juhila, Suoninen 1999, 55-63.)

Jokinen, Juhila ja Suoninen määrittelevät diskurssianalyysin väljäksi teoreettiseksi viitekehyykseksi, joka rakentuu viidestä teoreettisesta lähtökohta oletuksesta:

1. Oletus kielen käytön sosiaalisesta todellisuutta rakentavasta luonteesta
2. Oletus useiden rinnakkaisten ja keskenään kilpailevien merkityssystemien olemassaolosta
3. Oletus merkityksellisen toiminnan kontekstisidonnaisuudesta
4. Oletus toimijoiden kiinnittymisestä merkityssystemeihin
5. Oletus kielen käytön seurauksia tuottavasta luonteesta

Päivi Rantanen (1997, 20) pohjaa alla esiteltävän diskurssikäsitteensä Foucaultin perusteokseen *Tiedon arkeologia*.

1. Diskurssit ovat merkityksellistämisen järjestelmiä, joiden avulla representoidaan todellisuutta.

2. Yhteiskunnassa tuotetaan aina erilaisia diskursseja, jotka väittelevät keskenään yhteiskunnan sisäisestä organisaatiosta, vallanjaosta ja maailmankuvasta.
3. Diskursiivisessa kamppailussa hallitsevan saavuttaneet diskurssit menettävät ehdollisen luonteensa: niissä representoitu näyttää seuraavan yksinkertaisesti siitä, miten asiat todellisuudessa ovat.
4. Hallitsevissa diskursseissa tuotetut representaatiot vaikuttavat sosiaalisiin käytäntöihin ja saavat käytännöllisiä seuraamuksia.

Ensimmäinen kohta todellisuuden representoimisesta on yhteistä molemmissa esitetyissä määritelmässä. Rantasen määritelmässä korostuu yhteiskunnallisen sekä määrittelyvallan jako ja siitä kilpailu. Jokinen, Juhila ja Suoninen painottavat kontekstuaalisuutta ja toimijoita eli subjektia merkityssysteemin taustalla.

”Kielen käyttö on käytäntö, joka ei ainoastaan kuvaa maailmaa, vaan merkityksellistää ja samalla järjestää ja rakentaa, uusintaa ja muuntaa sitä sosiaalista todellisuutta, jossa elämme. Käyttäessämme kieltämme toisin sanoen konstruimme eli merkityksellistämme ’kohteet’, joista puhumme tai kirjoitamme” (Jokinen, Juhila ja Suoninen 1993, 18). Diskurssianalyysillä pyritään havaitsemaan todellisuutta luovia kielellisiä konstruktioita ja tekemään niiden vakiintumista ja vaihtelua näkyväksi ja havaittavaksi. Kuitenkin ei-heijastavuuden idean mukaisesti kieltä tai kielen käyttöä ei oleteta suoraksi todellisuuden kuvaksi. Pelkän kategorisoinnin sijaan pyritään selvittämään miten eri merkityssysteemejä tuotetaan sekä ”milloin ja miten siihen liittyviä itsemäärittelyjä ja keskinäisiä eroja ’herätetään henkiin’ ” (Jokinen, Juhila ja Suoninen 1993, 21). Näin diskurssit ensin havaitaan ja kategorisoidaan, jonka jälkeen diskurssit yhdistetään merkityssysteemeiksi. Näiden takaa pyritään löytämään tietoista toimintaa, politiikkaa tms., sekä identiteettityötä tekemällä jakoa sisä- ja ulkoryhmiin tai ryhmiin ’me – toiset’.

Merkityssysteemit syntyvät sosiaalisissa käytännöissä. Käytetty terminologia vaihtelee tutkijan tutkimusasetelmasta riippuen. Kilpailevat ja rinnakkaiset diskurssit merkityksellistävät maailmaa, sen suhteita ja prosesseja eri tavoin. Merkityssisältöihin viitataan joko tulkintarepertuaarin tai diskurssin käsitteellä, jotka ovat osin päällekkäiset mutta saavat myös omia erityisiä ominaisuuksia. Diskurssin käsite sopii Jokinen, Juhila ja Suonisen mielestä tutkimuksiin, ”joissa painopiste on ilmiöiden historiallisuuden tarkastelussa, valtasuhteiden analyysissä tai institutionaalisissa sosiaalisissa käytännöissä” (1993, 27). Tulkintarepertuaarin käsite taas sopii paremmin

tutkimuksiin, joissa eritellään yksityiskohtaisemmin kielen käytön vaihtelevuutta. ”Diskurssianalyysissä ei tutkita repertuaareja tai diskursseja sinänsä, vaan eksplikoidaan erityisesti sitä, miten ne aktualisoituvat erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä” (Jokinen, Juhila ja Suoninen 1993, 28). Tutkijan osuus on keskeinen. Tutkija liittyy yhteen diskurssit luoden merkityssisältöjä tai tulkintarepertuaareja yhteiskunnallista ja kulttuurillista ympäristöä vasten.

2.2 Diskursiivinen todellisuus

Oletus kielen käytön seurauksia tuottavasta luonteesta tarkoittaa, että tutkimuksen alaisena olevat lausumat sekä väittävät jotain todellisuuden luonteesta että samalla rakentavat todellisuutta. Rakentamalla todellisuutta lausumat tuottavat seurauksia ja näin voidaan tehdä havaintoja siitä miten diskursseja tuotetaan. ”Kielen käytöllä voi olla tilannekohtaisten funktioiden ohella myös laajoja, yksittäiset tilanteet ylittäviä ideologisia seurauksia, jotka liittyvät diskurssien ja vallan yhteenkietoutumiseen. Tällaisia ideologisia seurauksia voivat olla esimerkiksi joidenkin alistussuhteiden legitimoiminen ja ylläpitäminen” (Jokinen, Juhila ja Suoninen 1993, 43). Diskurssianalyysiä onkin käytetty kirjallisuussosiologisen tutkimuksen yhteiskunnallisen vallan ja instituutioiden tutkimiseen, esim. valtiovallan sensuuritoimenpiteet kirjallisuutta tai historiankirjoitusta kohtaan.

Ian Parker listaa seitsemän kohdan listan diskurssien tunnistamisesta ”lausumien systeemissään”. Alla lueteltu lista sisältää keskeiset muuttujat diskurssin tunnistamisessa.

1. Diskurssi realisoituu tekstissä
2. Diskurssi liittyy objekteihin
3. Diskurssi sisältää toimijat
4. Diskurssi on yhtenäinen merkityssysteemi
5. Diskurssi viittaa toisiin diskursseihin
6. Diskurssi reflektoi omaa puhetapaansa
7. Diskurssi on historiallinen

Ensimmäisen kohdan diskurssien realisoituminen teksteissä tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita ensisijaisesti tai pelkästään teksteistä ei tekstin laatijoista yksilöinä. Diskurssin liittyminen objekteihin taas tarkoittaa sitä, että

diskurssissa tuotetaan asioita, joita ei mahdollisesti ole olemassa diskurssin ulkopuolella tai diskurssi määrittää sen uudella tavalla. Listan kolmas kohta lähestyy subjektiposition käsitettä: diskurssit rakentavat erilaisia persoonallisuuden positioita, joihin voidaan samaistua. Diskurssi yhtenäisenä merkityssysteeminä tarkoittaa, että diskurssin kuvaama todellisuus on hahmotettavissa kokonaisuutena. Interdiskursiivisuus mahdollistaa diskurssien keskustelun keskenään, diskurssit voivat myös kietoutua toisiinsa. Toiset diskurssit antavat myös tulkintakontekstin tutkittavalle diskurssille. Diskurssin oman puhutavan reflektoinnilla tarkoitetaan sitä, että diskurssi kommentoi omia käsitteitään. Diskurssi saattaa sisältää ristiriitajakin ja diskurssien rajat saattavat olla liikkuvia ja häilyviä. Diskurssin historiallisuus on tärkeää, sillä diskurssi ei ole samanlainen ja staattinen vaan muuntuu ympäristön vuorovaikutuksessa ja sosiaalisen todellisuuden rakentuessa ja järjestäytyessä jatkuvasti uudelleen. (Jokinen, Juhila ja Suoninen 1993, 60-63.) ”Loppujen lopuksi kaikessa kielen käytössä on kyse tilanteisesta sosiaalisen todellisuuden rakentamisesta eri merkityssysteemien avulla siten, että läsnä on ideologisesti latautuneita käytäntöjä tai muuntavia elementtejä. Kyse ei kuitenkaan ole siitä, että käytetty merkityssysteemi määräisi suoraviivaisesti ideologisia seurauksia, sen enempää kuin tilannekohtaisia funktioitakaan” (Jokinen, Juhila ja Suoninen 1993, 72-73).

2.3 Kontekstuaalisuus ja identiteettityö

Diskurssianalyysi on kontekstuaalista. ”Analysoitavaa toimintaa tarkastellaan tietyssä ajassa ja paikassa, johon tulkinta puolestaan pyritään suhteuttamaan” (Jokinen, Juhila ja Suoninen 1993, 30). Konteksteja voidaan käsitellä ahtaasti semanttisesti lause- ja episodikonteksti-käsitteillä tai laajemmin vuorovaikutuskontekstin ja kulttuurien kontekstin käsitteillä. Kulttuurisessa kontekstissa kielen käytön voidaan ajatella suhteutuvan myös konkreettisen kielen käytön tilanteen ulkopuolelle. ”Aineistosta pyritään tunnistamaan sellaisiakin seikkoja, joiden tulkinta edellyttää tutkijan oman kulttuuristen tapojen, stereotyyppien tai yleisen yhteiskunnallisen ilmapiirin tuntemuksen tietoista käyttöä. [--] Kulttuurisen kontekstin tasolla liikkuvaa analysointia on mahdollista jatkaa pohtimalla sitä, miten kielen käyttäjät suhteuttavat lausumansa mahdollisiin vasta-argumentteihin, jotka edustavat useimmiten laajalle levinneitä kulttuurisia konventioita” (Jokinen, Juhila ja Suoninen 1993, 32, 33).

Abstraktimmalla tasolla aineistoa peilataan kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin ja otetaan etäisyyttä tai samaistutaan arvojen, asenteiden tasolla tiettyihin ryhmiin tai tiettyyn yhteiskunnalliseen paikkaan tai kulttuuriseen konventioon. Diskurssien kautta muodostetaan ilmiön identiteettiä ja profiilia. Tutkijan asema ja subjektiivisuus korostuu. Tutkija käyttää tulkinnassaan omia havaintoja kulttuurisista tavoista, stereotyyppioista ja yleisestä yhteiskunnallisesta ilmapiiristä. Aineistosta on mahdollista etsiä retoriikan tasalla merkkejä oman ryhmän identiteetin rakentumisesta ja vasta-argumentin esittäjien profiloinnista. Nämä muodostavat kulttuurin kentällä toimivat kulttuuriset konventiot.

Vaikka diskurssianalyysi tutkiikin enemmän sosiaalisia käytäntöjä kuin yksilöä, kiinnostus kohdistuu myös minän rakentamisen ja rakentumisen prosesseihin, esim. millaiset minät rakennetaan mahdollisille vasta-argumenttien edustajille. Mikäli aineistosta on havaittavissa lukkiutuneita ja stabiileja minän rooleja, voidaan ilmiötä tarkastella subjektiposition käsitteen avulla. Tällöin kiinnostuksen kohteena on se, miten tuota stabiilisuutta tuotetaan sosiaalisissa käytännöissä. (Jokinen, Juhila ja Suoninen 1993, 37-40.)

2.4 Diskurssi sosiaalisen ryhmän rakentajana

Pekka Pälli on tehnyt sosiolingvististä diskurssianalyysitutkimusta. Pälli tutkii yksilön ja ryhmän muodostumisen lingvistisiä piirteitä. Omassa aineistossani on myös havaittavissa ryhmäidentifiointia sekä erottelua sisä- ja ulkoryhmiin. Sosiaalisen ryhmän rakentamisen ja kategorisoinnin suhde kieleen on siinä, että kieltä käyttäessään ihminen luokittelee ympäröivää maailmaa. Puheen ja kielen kautta tapahtuva sosiaalinen kategorisointi on kuvaamisen ja viittaamisen ohella ryhmäksi rakentamista kielen kautta. Kielenkäytössä luotujen ryhmien diskursiivinen luonne ja symbolisuus paljastavat diskursiivisen näkemyksen, jossa ryhmät nähdään puhemaailman konstruktivisina ilmiöinä. Näin tutkimuskohteiksi määrittyvät sosiaaliset ryhmät, joita luodaan ja merkityksellistetään kielenkäytössä. (Pälli 2003, 13-14.)

Yksinkertaisesti määriteltynä diskurssi on kielenkäyttöä sosiaalisessa kontekstissa. Ahtaassa merkityksessään diskurssi voi tarkoittaa kielenkäyttöä, jossain tilanteessa esitettyä tekstiä tai sen katkelmaa ja sen käyttöä. Laajana käsitteenä diskurssi liittyy

lausumat ja tekstikatkelmat ja kielenkäytön kokonaisuudessaan sosiaalisiin yhteyksiinsä. Diskursseja tarkasteltaessa tutkitaan sosiaalisen kanssakäymisen lingvistisiä piirteitä diskurssina, jolloin kielen muodon analyysin kautta tehdään havaintoja tutkimuksen kohteena olevista sosiaalisista käytänteistä. ”Diskurssin sanotaan olevan tulkinnallinen käsite, diskurssin katsotaan muodostuvan teksteistä ja diskurssi tulkitaan sosiaalisissa käytännöissä rakentuvaksi ja sosiaalista todellisuutta rakentavaksi merkityssuhteiden systeemiksi” (Pälli 2003, 23).

Tällä tavalla väljästi nähtynä diskurssi muodostaa hyvin yleisen käsitteen ja kyse on todellisuuden subjektiivisesta abstraktiosta. ”Tekstillä on aina kielellinen muoto, joka on valintoja diskurssista, mutta toisaalta teksti on muodostettavissa vain saatavilla olevista diskursseista – toisella tavalla korostaen, diskurssi realisoituu tekstissä. Jälleen abstraktimmalla tasolla: kieli on rakenteita, mutta rakenteissa on jo itsessään mukana kielen sosiaalisuus, sillä kielen käyttö rakentaa kielen” (Pälli 2003, 23-24). Kuitenkin diskurssianalyysin tulkinnan kohteena etualalla ovat sosiaaliset rakenteet, diskurssit, kielitieteellisen tutkimuksen sijaan. Näin ollen diskurssianalyysissä löydetään objektiivinen, konkreettinen ja kvalitatiivinen kielen ja tekstin tutkimisen taso sekä subjektiivinen, abstrakti ja kvalitatiivinen kielen käytön sosiaalisuutta painottava tulkinnallinen puoli. Diskurssien havainnointi, poiminta tekstistä ja kategorisointi ovat formaalia, mekaanistakin tutkimuksen teon osuutta. Tämän tutkielman todelliset tutkimustulokset syntyvät diskurssien interdiskursiivisista vastapareista, kulttuurisen ympäristön sekä diskurssien sisä- ja ulkoryhmien havainnoimisesta kielen rakenteiden kautta.

Tekstitutkimus, kuten tämä tutkielmakin, perustuu konstruktionistiseen ajattelutapaan. Todellisuuden sanotaan olevan sosiaalisesti konstruoidunutta, eli kielen kautta konstruoidunutta. Havaintojen subjektiivisuus ja tulkintojen pluralismi on kuitenkin pidettävä mielessä. ”Ylipäätään on hyvä pitää mielessä, että ei ole olemassa yhtä sosiaalista konstruktionismia, vaan paremminkin sosiaalinen konstruktionismi on ymmärrettävissä nippuna taustateoreettisia ja –filosofisia oletuksia ja sitoumuksia, joita tehdään erilaisista tulkinnan kohteina olevista ilmiöistä” (Pälli 2003, 25). Sosiaalisessa konstruktionismissa korostetaan sitä, että kun jostain puhutaan, oli se ”todellista” tai ei, liikutaan representaatioiden maailmassa ja diskursiivisella alueella.

2.5 Sosiaalinen identiteetti

Yksilön sosiaalinen identiteetti syntyy erilaisten ryhmien tunnistamisesta ja havaitsemisesta. Havaitseminen ja tunnistaminen perustuvat kielenkäyttöön, diskursseihin, jotka realisoituvat teksteinä ja joiden kautta toiseutta representoidaan. Yksi tapa tehdä diskursiivista ryhmätutkimusta on nostaa tutkimuksen keskiöön 'me' ja 'muut'-diskurssi ja keskittyä niihin diskursiivisiin prosesseihin, joiden avulla tuotetaan ryhmän kulttuurista paremmuutta muihin ryhmiin nähden. Tässä näkökulmassa kielenkäytön sijaan painotetaan kielen ominaisuuksia kulttuuristen representaatioiden ja ideologioiden kannattajina ja kuvastajina. Painopiste on ligvististen seikkojen sijaan diskursiivisissa strategioissa ja niiden seurauksellisuudessa. (Pälli 2003, 41-45.)

Pälli operoi omassa analyysissään sisäryhmän ja ulkoryhmän käsitteillä. Sisäryhmään samaistutaan ja ulkoryhmään ei kuuluta tai ei katsota kuultavan. Positiivisen itsearvostuksen tarve vaatii ryhmän jäseniltä sen, että sisäryhmää suositaan ja ulkoryhmää hyljeksitään. Sisäryhmään tunnetaan yhtenäisyyden tunnetta. Sisäryhmä nähdään myös ulkoryhmää "parempana". Oman ryhmän suosimista voidaan pitää myös valtasuhteisiin liittyvänä ilmiönä. "Ulkoryhmän kategorisaatio toimii usein niin, että hyvin laaja ryhmä tai kategoria kuvataan ikään kuin yhtenäisenä toimijana tai esimerkiksi yhtenäisesti syyllisenä" (Pälli 2003, 134). Negatiivista kuvaa ulkoryhmistä voi Pällin mukaan havainnoida tarkkailemalla esimerkkejä, joissa ulkoryhmä on tuotettu. Esimerkiksi ulkoryhmän toiminta, asenteet ym. kuvataan erilaiseksi, kuin mihin yksilön oletetaan sitoutuvan. 'Toiseus' on "väärässä olemista" ja vastaavasti oman ryhmän toiminta ja näkemykset kuvataan perusteltuina oikeutettuina ja järkevinä. (Pälli 2003.)

Diskurssit heijastavat myös yhteiskunnallisia ilmiöitä ja yhteiskunnallista todellisuutta. Osa kategorisoiduista ryhmistä on "ajattomia", kuten esimerkiksi 'suomalaiset', 'naiset' tai 'miehet' ja osa kategorisoiduista ryhmistä kiinnittyy oleellisemmin ja konkreettisemmin aikaan sidottuihin yhteiskunnallisiin tapahtumiin ja keskusteluihin. "Ajattomat" kategoriat peilaavat "aikaan sidottuja" menneeseen ja historiaan luoden kontrasteja ja reaktioita erilaisiin yhteiskunnallisiin keskusteluihin. Kuohuttavat tapahtumat luovat paljon reaktioita, joissa nimetään ryhmiä ja rakennetaan voimakkaita asenneblokkeja. "Jotkin kategoriat taas tulevat relevanteiksi pidemmällä ajanjaksolla. Tämäkin näkyy kielessä. Esimerkiksi *it-alan ammattilaisista* tai *optiomiljonääreistä* on tullut 1990-luvun lopussa ja 2000-luvun alussa relevantteja keskustelunaiheita

suomalaiseen yhteiskuntaan ja niinpä ne myös kategorioiden nimityksinä ovat vaivihkaa hiipineet luonteviksi ja yleisesti tunnetuiksi” (Pälli 2003, 140). Keskeisiä diskursiivisia tarkoitealueita ryhmistä ovat: sukupuoli, kansalaisuus, paikka tai paikkakunta, työntekoon tai opiskeluun liittyvä tarkoitealue ts. ammattistatus ja elämäntapa tai harrastukset ikäluokkien tai sukupolvien välisissä ryhmäajoissa. Tarkoitealueet kategorisoivat ryhmän tietyillä ominaisuuksilla varustettuna. (Pälli 2003, 142-143.)

Diskurssien valtasuhteita analysoitaessa ”kiinnostus kohdistuu siihen miten valtasuhteita tuotetaan sosiaalisissa käytännöissä: miten jotkut tiedot saavat totuuden aseman sekä millaisia subjektipositioita niissä tuotetaan ihmisille” (Jokinen, Juhila ja Suoninen 1993, 75). Analyysissä ollaan kiinnostuneita diskurssien välisistä ja sisäisistä valtasuhteista, sekä siitä miten jotkut tietyt diskurssit muodostuvat hegemonisiksi. Näiden hegemonisiksi nousevien diskurssien ideologisia seurauksia pyritään arvioimaan sekä pohtimaan muutoksen mahdollisuutta ja hegemonisten diskurssien kyseenalaistamista. (Jokinen, Juhila ja Suoninen 1993, 75.)

2.6 Metodi ja käsitteet tutkimusaineistossa

Diskurssin sisäisiä valtasuhteita tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota diskurssin sisältöön ja sanomaan, diskurssin toimijoiden välisiin suhteisiin sekä diskurssin tuottamiin subjektipositioihin, joihin ihmiset voivat asemoitua tai asemoituvat. Analyysissa havainnoitavia diskurssin tuottamisen keinoja ovat mm. yksinkertaistaminen, itsestään selväksi ja ’luonnolliseksi’ tekeminen, yhteiseen hyväksyntään vetoaminen, jaettuihin kulttuurisiin konventioihin vetoaminen sekä toisten diskurssien saattaminen tukemaan hegemonista diskurssia. Aineistosta tehtävän päättelyn tuloksissa voidaan huomioida myös hegemonisten diskurssien ideologisia seurauksia, jotka ovat legitimoimassa toimijoiden välisiä suhteita ja luomassa stabiileja subjektipositioita. Diskurssit eivät ole staattisia vaan sosiaalisissa käytännöissä uusiutuvia ja muuntuvia. Interdiskursiivisuus tarkoittaa diskurssien yhteenkietoutumista, joka voi olla luonteeltaan diskurssia purkavaa tai vahvistavaa. (Jokinen, Juhila ja Suoninen 1993, 86-102.)

Hegemonista diskurssia tukevaa ”tiedon totuudellisuuden määrittämisen sosiaalista käytäntöä” voidaan vahvistaa argumentoimalla asiantilat ja tapahtumat faktuaalistamisstrategioiden avulla. Faktuaalistamisstrategiat ovat sellaisia vakuuttelun muotoja, ”joita käyttämällä jonkun tiedon totuusarvosta tulee niin suuri, että kyseinen

versio vaikuttaa itsestään selvältä ja ainoalta oikealta” (Jokinen, Juhila ja Suoninen 1993, 152). Valtaan liittyvänä analyysina aineistosta voidaan selvittää millaisia asiantiloja ja tapahtumia, itsestäänselvyyksiä, faktuaalistavia strategioita puheissa käytetään sekä mitä asiantiloja ja tapahtumia näillä strategioilla faktuaalistetaan ja millaisin ideologisin seurauksin. (Jokinen, Juhila ja Suoninen 1993, 154.)

Tietyn yhteiskunnan ja kulttuurin jäsen on tiettyjen totuusdiskurssien ympäröimä. Nämä totuusdiskurssit tukevat joitakin yhteiskunnan instituutioita ja ylläpitävät muun muassa luokkiin, sukupuoleen ja rotuun liittyviä valtasuhteita. Valtadiskurssit realisoituvat aineistossa ja diskurssianalyysin avulla voidaan analysoida mitä instituutioita vahvistetaan ja vaimennetaan, ketkä diskurssista hyötyvät ja mitkä tahot niitä ajavat sekä miten valtakursseja tuotetaan ja ylläpidetään. (Jokinen, Juhila, Suoninen 1999, 164-165.)

Pentinkulman päivien yhteydessä on hedelmällistä tutkia kulttuuria keskustelujen virtana. ”Edeltävät, nykyiset ja tulevat keskustelut ovat osa keskustelujen kulttuurista virtaa, joka koostuu monenlaisista, usein keskenään ristiriitaisistakin aineksista. Yhteyden rakentaminen keskustelujen kulttuuriseen virtaan on suunta, joka mahdollistaa yksittäisten puhe- ja tekstiaineistojen rajojen ylittämisen” (Jokinen, Juhila, Suoninen 1999, 174). Keskustelun käsite ymmärretään tällöin laajassa merkityksessään. Vuorovaikutuksellisenä keskusteluna voidaan pitää muutakin kuin vain kasvokkaista kielellistä vuorovaikutusta. Tutkielmani aineisto, joka koostuu vuoden 1978-2001 pääjuhlapuheista voidaan pitää myös vuorovaikutuksellisenä kulttuurisena keskusteluna. ”Kuvaukset, joiden kautta ymmärryksemme maailmasta, toisistamme ja itsestämme rakentuu, ovat ihmisten välisen historiallisen ja kulttuurisen toiminnan tuotteita” (Jokinen, Juhila, Suoninen 1999, 176). Tämä näkyy myös aineistoni 20-vuotisesta kulttuurikeskustelusta. ”Kuvaukset saavat tilanteisen merkityksensä toiminnallisten funktioiden kautta kulttuurisissa yhteistoiminnan muodoissa. [--] Yksittäiset kielipelit, mikrososiaaliset tilanteet, ovat osa laajempia kulttuurisia käytäntöjä” (Jokinen, Juhila, Suoninen 1999, 177). Tähän lainaukseen viitaten kirjallisuuskeskustelun tutkiminen jo institutionalisoituneen kirjallisuustapahtuman yhteydessä on motivoitua. Tiettyjen hegemonisten diskurssien läpi pääsy agendalle kytkeytynee aikakauden yhteiskunnalliseen ilmastoon ja kirjallisiin trendeihin, mutta myös yhteisöön jota se eheyttää yhtenäiseksi.

Pentinkulman päivien yhteydessä tutkimusaineistoni valossa voisi puhua osittain myös kulttuurillisesta eriytymisestä ja valinnasta. Tiiviille yhteisölle alkaa muodostua omaa kulttuuria ja omaa kielenkäyttöä, joka saa tukea ja kannustusta sekä puhujalta että vastaanottajalta. ”Tiettyjen kuvausten ylläpysyminen ei johdu niiden objektiivisesta osuvuudesta, vaan niiden käyttökelpoisuudesta ja menestyksestä ihmisten välisissä suhteissa. [--] Vakiintuneiden asioiden kuvaamistapojen arviointi on samalla kulttuuristen käytäntöjen arviointia, mikä voi tuottaa toisenlaisia kuvaamistapoja/ ääniä” (Jokinen, Juhila, Suoninen 1999, 177). Juhilan (1999, 177) lainaama Kenneth Gergen (”Realities and relationships” 1994) kehottaa kysymään mitä kulttuurimme hyötyy tietyistä kuvaamisen tavoista? Liittyisikö toisenlaisiin, kenties vielä esittämättömiin tapoihin joitakin hyötyjä, jotka nyt menetämme?

3. Perinteitä rakentamassa

3.1 Suomalaisuus ja paikallisuus Pentinkulman päivillä

Ensimmäisten Pentinkulman päivien¹ puheet vahvistavat Väinö Linnan kytkentää Urjalaan. Paikallisen kirjallisen suurmiehen rinnastuksella vahvistetaan ja oikeutetaan myös Pentinkulman päivien identiteettiä merkittävänä ja vakavasti otettavana kirjallisuustapahtumana. Tarkasteltaessa Pentinkulman päivien subjektin rakentamista, voidaan etsiä juhlapuheista, eli selonteista, niitä kulttuurisia rajoja, joiden mukaan ”itseä” rakennetaan. Lisäksi kiinnitetään huomiota siihen, millä keinoin tällaista kulttuurista stabiiliutta tuotetaan. Itsemäärittely ja määritellyksi tuleminen on samanaikaista ja tapahtuu saman merkityssysteemin sisällä. Kirjallisuustapahtuma luo alkuvuosinaan itselleen juuret, perinteen, imagon ja identiteetin, siksi vahva historiallisuus on luonnollista. Puheista poimituissa suomalaisuutta ja paikallista kulttuuria koskevissa havainnoissa painottuu tulkinnassani Pentinkulman päivien meryhmän rakennus ja identiteettityö. Havaintoja löytyy myös keskustelun yhteiskunnallisesta kontekstista ja sen liikkeestä kohti murroskautta.

Alkuvuosien puheissa Väinö Linnasta ja hänen tuotannostaan luodaan vahvaa diskurssia suomenkielisestä suomalaisesta kulttuuri-ikonista, jota vahvistetaan läpi koko tarkasteltavan aineiston. Hämmäily, hämmäilyinen murre ja huumori yleistetään selonteissa kattavasti suomalaisuuteen sen keskeiseksi ytimeksi. Paikallisuus, urjalalaisuus on puheissa korostetusti esillä. Pentinkulman päivien pitopaikan Urjalan merkitystä Väinö Linnan kotiseutuna ja hänen tuotantonsa henkisenä ja fyysisenä kontekstina korostetaan ja seutu nostetaan merkittäväksi suomalaisen kulttuurin kehdeksi. Luotettavia selontekoja luodaan diskursiivisilla strategioilla. Tämä tapahtuu verifioimalla järkeen ja realismiin vedoten. Heterogeenisyydestä tehdään homogeenistä ja kompleksisuutta pyritään yksinkertaistamaan. Alla esimerkki diskursiivisista piirteistä, Urjalan ja Linna tuotannon yhteydestä ja sen linkittämisestä muuhun suomalaiseen kirjallisuuteen. Hegemonisoivat vakuuttamaan pyrkivät diskursiiviset piirteet on merkitty kursivilla.

¹ Pentinkulman päivät 1978: *Väinö Linnan tuotanto ja sen kytkennät Urjalaan*

Yleensä kirjailijan ja hänen taustansa välinen yhteys on ilmiselvä. Tämä koskee hänen kansallista, yhteiskunnallista ja kielellistä taustaansa, eikä suinkaan minään mystisenä tekijänä, vaan tuon yhteyden eri tekijät ovat kyllä jäljitettävissä kirjailijan tuotannosta aivan reaalisiiin esimerkkeihin nojaten. Jos missään, niin suomalaisessa proosassa tämä tekijän ja taustan yhteys on hyvin konkreettinen. Se ulottuu jopa kotipitäjään ja kotikylään saakka. Kivi ja Nurmijärvi, Aho ja Iisalmi, Sillanpää ja Hämeenkyrö, Kianto ja Suomussalmi, Lehtonen ja Sääksmäki, Viita ja Pispala, ja niin edelleen, Luettelo voisi jatkaa suorastaa säännönmukaisella varmuudella. (Ote Väinö Linnan puheen alusta v. 1978)

Toinen strateginen hegemonisoiva diskursiivinen tapa on tietojen alkuperäisyyden hämärtäminen. Miten tieto saadaan näyttämään luonnolliselta ja itsestään selvydeltä. Havaintoaineistossa voidaan huomata, miten urjalalaista lähtökohtaa ja todellisia tapahtumia korostetaan, mutta samalla vahvasta yllä lainatusta kannasta poiketen painotetaan kuvitteellisuutta. ”Hyvin paljon on peräisin Urjalasta, mutta yhtäläisesti vallan muualta.” ”Kaiken kaikkiaan Pohjantähti on noiltakin osiltaan todellisuuden ja kuvitelmien teos, jonka todellisillakin aineksilla on vain osaksi urjalalainen lähtökohta.” Lopuksi verhoudutaan kaunokirjallisuuden kuvitteellisuuden taakse voimakkaimmin: ”Vaikka jokainen yksityiskohta olisi kuviteltu, niin kokonaiskuva on tosi, niin pitkälle kuin se nyt yleensä voi kirjan puitteissa totuutta sisältää”.

Kotiseutua ja urjalalaista elämäntapaa korostetaan diskursiivisesti oikeana suomalaisuutena. Korostetaan positiivisesti ja ylivertaisesti sitä ryhmää johon samaistutaan ja kuulutaan.

”Muistan myös koulun laulutunnit joilla lauloimme paljon muun muassa Suomen maasta, joka silloin tuntui olevan jossakin muualla kuin Urjalassa. Vasta paljon myöhemmin totesin, että Urjalahan vasta oikeata Suomea olikin. Pohjantähden teemojen joukossa kulkee eräs hyvin merkittävä kriittinen teema, jota voi aivan hyvin luonnehtia juuri protestiksi kansakoulun antamaa Suomi-tietoutta vastaan. Asiaa ei saa käsittää kovin kirjaimellisesti, mutta tuo kirja on kuitenkin osaksi tilinteko siitä henkisestä ja tiedollisesta muutoksesta, mikä minussa oli tapahtunut Urjalasta lähtöni ja kirjan kirjoittamisajankohdan välillä. Tuo jossain muualla kuin Urjalassa sijainnut Suomi oli opettanut minulle, että se on suurin piirtein samanlainen kuin se Urjala, josta olin lähtenyt, ja juuri tästä syntyi eräänlaisena käänteisen logiikan vaikutuksesta käsitys, jonka mukaan juuri urjalalainen todellisuus on suomalaista todellisuutta.” (Väinö Linna, 1978.)

Diskursseista voidaan erottaa erilaisia kulttuurisia konteksteja, jotka kertovat vuorovaikutuskontekstista kulttuuripoliittiseen ilmastoon. Havainnoitavaksi tulee kielen käyttäjien suhde mahdollisiin vasta-argumentteihin. Diskursseista, kuten Väinö Linnan tuotannostakin voidaan havaita vastakkaisiksi kulttuurisiksi konteksteiksi suomenkielinen työväenluokan realistinen ja naturalistinen maaseutuvoittoinen urjalalainen konteksti ja suomenruotsalainen keski- ja yläluokkalainen romanttis-idealistinen topeliaanisuus/ runebergiläisyys.

Minuus ja me-ryhmä, johon rakennetaan subjektipositiota ja samaistutaan on ”tavallisen kansalaisen” - ryhmä. Toiseuteen kuuluu oppineiden ja yhteiskunnallista ja kulttuurillista valtaa pitävien ryhmä. Tekstilainauksen ulkopuolelta voi havaita ryhmiä määrittäviksi konkreettisiksi piirteiksi suomen- tai ruotsinkielisyyden. Oppineiden ja hallitsevien ryhmä on ruotsinkielistä, jota koulusivistyksen symboloi ja oppisisältöihin liitettyjen laulujen myötä vahvistaa. Tätä vastaan asettuu puhujan strateginen suomenkielisyysdiskurssi. Diskurssin voidaan tulkita vahvistavan kansanvaltaista, tavallisen kansalaisen ”oikeassa oloa” oppineiden ja valtaapitävien ideologista poliittista sekä kulttuurillista valtaa vastaan. Strategisesti diskurssi on oikeassa paikassa ja toimii edellä mainitulla tavalla, sillä diskurssi tulee ympäristötekijät ja vastaanottajat huomioon ottaen hyväksytyksi ja vahvistetuksi.

Ajan yhteiskunnallista kulttuurista kontekstia voidaan havinnoida myös mm. *Tuntematon sotilas* –teoksesta käsittelevistä puheista². Juhani Niemen (1979) alustuksessa *Tuntematon sotilas* on vuorovaikutuskontekstissa aikaisemman sotakirjallisuuden kanssa. Poliittisiin taustoihin perustuva Runeberg-Linna -oppositio keskustelu jatkuu. Väinö Linnan lausahdus, jota Juhani Niemi lainaa: ”sopusointuun me kaksi (Runeberg ja Linna) voimme päästä vain haudoissamme, haudoissa niin kuin sotilaat, niin kuin punaiset ja valkoiset vuonna 1918” kertoo poliittisista valtasyistä diskurssin taustalla. Lainaus kuvaa myös millaiset diskurssin toimijoiden väliset suhteet ovat. Erot ovat hyvin dramaattiset ja traumaattiset. Kuitenkin 1980-luvun kynnyksellä ryhmien väliseen kuiluun halutaan löytää yhteisiä tekijöitä. Tämä osoittaa liikettä vastakohtien asettelusta muutosdiskurssin suuntaan. Niemi esittää vasta-argumentin, jossa hän löytää yhteneväisyyksiä kirjailijoiden kesken mm. Sven Tuuvan hahmon kautta.

Suomalaisuutta ja perinnekulttuurista rakennetaan puheissa kirjalliseen kulttuuriin pohjaten. Sven Tuuvan hahmon kautta esitellään suomalaisen tavallisen perusmiehen sankarimyytti: ryysyläis-ulkokuori kätkee sisäänsä rohkean sydämen ja joka uhmaa auktoriteettejaan. ”On säilynyt usko suomalaisten hitaasti latautuvaan, lopulta räjähtävään voimaan, joka ominaispainoltaan vastaa moninkertaista vihollisylivoimaa.” Suomen kansan pienuus ja askeettiset olosuhteet ja hiljainen sisäänpäin kääntyvä luonne kääntyvät loppupelissä voiton tuoviksi hyveiksi. Me-ryhmä ja subjektipositioiden

² Pentinkulman päivät 1979: 25 vuotta *Tuntemattoman sotilaan ilmestymisestä*

rakennus nousee abstraktimmalle tasolle. Ideologinen eroavaisuus pyritään ylittämään tekstilainauksessa. Minuus ja toiseus rakentuu suhteessa muihin kansalaisuuksiin. Suomalaisuus-diskurssiin ja nimenomaan suomalaisen miehen ominaisuuksiin liitetään myönteisiä piirteitä. Negatiivisina pidetyt eroavaisuudet muihin kansalaisuuksiin ja heidän elinolosuhteisiinsa, kuten pienuus, askeettisuus, hiljaisuus, sisäänpäin kääntyvyys, käännetään positiivisiksi piirteiksi.

Myös keskustelu ympäristöstä kulttuurisena kontekstina jatkuu. Juhani Niemi korostaa *Tuntematon sotilas* -teoksen oppositioluonnetta, joka pohjautuu niihin lounaishämäläisiin olosuhteisiin, jotka olivat vaikuttaneet Väinö Linnan kasvuympäristönä. Kasvuympäristö luo kirjailijan yhteiskunnallisesti latautuneen kulttuurisen kontekstin. Oppositionaalaisia kulttuurisia konteksteja ovat Urjalan alueen sotaisa aluehistoria hakkapeliitoista alkaen suhteessa Väinö Linnan teosten pasifistiseen ilmapiiriin. Pasifistinen luonteenlaatu yleistetään suomalaiseksi miehiseksi yleispiirteeksi suomalaisessa kansanperinteessä Kalevalaa myöten. Välttämättä epäagressiivinen luonteenlaatu ei ole kuitenkaan yleistettävissä suomalaisen miehen perusluonteeseen yleisellä konnotaatiotasolla. Pasifistisuuden korostaminen saakin historiallisessa ja paikallisessa kulttuurivirrassa ideologisen piirteen työväenliikkeen arvoista, jotka vaikuttavat 1970-luvun aateilmastossa Tampereen läheisyydessä sijaitsevassa maalaiskunnassa. Toinen jo mainittu oppositio Runeberg - Linna pohjautuu myös kotiseudun kulttuuriseen kontekstiin. Ruotsinkielinen väestö leimaantuu voimakkaan tunnepitoisesti itsenäistä torpparia alistavaksi kartanonomistajaksi torpparivaltaisella maaseudulla Sisä-Suomessa, jossa tavalliseen ruotsinkieliseen väestöön ei ole kontaktia luonnollisissa arkipäiväisissä yhteyksissä. Asenne-esimerkki on haettavissa Väinö Linnan tuotannosta, jotka ovat keskeisiä arvovaikuttajia Pentinkulman päivillä, varsinkin tapahtuman alkutaipaleella.

Jouko Turkka vuoden 1978 toisena puhujana vahvistaa tavallisen kansanmiehen ihailun diskurssia puhuen kirjailijan selvästä pyrkimyksestä välttää akateemisuutta ja korostaa mm. murteiden käyttöä. Linnan asemasta tehdään diskursiivisin keinoin puheessa suvereeni ja koskematon. ”Linna on siis kansallisten tuntojen kuulija ja tulkki ja ulko- ja yläpuolella kansainvälisten vaikutteiden. Hänen kirjallinen kotimaansa on Suomi eikä maailmankirjallisuus.” Lainauksessa poistetaan myös mahdolliset vertailumahdollisuudet, mikä entisestään korostaa sanoman hegemonista asemaa. Puheessa korostetaan suomalaisuuden erityisyyttä ja suomalaisten eroa muista esim. skandinaaveista tai eurooppalaisista. Vastakkaista kansainvälisyyteen ja

universaalisuuteen pohjaavaa diskurssia teosten luonteesta ja vaikuttavuudesta tuottavat kirjallisuustieteen parista tulevat puhujat. Yrjö Varpio ja Pentti Virtaranta (1978) uskovat teoksen universaaliuteen. Taidokas inhimillisyyden ja humanismin kuvaus tuottaa samaa yhteistä universaalia kokemusta vastaanotossa, johon kansakuntien poliittinen tausta ja kulttuuri tuo tulkintaeroja.

Puhujien reunaehdot, so. muodollinen asema, asettaa myös puheentuottamiseksi. Ensimmäisen vuoden puhujina ovat kirjailija Väinö Linna itse, filosofian tohtori Yrjö Varpio ja professori Pentti Virtaranta. Väinö Linnan puheen kohdalla tulee erityisesti esiin diskursiivinen piirre itsemäärittelyn ja määritellyksi tulemisen samanaikaisuudesta saman merkityssysteemin sisällä. Tiedemaailmassa korkean ammatillisen statuksen omaavat puhujat (vrt. Bourdieun kenttäteoria) Varpio ja Virtaranta vahvistavat diskurssien vuorovaikutuskontekstissa annettua ja tuotettua subjektipositiota ja merkityssysteemiä.

Myös Kalevala muutamaa teemavuotta myöhemmin laukaisee yhteiskunnallista diskurssia Penkinkulman päivien keskusteluissa³. Aihe on jo diskurssien etsimisen kannalta kiinnostava: siinä haetaan subjektipositiota, ryhmää ja sen ominaisuuksia. Aarno Laurila ja Aimo Reitala käsittelevät yhteyksiä yhteiskunnallisiin murrosvaiheisiin liittyneisiin ideologioihin. Kalevalaista mytologiaa käytetään diskursiivisesti vahvistamaan vaihtelevasti kutakin ideologiaa. Hegemonista diskurssia pyritään rakentamaan voimakkaalla myyttillistämällä. Yhteiskunnallisten ilmiöiden kompleksisuutta myös yksinkertaistetaan ja luonnollistetaan myyttillistämällä vakuuttavasti. Tietojen alkuperä pimittyy ja tiedot alkavat näyttää luonnollisilta itsestäänselvyyksiltä.

Tekstinäytteissä voittoa Väinämöinen ja paha Louhi on nähty määrittelijän näkökulmasta riippuen joko valkoisten tai punaisten edustajana. Perinteinen ideologinen vastakkainasettelu pyritään myyttillistämään kansalliseepoksen voimalla ja samat aseet ovat molempien puolien käytössä. Diskurssi on interdiskursiivinen ja sisältää ristiriitaisia elementtejä.

Kalevalan neljäskymmenestoinen runo alkaa kuvauksella siitä, kuinka *kansallissankarimme Svinhufvud, vaka vanha Väinämöinen, sotajoukkomme urhea ylipäällikkö, kenraali Mannerheim, toinen seppä*

³ Pentinkulman päivät 1985: *Kalevala ja kansallinen omakuva*

Ilmarinen, ja jääkäreistä ensimmäinen, eversti Sihvo, se on lieto Lemminkäinen, työntävät sotavenosen vesille ja lähtevät kylmähän kylähän, pimeähän Pohjolahan. [--] Punaisen pimeän pohjolan pääjehuna on Tokoi, Pohjan akka harvahammas.

Kalevalan juhlavuonna 1935 Katri Vala tunsu Tulenkantajissa, että maata hallitsee Louhen henki. Katri Valalle se oli imperialismiin ja organisoidun saalistuksen henki. [--] ”Kuinka paljon korkeammalla Kalevala siinä suhteessa on monia ’länsimaisia’ germaanisia taistelueepoksia. Mutta nyt jo tuntuu kuin jo Kalevalan aikoihin olisi tunkeutunut kansaamme tuon ’länsimaisen’ hengen vaikutusta, itsekkyyttä, sotaisuutta, valoon vihaa, ilon surmaamishalua. *Louhi, Pohjolan emäntä, ja hänen väkensä edustavat näitä vanhan ajan ’lapualaisia’.* *Louhi on eräänlainen ’Hurja Hilja’* ”. (Aarne Laurila, 1985.)

Aimo Reitala liittyy Kalevan kuvituksesta puhuessaan Kalevalan toiseen kansalliseen murrosvaiheeseen ja ideologiseen yhteentörmäykseen, kielisotaan.

Kysymys eepoksen kuvittamisesta oli kieli- ja kulttuuripoliittinen, kukoistusvaiheen taustavoimana oli suomenmielisten vaikutusvallan kasvu ja heidän voittonsa. (Aimo Reitala, 1985.)

Pentinkulman päivien alkuvuosien diskursseissa on Väinö Linnan tuotannon kautta murrettu perinteistä siihen saakka vallinnutta kulttuurisen perinteen kivijalkaa ja haluttu tuottaa uusi puhtaasti suomenkieliseen perinteeseen nojaava kulttuurillinen perusta. Myös työväenliikkeen, vasemmistolaisen ja sosiaalidemokraattisen puolueen tyyppistä poliittista ilmapiiriä on voimakkaasti diskurssin takana. Suomalaisuudesta tuotetaan puhetta esitellen suomenkielisen kirjallisen kulttuurin merkkipaaluja. Diskurssissa määritellään mitä on olla suomalainen, ja mitä on nuoren itsenäisen valtion itsenäinen, ’puhdas’ kulttuuri. Voimakkaimmille selonteolle löytyy myös vasta-argumentteja.

Vuoden 1982 keskusteluista⁴ suomalaisesta huumorista voi havaita suomalaisuuden ominaispiirteitä määrittelevää sekä aikaisemmin käsiteltyä paikallisuuden (urjalalaisuuden, hämäläisyyden) yleistämistä yleissuomaiseksi olemukseksi. Suomalaista huumoria määritellään suomalaisen kirjallisuuden kautta alkaen Kivestä ja päättyen Linnaan.

Huumorin suhde yhteiskuntaan on koettu historiassa problemaattiseksi. Yhteiskunnallinen huumori ei ole niin hyvin siedettyä. Valtiovalta voi hillitä tiukassa valtiojohtoisessa yhteiskunnassa epätoivottuja diskursseja sensuuritoimin. Arvo Salon

⁴ Pentinkulman päivät 1982: *Huumorin asema ja merkitys suomalaisessa kirjallisuudessa*

puheessa tuodaan esiin, että yhteiskunnalliseen satiiriin on kohdistunut sensuuritoimenpiteitä valtiovallan taholta myös Suomessa. Arvo Salo määrittelee satiirille oman yleisönsä. Satiiri suunnataan älyköille. Kansaa halutaan paimentaa ja suojella yhteiskunnalliselta huumorilta. Irmeli Niemi viittaa myös yleisön kahtiajakoon älykköihin ja kansaan vahvistaen Salon selontekoa.

Tämän tutkielman kannalta kiinnostavampi diskurssi on aineistossa tuotetut suomalaisen huumorin laadun ja suomalaisuuden piirteet. Miten tätä diskurssia tuotetaan ja rakennetaan Pentinkulman päivien puheissa? Simo Hämäläinen tekee yleisen linjavedon seuraavasti: ”Usein kuvitellaan, että suomalaiset ovat synkeää, nurjaa, tiukasti nahkoihinsa kääriytynyttä kansaa, jolle hilpeys ja kepeä sukkeluus ovat turhuuksien turhuus, outoja ötököitä, hengiltä läpsittäviä hörisijöitä.” Suomalainen on tosikko ja huumorilla on vakavat syyt.

Teksteistä löytyneet satiiriset diskurssit voitaisiin nimetä yksilölliseksi ja yhteisölliseksi huumoridiskurssiksi. Yksilöllinen huumoridiskurssi määrittelee suomalaisena selviytymisstrategiana selviytymisen huumorin, minkä avulla tiukoilla elävän suomalaisen kohtaamat jatkuvat ylivoimaiset vastukset muutetaan kevyemmiksi. Oletuksena on, että suomalaisella on tiukkaa ja ankeaa elämää, joka on täynnä ylivoimaisia ja epäreiluja vastuksia. Mitä kurjempi tilanne on, sitä maukkaampi ja suosiota keräävämpi huumoripala siitä synnytetään. Ilmiö taustalla on tuttu ikiaikaisista suurista kertomuksista, kuten esim. David ja Goljat.

Yhteisöllinen huumoridiskurssi kertoo vuorovaikutussuhteesta alamaisen/ palkollisen humoristisesta suhtautumisesta työnantajan jallitukseen. Tämä diskurssi on sukua edelliselle siinä mielessä, että myös tässä on kyse selviytymisstrategiasta ylivoimaista ja epäreilua vastusta vastaan ja tämän epäsuhtaan keventämisestä siedettäväksi. ”Alaviistosta sihtaillen moni seikka vääntyy perin hassunkuriseen hahmoon - siitäkö johtunee, että suomalainen huumori on vieläkin perin petunmakuista.” Arvo Salon puhetta satiirista vahvistaa Simo Hämäläisen kuvaus suomalaisesta, joka huumori aseenaan uhmaa auktoriteettejaan. ”Hyvä pottuilija on kyllä pelätty ja kunnioitettu ammattimies, mutta mieluummin periaatteessa alakynnessä: pieni ja hentoinen, joka nokitti kyrmyniskat.”

Huumoriin taipuvainen osa suomalaisuudesta näyttäisi olevan itäsuomalaista perua. ”Pittää suhtautua, ei pijä välitsee, sanoo vanha mummu ja ärsyttää suunnattomasti niitä joiden mielestä maailma on tehty muutettavaksi.” Itäsuomalaiseen naapurisopuun kuuluu sietämisen pakko, joka on kuin ”lekottelua haalean saunan lauteilla”. Suomalaisen miehen epäargessiivisuus, johon Juhani Niemi viittaa puheessaan (1979) hakien väitteelleen pohjaa kansalliseepoksesta Kalevasta, on selvästi itäsuomalaista perua.

Suomalainen huumorintutkija Matti Kuusi lainaa kollegaansa Kai von Fiantedtia: ”muihin verrattuna suomalaisissa korostuu hyökkäävyys, kompleksialttius ja jähmeän verkkainen ajattelu- ja tuntemistapa. Meidän huumorimme on yleensä aggressiivista, sen juuret ovat syvissä hampaankoloissamme, nauru syttyy Suomessa hitaasti.” Juhani Niemen tulkinnan mukainen kansalliseepoksemme Kalevalan epäagressiivisuus ja pasifistisuus näyttäisi olevan ristiriidassa kansallisen käsityksen kanssa. Matti Kuusi esittelee suomalaisia kulttuurisia konteksteja, joista yksi on saavuttanut kirjallisen kulttuurin kautta hegemonisen aseman.

Täällä Urjalassa, Hämeen sydämessä, aion julkistaa aivan uuden selityksen sille, *miksi suomalainen huumori on niin hyökkäävää, kompleksipohjaista ja jähmeän verikkaista. Syy on suomalaisen huumorin hämäläisyydessä.*

Tarkemmin katsoen mitään suomalaista huumoria ei ole, ei ole koskaan ollutkaan. On ollut viipurilais-kannakselaista huumoria, joka on kaikkea muuta kuin hyökkäävää ja jähmeää. On Turun puolen huumoria: kersantti Hietasen ja presidentti Koiviston kuivaa jahkailevaa viisastelua. On pohojalaasta huumoria, Vaasan Jaakoon ja Ilmari Turjan isoottelua: josta ei tykätä: se tapethan. ON siinä välissä Nortamon raumalaisten merimiesten huumori. Idässä löhöttää huumorin savolainen suurvalta, ja Jumalan edessä me kaikki olemme savolaisia. Savosta pohjoiseen aukeaa synkkämielinen Kainuu ja Perä-Pohjola: Ilmari Kiannon. Pentti Haanpään ja Veikko Huovisen itkuinen tai helapäinen virnuilu. Kaikkein uloimpana napapiirin suunnassa Erno Paasilinnan petsmolainen jurutus. [---] *Suomen keskellä sijaitsee Häme, ja hämäläisyydestä on merkittävästi kehittynyt jonkinlainen perisuomalainen ulottuvuus, suurin yhteinen tekijä pohjalais-karjalais-savolais-varsinaissuomalaiseen heimoperinteiden sekamelskaan.* (Matti Kuusi, 1982)

Hämäläisen huumorin hegemonisen aseman suomalaisen huumorin ja suomalaisuuden määrittelijänä Kuusi langettaa Aleksis Kiven ja Väinö Linnan teosten vahvuuteen suomalaisen kirjallisuuden kanonisoitujen teosten joukossa.

Tuntemattoman sotilaan kollektiivinen päähenkilö, joukkue Koskela, on näennäisesti koko Suomen edustusjoukkue, ja niin meiltä jää huomaamatta, miten hämäläinen joukkue se oikeastaan on. On sinänsä vahinko, että *itäsuomalaiset humoristit* – joku Aho, joku Lassila, joku Maria Jotuni, Otto Manninen, Unto Seppänen, Kyllikki Mäntylä, pakinoitsija Aapeli tai kansantaiteilija Esa Pakarinen – *ovat jääneet ikään kuin provinssitaiteilijoiksi hämäläisten voimamiesten hallitsemassa suomalaisen leikinlaskun valtakunnassa.* (Matti Kuusi, 1982)

Kuusen mukaan hämäläisessä huumorissa on usein mukana eräänlainen naukuva itsesääli. Suomalainen humoristi on pessimistinen realisti, joka ei usko naurunsa pystyvän muuttamaan maailmaa. Tässä tulkinnassa hän lähestyy ja vahvistaa Hämäläisen ja Salon diskurssia selviytymisen huumorista ja alemman statuksen omaavan satiirisesta alistuneesta kapinasta osaansa kohtaan. Suomalaisten ja suomenkielisten suomalaisten historiallinen asema luokkayhteiskunnassa peilautuu tästä hegemonisen aseman saavuttaneesta diskurssista. Suomalaiset ovat pitkässä historiassa olleet sekä Venäjän että Ruotsin vallan alaisuudessa hallittuna käskyjä enemmän tai vähemmän totteleva kansakunta. Piilotettu kapina hallitsevia kohtaan huokuu huumoridiskursseista. Päteekö tämä huumoridiskurssi yhä? Pentinkulman päivillä osaltaan luodaan ja määritellään nuoren kansakunnan kulttuuriperinnettä, joka muotoutuu vasta monien sukupolvien saatossa. Pian 100-vuotiaan itsenäisen historian kautta olisi nykypäivänä luotavissa myös toisenlaista huumoridiskurssia uusista lähtökohdista ja murtaa ”hammasta purren” muodostettu diskurssi.

Kalevala vuoden 1985 teemana antaisi mahdollisuuden myös suomalaisuuden diskurssin ja myös itäsuomalaispainotteisen suomalaisuus-diskurssin tuottamiseen, mutta sitä ei puheenvuoroissa esiinny. Suomalaisen luonteen kaikuja ei osoiteta suoraan Kalevalasta. Syy siihen on ehkä Kalevalan itäsuomalaisessa paikallisuudessa. Urjalassa, Hämeessä pohjataan suomalaisuus-diskurssi realistisiin hämäläiskirjailijoihin, joihin on läheisempi samaistua. Yhteys Kalevalaan ja sen henkilömaailmaan suomalaisten arkkityyppien esittelijänä on etäinen ja mystinen käytyjen puheenvuorojen valossa. Kalevalan arkkityypit nähdään enemmän yleismaailmallisina alkuperäiskansoille yhteisinä kulttuurisina hahmoina, ei suoraan suomalaisuuteen liittyvinä merkityksinä.

Vuonna 1982 käydyistä keskustelusta huumorin asemasta ja merkityksestä välittyy hämäläisen huumorin kotiseutuetu suomalaisen huumorin piirteiden määrittelyssä yli savolaisen ja karjalaisen tyyppihuumorin. Tämä on yllättävää siinä mielessä, että itäinen kulttuuri Suomessa on tunnetusti hilpeämpää ja kommunikointi siellä vilkkaampaa ja sosiaalisempaa. Näin ollen voisi ajatella, että suomalainen huumori ensisijaisesti assosioituisi itäiseen perinteeseen. Muita itäisen perinteen hegemonisoivia auktoriteetteja olisi juuri kansalliseepoksemme itäinen alkuperä.

Vuonna 1994⁵ Jyrki Nummi puhuu kansallisen identiteetin rakentamisesta ja oman suomalaisen historian luomisesta. On tässäkin yhteydessä huomattava, että suomenkielinen kulttuuri on nuorta, juuria etsitään selonteossa. Oman kansalaisidentiteetin epävarmuudesta ja suomenkielisen vähemmistökulttuurin vähemmän hohdokkaasta noususta valtakulttuuriksi kertoo seuraava lainaus:

ruotsalaisia emme ole, venäläisiksi emme tule, olkaamme siis omituisia. Väinö Linnan pääteokset Tunteen sotilas ja Täällä pohjantähden alla ovat kaunokirjallisia tutkielmia tästä suomalaisuudeksi kutsutusta omituisuuden mytologiasta, draamallisia analyyseja kolmesta keskenään läheisestä ilmiöpiiristä ja käsitteestä: kansasta, kansallisesta ja kansakunnasta. (Jyrki Nummi, 1994.)

Tietynlaisen koulusivistyksen puute nostetaan ihanteeksi. Näin haluttaneen erottua aikaisemmasta ruotsinkielisestä yläluokasta. Negatiivinen piirre käännetään diskursiivisin keinoin positiiviseksi piirteeksi ja ylpeyden aiheeksi. Arkipäiväisestä ja kansanomaisesta tehdään myös ihanne. Tähän ideologiseen ajatteluun voidaan yhdistää nykyajan suomalaisen yhteiskunnan piirteitä. Kun siirretään aihe tämän päivän nyky-yhteiskuntaan ja tarkastellaan vaikkapa tasavallan presidentin Tarja Halosen imagoa, voidaan todeta arkipäiväisyyden ja kansanomaisuuden korostus, joka näin ollen koetaan suomalaisessa kulttuurissa sisäsyntyisesti ilmeisen tärkeänä ja läheisenä. Paikallisuus korostuu alla olevassa tekstilainassa vahvana jälleen. Usein toistuvana se vahvistaa paikallisuuden diskurssin hegemonista asemaa Pentinkulman päivillä suhteessa muihin mahdollisiin rinnakkaisiin konteksteihin, kuten esim. koko Suomeen tai (länsi-) eurooppalaisuuteen. Me-sisäryhmää korostetaan positiivisesti positiivisen itsearvostuksen tarpeen mukaisesti.

Kertomusten ”kotoisuus” viittaa tärkeään lähteeseen, jota voidaan luonnehtia paikallisen ihmisen kulttuuriksi. ”Paikallinen” on näiden sankarien aito kulttuurinen viitekehys, jonka kautta maailma koetaan, tulkitaan ja ymmärretään. Toiseksi, kuvaan sisältyvä vastakkaisuus intellektuaalisen korkeakulttuurin ja karkearakenteisemmän kansankulttuurin välillä muistuttaa romaanin lukijaa, että mielet syttyvät yhteiskunnan eri tasanteilla ratkaisevasti eri tavoin. Linnan romaanien innostunut vastaanotto perustuikin paljolti sellaisten elämäntapojen ja -tuntojen kuvaamiselle, joihin virallinen tapakulttuuri oli suhtautunut häpeillen ja alentuvasti mutta joka itse asiassa oli ja on edelleen inhimillisen elämäntapojen olennainen alue; arkipäiväinen, tavallinen – siis kansanomainen – ja tämän elämäntapojen esittäminen arvokkaana. (Jyrki Nummi, 1994.)

Seitsemän veljestä ensimmäisenä suomalaisena romaanina vakiinnutti suomalaisen proosan päätyyliksi kansankuvauksen. Romaani toimi tiennäyttäjänä niin ympäristön kuvauksessa, ihmiskäsityksessä kuin tyyllisäkin. Kiveltä on myös periytynyt tavallisen ihmisen arvo. *Seitsemässä veljeksessä* Kivi kuvaa henkilöitään samalta tasolta kuin ollen yksi heistä. Klassisen suomalaisen romaanin yhtenä perusongelmana voidaan pitää

⁵ Pentinkulman päivät 1994: *Kaapin päältä lampun alle*

kysymystä ihmisarvosta. ”Omassa elämänpiirissään joku Ilmari Kiannon kuvaama köyhä ja saamaton Ryysyrannan Jooseppi on sankari. Tämä käsitys esiintyy voimakkaasti vielä Väinö Linnalla, jonka *Tuntemattomassa sotilaassa* (1954) todellisiksi sankareiksi osoittautuvat tavalliset kansan miehet, eivät sotilasarvoista ja ulkoisista muodollisuuksista kiinni pitävät upseerit (Laitinen 1984, 16)”. Tämä käsitys jokaisen mitättömimmänkin ihmisen loukkaamattomasta perusarvosta muistuttaa venäläisten romaanien ihmiskäsitystä. Klassinen suomalainen romaani onkin alkuvaiheistaan saakka ollut voimakkaasti ja vakaumuksellisesti demokraattinen. (Laitinen 1984, 12-16).

3.2 Historiallista totuusdiskurssia tuottamassa

Suomessa syntyi yhteiskunnallisesti vaikeassa tilanteessa toisen maailman sodan jälkeen uusi historiallisen romaanin muoto, jossa ”Entinen kansallinen idealismi joutui voimakkaan kritiikin alaiseksi, ja uuden romaanin kanssa joutuivat vastakkain myös aikaisemmasta historiankirjoituksesta ja yleensä historiallisesta kirjallisuudesta periytyvät kansalliset arvot.” Voimakas tendenssi uudelle realistiselle proosalle oli myös vanhoja yhteiskunnallisia arvoja ja näkemyksiä revisioiva tyyli. Sodanjälkeisessä Suomessa vallitsi arvoevoluutio. Tämä tyyli korosti tavallisen ihmisen merkitystä historiallisessa prosessissa. Hallitsevien historian kirjoituksen tuottamisen sijaan siirryttiin kuvaamaan kansan historiaa demokraattisemmalla otteella.

1980-luvulla selonteoissa katsellaan poliittisesti ja ideologisesti aktiivista 1960- ja 70-lukua muutaman vuosikymmenen historiallisen matkan päästä. Väinö Linna⁶ kysyy: ”Jos tätä menneisyyden todellistamista ja inhimillistämistä ajattelee näin matkan päästä, on ehkä aika kysyä mitä tarkoitusta sillä on ollut? Onko ollut välttämätöntä madaltaa menneisyyden korkeata profiilia ja tarkistaa tapahtumat jokapäiväisyyden tasolle. Mitä me teemme menneisyyden todellisuudella, jota ei kuitenkaan enää voida konkreettisesti mielessä muuttaa?” Vastaukseksi luodaan subjektipositio suomalaisen selviytymisprosessista realistisen kirjallisuuden esikuvien kautta: ”Heidän [suomalaisten] kykynsä kestää vastoinkäymisiä ja onnettomuuksia on korostunut siksi, että tässä kirjallisuudessa niitä ovat kokeneet ja kestäneet todelliset ihmiset, eivätkä verbaalisiin keinoihin rakennellut idealisoidut mielikuvat. Ja jos heissä ilmenee elämänrohkeutta, uskoa

⁶ Pentinkulman päivät 1980: *Realismi kirjallisuudessa*

ja idealismia, se on uskottavaa ja todellista, vaikka se ilmeneekin mielen arkisen pienuuden rinnalla.

Näin 2000-luvulta käsin voidaan kommentoida tätä vanhan idealistisen diskurssin korvannutta realistisesti tuotettua 'vastoinikäymisten ja onnettomuuksien kestämisen' -diskurssia jo myös luonteeltaan idealistiseksi ja ideologiseksi. Postmodernissa diskurssissa fyysisen voiman korostamisen subjektipositio enää samassa määrin toimi samaistumiskohteena tämän päivän suomalaisille. 'Läpi harmaan kiven puskemisen' – strategia kuuluneee myös enenevässä määrin historiaan. Molemmat konnotaatiot suomalaisuudesta liitetään kuitenkin edelleen vahvasti suomalaisuuteen ja suomalaiseen menestystarinaa, vaikka 'raivaaja'-sukupolven fyysisyys onkin muuttunut posmodernissa diskurssissa tietoyhteiskunnan ihmisten artefaktiseen ei-fyysisyyteen ja abstraktisempien taitojen korostamiseen, kuten innovatiivisuuteen yms.

Hannes Sihvo vuoden 1980 toisena puhujana tukee vuorovaikutuskontekstissa Väinö Linnan (1980) esittämää diskurssia retorisin keinoin. Diskurssi hakee oikeutusta ideologialle yleisen hyväksynnän rakentamisen ja legitimoimisen kautta. Näitä puheesta poimittuja retorisia piirteitä ovat esim. vetoaminen useampien ihmisten käsitykseen, riippumattomiin asiantuntijoihin tai ”me”-puhuttelun käyttäminen. Diskurssi kietoutuu edellisen puheenvuoron kanssa yhteen, jolloin voidaan nähdä kyseessä olevan hegemoituneen diskurssin pätevöittäminen, ”poikkeuksen” vahvistamisen säännöksi.

Esimerkkejä ideologisen hyväksynnän rakentamisesta:

Merkittävän teoksen ominaislaatu pusertuu usein *hyökkäävän kritiikin paineessa rehellisemmin* kuin myönteisen vastanoton piirissä [negatiivinen vastaanotto käännetään positiiviseksi]. Niin on laita Väinö Linnan Tuntemattoman sotilaan ja Pohjantähtitrilogian yhteydessä. Linnan klassillisten romaanien todellisuuspitoisuus ja uskottavuus, suhde elämän todellisuuteen ja toisaalta niiden sisällön ja muodon yhteys *on puntaroitu ehkä useammalta taholta kuin minkään muun romaanin* sitten Kiven Seitsemän veljeksen [väite hakee oikeutusta useamman ihmisen käsitykseen vedoten].

Tietomäärä torppareista ja sotilaista, kapinasta ja jatkosodasta on karttunut huomasti sitten vuosien 1954 ja 1956-61, tapauksia on myös kuvattu kaunokirjallisuudessa, mutta Linnan teokset ovat juuri syvän elämännäkemyksensä vuoksi *nousseet kulttuurimme eräiksi omalakisiksi monumenteiksi* [kulttuurisiin konteksteihin ja konventioihin vetoaminen].

Väinö Linna on kaksi vuosikymmentä teostensa ilmestymisen jälkeen saanut *ansaitsemansa tunnustuksen Suomen yhteiskuntahistorialle antamistaan virikkeistä* [kulttuurisiin konteksteihin ja konventioihin vetoaminen: valistunut humanismi, rationalismi, enemmistön etu].

Linnan teokset haluavat kaataa *kansallisia myyttejä ja idealisoituja tyyppejä eivätkä ne halua julistaa totuuksia propagandan tai kasvatuksen tarkoituksiin*. Sen sijaan ne pyrkivät

totuudelliseen elämäntapaan kaikessa laajuudessaan [diskurssin yhteenkietovuus: hegemonisoidun diskurssin pätevöittäminen].

Realismiin ei periaatteessa kuulu myöskään yhteiskunnallinen tendenssi ja propaganda, mutta tiedämme, että monet realistiset romaanit toimivat usein yhteiskuntaa objektiivisesti kuvatessaan tahtomattaan julistajina: ne herättävät inhimillistä myötätuntoa, halua yhteiskunnan muuttamiseen ja kritiikkiin, jopa kapinan henkeä, ainakin ne oikovat instituutioiden ylläpitämiä valheita. [diskurssin yhteenkietovuus: hegemonisoidun diskurssin pätevöittäminen sekä kulttuurisiin konteksteihin ja konventioihin vetoaminen: valistunut humanismi, rationalismi, enemmistön etu].
(Hannes Sihvo, 1980.)

Pentinkulman päivillä on luotu paitsi suomalaisen kulttuurin diskurssia, myös vahvasti suomalaisen kirjallisuuden ja sen tutkimuksen asemaa vahvistavaa diskurssia.

Jan-Magnus Janssonin (1987)⁷ mukaan yhteiskunnallisuus ja poliittisuus ovat ominaisia suomalaiselle kirjallisuudelle.

Suomalainen kirjallisuus on jatkuvasti elänyt lähellä yhteiskunnan ja politiikan aloja. Tämä johtuu kai ensisijaisesti siitä, että politiikka on niin kouriintuntuvasti vaikuttanut maamme kohtaloihin, ettei mikään ala ole voinut pysyä siihen nähden neutraalina. Mutta suomalaisen kirjallisuuden yhteiskunnallis-poliittinen suuntautuminen heijastaa varmasti myös nopeata yhteiskunnallista muutosta. Suomenkielisen kulttuurin kehitys ja sosiaalinen murros ovat olleet tiiviissä yhteydessä dramaattisiin poliittisiin tapahtumiin. (Jan-Magnus Jansson, 1987)

Jansson tiivistää yhteiskunnallisen kirjallisuuskeskustelun keskeisiksi saavutetuiksi tavoitteiksi yhteiskunnallisen tietoisuuden kasvattamisen ja humanistisesti asennoituneen demokratian edistämisen. Retorisina keinoina ovat käytössä ylisanat valtava ja mahtava. Koska kyseessä on yhteiskunnallinen diskurssi, taustalla piilevän vallan etsiminen diskurssista on keskeistä diskurssianalyysissa. Kenen etua diskurssilla pyritään vahvistamaan? Kulttuurisessa kontekstissa vaikuttaa Väinö Linnan hengessä työväenliikkeen ideologia, joka 1980-luvun yhteiskunnassa mobilisoituu sosiaalidemokraattisen puolueen ja ammattiyhdistyksen kautta.

Onko tällä kirjallisuudella sitten poliittinen sanoma ja onko sillä ollut poliittinen vaikutus? ”Politiikanpitoisuus” vaihtelee tietysti kirjasta toiseen, ja kirjojen sanoma on erilainen. Väittäisin kuitenkin, että *tämän kirjallisuuden kokonaisvaikutus on ollut yhteiskunnallisen tietoisuuden valtava kasvattaminen ja humanistisesti asennoituneen demokratian mahtava edistäminen.* (Jan-Magnus Jansson, 1987)

Jansson kiteyttää Pentinkulman päivillä 10-vuotista keskustelua Väinö Linnan tuotannon vaikutuksesta alla olevassa lainauksessa. Tapahtumista on kulunut riittävästi aikaa, joten kiihkein suhtautuminen on hävvennyt. Diskurssi lähestyy murroskautta.

Linnan teokset liittyvät suomalaiseen realistiseen kertojaperinteeseen, mutta niissä on myös kansallisen idealismin perintöä. Tänäpäin on vaikeata enää kuvitella sitä hälyä, minkä nostatti erityisesti Tuntematon sotilas, mutta myös eräät hänen myöhemmin esittämänsä mielipiteet erityisesti vuoden 1918 taustasta. Väinö Linnan tuotannon yhteiskunnallinen

⁷ Pentinkulman päivät 1987: *Kirjallisuus arvojen luojana, säilyttäjänä ja luhistajana*

merkitys on yritetty kiteyttää monella eri tavoin. Itse haluaisin ilmaista sen näin: Linna on ratkaisevasti ollut *luomassa toisen tasavallan isänmaallisuutta, joka on yhtä voimakas ja kansallisesti tietoinen, mutta demokraattisempi, moniarvoisempi, kriittisempi ja kypsempi kuin itsenäisyyden alkuvuosien patriotismi oli.* (Jan-Magnus Jansson, 1987)

Selonteista löydettyistä diskursseista esiin nostetusta yhteiskunnallisesta murroskaudesta käytetään tämänkin tutkielman yhteydessä nimeä ”toinen tasavalta”, joka kuvaa kansalaisaktiivisuuden revolutionistisia vuosikymmeniä. Kulttuurisen keskustelun virrassa historiallisen totuuden-diskurssi kuitenkin muuntuu ja liikkuu ympäristön vaikutuksesta. Tässä ilmiössä havaitaan diskurssille luonteenomainen kaksijakoisuus samanaikaisesti kahteen ajalliseen dimensioon: tilanteisuuteen ja historiallisuuteen. Diskurssi peilaa sen hetkisen yhteiskunnan ja ympäristön arvoja, mutta kantaa mukanaan myös historiallista perspektiiviä.

Jouko Turkka (1979) valottaa ’toisen tasavallan’ -käsitettä ja viittaa historialliseen kontekstiin sekä kirjallisuuden voimaan hegemonisena diskurssin muodostuksen areenana.

Se on dokumentti sukupolvesta ja se on historiallinen dokumentti. Se on uuden kansallisen identiteetin tiedollinen dokumentti. Mitä tällä tarkoitan? Se Paasikivi-Kekkonen linja mukainen uusi ulkopoliittikka, joka oli väistämätön Suomelle sodan jälkeen, siirtyi tämän romaanin myötä Suomen kansan omaisuudeksi ja ajattelutavaksi. Tällä romaanilla oli tavattoman suuri vaikutus tähän prosessiin, jossa ensinnä hyvin ulkoapäin tarjottu uusi asenne muuttui kokonaiseksi uudeksi identiteetiksi. (Jouko Turkka, 1987)

3.2.1 Historiallinen totuusdiskurssi liikkeessä

1980-luvulla selonteissa painottuu jälleen keskustelu kirjallisen realismin totuudellisuudesta. ’Toisen tasavallan’ historiallinen totuusdiskurssi halusi purkaa sodan voittaneen valkoisen puolen historiankirjoitusta ns. todellisempaan ”punaisempaan” suuntaan. Autenttisen totuuden löytämisessä kohdataan tiedon ontologiset ongelmat. Kyse onkin enemmän yhteiskunnan ’hengen’ ja arvojen peilaamisesta historiallisten tapahtumien kautta. Kirjallisuuskeskustellussa korostuu todellisuuden diskursiivinen luonne ja kulttuurinen kontekstuaalisuus. Diskurssi liikkuu kuitenkin 1980-luvun loppua kohti mentäessä väljempään, neutraalimpaan suuntaan. Selonteot muuttuvat epäpoliittisemmiksi ja ideologiavapaammiksi. Poimituissa esimerkeissä korostuu konsensuksen hakeminen radikaalien oppositioiden sijaan. Hannes Sihvo⁸ tuo uutta

⁸ Pentinkulman päivät: 1983 *kirjallisuuden tarut ja historian totuus*

liikettä aikaisemman vuosikymmenen luokkadiskurssiin. Sihvon mukaan Linnan tuotannon vastaanotossa painottuu yhteiskunnallisten luokkien vastakkainasettelun sijaan varhemman kansalliskirjallisuutemme asenteiden, tyyppien ja mytologioiden esiintuominen.

Linnan torpparitologiaa lukee tätä nykyä enemmän tutkimustulosten kuin historian, nimenomaan varhemman kansalliskirjallisuutemme asenteiden, tyyppien ja mytologioiden, läpi. (Hannes Sihvo, 1983.)

Myös Jörn Donner (1983) vahvistaa uutta aateilmastoltaan neutraalimpaa diskursiivista ilmastoja aikaisempina vuosina tuotettuun diskurssiin verrattuna. Diskurssin tulkinta muuttuu kontekstin muuttuessa. Käsitys menneisyydestä nähdään uudessa perspektiivissä.

Tänä hetkenä, jolloin menneisyyden konfliktit ovat hieman laimentuneet, on vaikea käsittää niitä poleemisia sotia, joita aikoinaan käytiin Mannerheimin muistosta tai hieman myöhemmin Tuntemattomasta sotilaasta, mikäli emme ota huomioon että käsitys menneisyydestämme siihen aikaan oli monoliittisempää kuin nyt. (Jörn Donner, 1983.)

Hannes Sihvo (1983) varoittaa myös äkkiväärän hegemonisen kirjallisen diskurssin ylikorostamisesta ja vahvistamisesta historiallisen totuuden muodostamisessa. Lopussa puhuja korostaa neutraalin position ottamista, keskustelua julistuksen sijaan.

Toisaalta, kun ympäristö alkaa julistaa yhteen ääneen, että totuus on näin ja näin, se ja se, on syytä kavahtaa, olipa tuo totuus sitten kaunis tai kauhea. Meidän on syytä harrastaa tänään keskustelua eikä julistusta ettei meitä vedä huomenna joku yliprokuraattori, joka ei syytä meitä vain virkansa puolesta vaan todellisesta vilpittömästä halustaan ”pelastaa yhteiskunta”. (Hannes Sihvo, 1983.)

Jörn Donner (1983) taustoittaa lähimenneisyyden kulttuurista kontekstia ja selvittää myös Kekkosen hallintokauden ajan hegemonisen konsensus-käsitteen rakentamista yhteiskunnallisen radikalismien tainnuttamiseksi.

Tuntemattoman sotilaan herättämät reaktiot osoittivat, kuinka syvästi ristiriitaista oli kuvamme menneisyydestä, Nykyaikaa oli 50-luvulla vuoden 1956 yleislakko, Kekkosen valinta presidentiksi yhdellä vaivaisella äänellä, sekä kommunistien syrjiminen. Vasta myöhemmin, 60- ja 70-luvuilla, rakennettiin yhteiskuntarauhaa eri alueilla, niin perusteellisesti että voitiin puhua ”vaihtoehtottomasta demokratiasta”, Erkki Tuomiojaa lainatakseni.

Kekkosen toiminnan tuloksina kommunistit hyväksyttiin yhteiskuntaan, merkittävämpää oli kuitenkin että kommunistit vähitellen hyväksyivät yhteiskunnan. Talouselämän kriisien ja lakkokausien jälkeen oltiin vähitellen ”samassa veneessä”, eikä juuri kukaan enää puhunut yhteiskunnan radikaalisesta muuttamisesta. (Jörn Donner, 1983.)

Muutokseen poliittisessa ilmapiirissä viittaa myös Jukka Tarkka (1993). Tarkka puhuu Kekkosen tiukasta vallan käytöstä kuitenkin puolustavaan sävyyn.

Silloin kun puhutaan Kekkosen ylikorostuneesta vallasta tarkoitetaan yleensä hänen vallankäyttönsä ei-hyväksyttäviä piirteitä. Pääosa siitä vallasta, jonka Kekkonen keräsi itselleen tai joka ajautui hänen syliinsä, käytettiin kansakunnan hyväksi. Koska kaikki iloisesti nauttivat Kekkosen vallan näistä tuloksista, sitä ei pidetä vallankäyttönä. (Jukka Tarkka, 1993.)

Kapinallisuuden korostus vaimenee diskurssissa 1980-loppuun mennessä. Positioiden lukitseminen vastaanottajan kulttuurillisessa kontekstissa joko punaiseen tai valkoiseen saa muutosdiskurssissa neutraalimman, etäisen suhtautumisen. Historiallisen ”totuuden” ja ”oikean” ideologisen diskurssin hegemonisointi ei ole enää teosten tärkein anti puhujalle. Voimakkaita kannanottoja kummastakaan ideologisesta ääripäästä ei kannateta. Ääripäiden kannanotot jopa rinnastetaan toisiinsa.

Propagandistit ja yksioikoiset ideologit eivät kirjallisuudessa, sen enempää historiaa kuvaavissa romaaneissa kuin historiantutkimuksessa – ole koskaan eläneet työnantajaansa valtakautta vanhemmiksi. [---] Propagandistit eivät eroa edes äärilaidoilla toisistaan, päinvastoin muistuttavat toisiaan jopa tyylissään. (Jukka Tarkka, 1993.)

Tulkinnat ovat aina sidoksissa tämän hetken arvoihin ja ”totuuksiin”. Historiallisia totuuksia ei sinänsä ole olemassa. Ympäristön arvojen ja yhteiskunnan muutos ovat muuttaneet diskurssia väljemmäksi, keskustelelevammaksi ja avoimemmaksi myös Pentinkulman päivien alustuksissa.

1980-luvun lopun ja 1990-luvun alun puheissa ’Kansa’ subjektipositiolle haetaan uudenlaista merkitystä. Kansanomaisuus on arvostuksien ja arvojen ylintä huippua. Kansanomaisuus, joka aikaisemmin ymmärrettiin alastatuksen omaavaksi sanaksi, rinnastetaan ihmisarvon käsitteen kanssa, joka taas konnotoidaan korkean statuksen ihanteisiin ja sanastoon. Taustalla vaikuttaa myös yhteiskunnallinen ja poliittinen ideologinen konteksti.

Jos ”kansalla” ei tarkoiteta erityistä sosiaalista ryhmää, vaan sellaista suhtautumistapaa, joka suuremmassa tai pienemmässä määrässä on ominainen kaikille ihmisille, voidaan ymmärtää Linnan romaanien koko yhteiskunnan läpäisevä suosio. Kansanomaisuus on ihmisarvon mitta romaanien maailmankuvassa. (Jukka Tarkka, 1993.)

Vuoden 1998 Pentinkulman päivillä voidaan nähdä aikaisemmin kielitaistelun yhteydessä selonteoissa esiin noussut ”kirjasivistyksen” vieroksunta. Puhekieli arvotetaan korkeammalle kuin ns. kirjakieli. Tämä piirre voidaan diskursiivisesti yhdistää kansanomaisuuden ihannoinnin diskurssiin, joka on peräisin Väinö Linnan kirjalliseen perintöön pohjaavasta arvomaailmasta. Diskurssi sisältää kokonaisuutena ristiriitaisia aineksia. Kirjallisuusfestivaali instituutiona on nostamassa yleisellä tasolla suomen kielen ja suomenkielellä kirjoitetun kirjallisuuden ja sen tutkimuksen asemaa, mutta samanaikaisesti puhuu kirjallisen statuksen alentamisen puolesta.

Murrosvaiheen diskurssissa todetaan myös luokkajakojen murtuminen. Henkisessä mielessä nämä asenne-erot kestävät kauemmin kansakunnan historiassa, vaikka käytännössä olisivatkin jo poistuneet.

”Väestön suuri enemmistö ei enää voi näyttäytyä minään, mitä älymystö voisi edustaa. Yhtäältä se ei enää ole sellainen, että älymystö voisi vilpittömästi hahmottaa sen ”kansaksi”. Toisaalta on muuttunut itse älymystö. Ennen sen jäsenet kokivat itsellään olevan tehtävän, mission. He osoittivat tietä tietylle kohderyhmälle tai yleisölle ja halusivat

kasvattaa sitä. Mutta ajan mittaan heistä on tullut yhä enemmän professionaaleja, intellektuaalisen työn tekijöitä. Sivistyneistö-sääty tai -professio on menettänyt tehtävänsä. ”Kansa” on kadonnut.” (Erkki Lyytikäinen, 1998.)

Alla olevassa lainauksessa on esimerkki kirjakieli – kansankieli -oppositiosta, jossa kansan kieli ja mieli voittaa.

Jos tosiaan sivistyneistö on menettänyt tehtävänsä, voitaneen ajatella, että se on menettänyt myös yksinoikeutensa kirjakielen normien luomiseen ja ylläpitämiseen. Voidaanko siis äsken puheena olleista normien väljennyksistä lukea, että ”kansa” on ottanut tai ottamassa normiston hoidon omiin käsiinsä? Kysymys täytyy jättää auki. Mutta yksi aihetodiste kannattaa nostaa esiin. Kun kirjakielen normeja muutetaan ”kansanomaisempaan” suuntaan tai kun muuttamisen tarpeesta keskustellaan, katkerimmat ja tunnepitoisimmat hyökkäykset uudistuksia vastaan tulevat usein juuri vanhan ”sivistyneistön” leiristä. Ehkäpä siis normituskäytäntömme on hiljalleen demokratisoitumassa. (Erkki Lyytikäinen, 1998.)

Pentinkulman päivien historiassa on 1990-luvulla havaittavissa tiettyä avautumista kansainväliseen suuntaan ja suuntana on ollut Itä-Euroopan maat, joihin Pentinkulman päivillä tuotetut puheet samastuvat asennetasolla sosialismin ja kapitalismin välimaastossa kamppailevina maina. Vuoden 1998 Pentinkulman päivillä vieraili suomenruotsalainen kirjailija Monica Fagerholm (alustuspuhetta ei ole dokumentoitu aineistoon), joka oli varautunut puhumaan äidinkielellään toisella kotimaisella kielellä, mutta ehkä vastaanotosta tai yleisökoostumuksesta johtuen yritti selviytyä suomen kielellä huonolla menestyksellä. Taustalla vaikuttanee voimakas vastakkaisuus ”runebergiläisiin”. Hengenheimolaisia haetaan enemmän Itä-Euroopasta, kuin suomen sisäisistä historiallisista kulttuuriryhmistä.

Pentinkulman päivät profiloituvat voimakkaasti suomenkielisen kirjallisuuden aseman vakiinnuttajana. Tämä onkin ollut mielestäni eräs tapahtuman tärkeimmistä tehtävistä. Suomalainen kulttuuri tarvitsee historiankirjoitusta enemmän puhetta aiheesta, jota Pentinkulman päivillä luodaan. Kuitenkaan vuoden 1998 *Mitä kieltä me puhumme?* -teeman alla ei käsitelty suomenruotsalaista ja saamelaista kirjallisuutta.

Toiseksi tärkeäksi tehtäväksi suomenkielisestä kulttuurista ja kirjallisuudesta puhumisen rinnalle nostaisin teksteistä tekemäni havainnon kansalaisista-aihetta käsittelevän kansallisen museon tarpeen tyydytyksestä. Tästä museaalaisesta diskurssista, jota käsitellään enemmän luvussa 3.3, käy esimerkkinä Erkki Lyytikäisen puheen alku.

Synnyinpitäjäni Kymin kirkkomaan takaosassa on laaja rivistö punaisten hautoja. Yhden hautarivin vieressä kasvaa valtava lehtikuusi, jonka mummoni aina kertoi istuttaneensa tälle paikalle haudatun miehensä muistoksi. Myöhemmin seurakuntakin on pystyttänyt sinne muistokiven, johon on hakattu sanat ”Vakaumuksensa puolesta sortuneille” Mummoni paheksui tuota muotoilua elämänsä loppuun saakka. ”Sortuneille!” Eivät he mitään ”sortuneet”, heidät ammuttiin tähän paikkaan. Karhulan ja Kotkan seudulla, kuten

monella muullakin paikkakunnalla, kapinan jälkiselvittelyt olivat veriset ja jättivät syvät, pitkään aristavat haavat. (Erkki Lyytikäinen, 1998.)

3.2.2 Miten totuutta tuotetaan diskurssissa

Heikki Ylikangas (1994) puhuu kirjailijan ja historiantutkijan asemasta historiallisen totuuden määrittämisessä. Ylikankaan diskurssi vahvistaa kirjallisuuden merkitystä historiallisen totuuden tuottajana. Retorisina keinoina hän käyttää yksinkertaistamista pyrkien tuomaan esiin ammattien yhteisiä piirteitä ja siten auktorisoimaan kirjallista historian tuottamista. Puheen alussa hän määrittelee historiantutkijoiden näkökannan aiheeseen. Historiantutkijoiden diskurssi hakee pätevyyttä järjen voitosta tunteesta, vetoamalla tieteen rationaalisuuteen.

Kirjailijan työskentelyyn kuuluu mielikuvitus, tutkijan ajatteluun ei. Tutkija dokumentoi ja päättelee, pohjaa todellisuuteen; kirjailija rakentaa mielikuvien varaan sanomansa. Kysymys on tässä (ja vain tässä) katsannossa tieteen ja taiteen, järjen ja tunteen, todistettavuuden ja todistamattomuuden välisestä ristiriidasta tai erosta. *Tutkija työskentelee systemaattisesti ja noudattaa tieteellisiä pelisääntöjä. Taiteilijan aatos sinkoilee vapaasti eikä kukaan taida eikä kenenkään pidä viskellä verkkoja sen tielle.* (Heikki Ylikangas, 1994.)

Ylikangas kuitenkin tuo kirjallisuuden osuutta lähemmäs historiantutkimusta. Kirjallisuuden historiallisen totuuden -diskurssin pätevöittäminen tapahtuu korostamalla määrittelijän älykkyyttä ja sosiaalista herkkyyttä rationalismin ja todistettavuuden oikeutuksen sijaan. Tällä tavoin pyritään vahvistamaan kirjallisuuden totuudellisuutta ja todistettavuutta.

Mitä suuremmista ilmiöistä ja mitä laajemmista kokonaisuuksista on puhe, eli mitä lähemmäs makrotasoa noustaen, sen vähäisempää osaa näyttelevät asiakirjat ja muut kirjalliset lähteet. Sitä suurempi merkitys on tutkijan tulkinnalla eli sillä maailmankuvalla ja elämänskäsityksellä, mikä tutkijalla on. Asia voidaan ilmaista toisinkin. Jäsennettäessä suuren luokan historiallisia ilmiöitä, pohdittaessa niiden syitä ja seurauksia, tutkijan on turvaututtava mielikuvitukseensa. (Heikki Ylikangas, 1994.)

Historiantutkimuksen subjektiivisuutta korostetaan ja se yleistetään samoihin käytäntöihin historiallisen kirjallisuuden käytäntöjen kanssa, jota diskurssissa pyritään vahvistamaan. Mielikuvituksen käyttöä pidetään ehtona hyvälle tutkimukselle, tunteen käyttöä suositaan yli järjen ja logiikan. Perinteinen järjen ja logiikan arvostus tieteenteossa hylätään. Puheen lopussa vielä retorisesti vahvistetaan tuotettua diskursiivista selontekoa toistamalla ja tiivistämällä. Puheen lopussa kirjallisuuden historiallinen totuus voittaa jo historiantutkimuksellisen totuuden.

Mitkä motiivit piilevät sitten tämän diskurssin käytön taustalla? Diskurssianalyttisesti kiinnostavaa on selvittää kenen etua tuotetulla diskurssilla haetaan. Löydän diskurssille kolme tulkintaa. Ensimmäinen on Pentinkulman päivien keskeisen kirjailija-esikuvan Väinö Linnan tuotannon historiallisen totuuden pätevöinti ja kirjallisuustapahtuman kirjallisen esikuvan aseman vahvistaminen oikeellisuuden ja virheettömyyden todistamisen kautta. Samalla tuetaan ideologista taustaa, jota Väinö Linnan tuotanto edustaa. Toiseksi hegemonisoidaan ja automatisoidaan kansanomaista demokratiahenkisyyttä, mikä on myös kytköksissä ideologiseen ulottuvuuteen. Kolmanneksi diskurssissa voidaan nähdä myös kirjallisuustieteen profilointia vakavasti otettavana tieteen alana.

Antti Eskola jatkaa 'historiallisen totuuden' -diskurssin tuottamista sekä kaunokirjallisuuden ja historiantieteen metodista vertailua⁹. Eskolan puheenvuorossa molemmilla on oma painotusalueensa.

Jos sosiaalisella murroksella tarkoitetaan vain sentyyppisiä asioita kuin teollistuminen ja elintason kohoaminen taikka poliittiset muutokset, tilastot ja historialliset dokumentit kuvaavat tuota murrosta tarkemmin kuin kaunokirjallisuus. Mutta kun teollistuva ja demokratisoituva nykyaika murtautui esiin, siihen kytkeytyi myös persoonallisuusrakenteen ja elämäntavan muutoksia. Niistä on hankala laatia osuvia tilastoja. Paremmiin saattavat sosiaalisen murroksen näitä puolia kuvastella sellaiset kaunokirjalliset teokset kuin Kiven Seitsemän veljestä tai Linnan Pohjantähti, joita seuraavassa käytän esimerkkeinä. (Antti Eskola, 1984.)

Eskolan puheenvuoro purkaa myös monoteesien mukaan arvottamista, mikä on tullut aiemmin esiin luokkajakoisessa yhteiskunnallisessa diskurssissa ja 'historiallisen totuuden' uudelleen määrittelyssä kirjallisuudessa (romantiikka vs. realismi). Näkökulma on aikaan sidottu. Eskola katsoo myös tulevaisuuteen ja huomauttaa, että tämän päivän murroskauden uusi uskonto ei olekaan lopullinen 'uskonto ja totuus'. Yhteiskunnallisen diskurssin voidaan nähdä tyyntyneen. 'Toisen tasavallan' sosiaalinen murros on kypsynyt ja keskustelun kulttuurinen jatkumo odottaa seuraavaa murrosta.

Kun kerrotaan tarina, joka ulottuu jonkin sosiaalisen murroskauden kahden puolen, sen loppuun pyrkii luonnostaan tulemaan tyyntyviä sävyjä, niin kuin Kiven ja Linnan teoksissakin. Näin lukija voi saada sellaisen mielikuvan, että kehitys yleensäkin kulkee kohti jatkuvaa seestymistä ja tyyntymistä, vähän niin kuin nuoruuden kiihko- ja myrskykautena usein kuvitellaan, että vanhuus on kaikille ihmisille selkeää, tyyntä ja onnellista aikaa.

Nämä mielikuvat ja kuvitelmat eivät tietenkään kovin hyvin vastaa todellisuutta. Monelle ihmiselle vanhuus on tuskainen ja ahdistunut elämänvaihe. Myös yhteiskunnan kehitys kulkee yhdestä murroksesta toiseen. (Antti Eskola, 1984.)

⁹ Pentinkulman päivät 1984: *Aleksis Kivi 150 vuotta*

Raimo Seppälä (1986) palaa historiankirjoituksen totuusdiskurssiin. Kirjallisuuden yhteiskunnallista vaikuttavuutta korostetaan ja nostetaan. Halutaanko hakea taiteen oikeutusta tieteen ja faktan kautta?

Historia on tallella olevan aineiston tulkintaa. Taide on todellisuutta sellaisena kuin luova mielikuvitus sen näkee ja kokee. Historialla ja taiteella on sama kasvupohja ja jossakin ne aina väistämättömästi kohtaavat. Fakta muuttuu fiktioksi ja fiktio faktaksi. (Raimo Seppälä, 1986.)

Viljo Rasila (1986) määrittää kirjallisuuden ja historiankirjoituksen keskinäistä paikkaa ja muuttunutta vastaanottoa sekä Väinö Linnan tuotantoon pohjautuvan kirjallisen diskurssin merkitystä yhteiskunnallisesti. Suoraa yhteyttä historialliseen totuuteen Rasila ei tue, vaan painottaa että tulkinta on aikaan sidottua, ei pysyvää ja staattista.

Kun normaali lukija tarttuu historialliseen romaaniin, hän harvoin tekee sen pelkästään viihteen vuoksi. Useimmiten tavoitteena on *maailmankuvan avartaminen tavalla tai toisella*. Tavoitteena voi olla *parempi kuva nyky-yhteiskunnan taustana olevasta historiasta ja mm.* Linnan trilogiaa on luettu, jotta nähtäisiin, mitä todella tapahtui tai kuinka kaikki todella saattoi tapahtua. Toisaalta voi maailmankuvan avartaminen tapahtua syventämällä ihmiskuvaa yleensä.

Kun kirjailija lisäksi tietää kirjoittavansa oman aikansa lukijoille, hän kovin usein vie oman aikansa ongelmat ja ajatusmallit sellaiseen menneisyyden ympäristöön, jossa niitä ei todellisuudessa lainkaan tunnettu. *Historiasta saatu kuva on silloin tietenkin virheellinen ja ihmiskuvaus ehkä vain oman ajan arvomaailmaa ja ennakkoluuloja vahvistavaa.* (Viljo Rasila, 1986.)

Tarkka tekee yhteenvetoa ajasta, joka vuonna 1993 selonteoissa saa jo historiallisen leiman. Käsillä on seuraava diskursiivinen murrosaika. Uuden murrosajan totuuden ja agendan määrittäminen muodostuu media.

Linna näyttää paremminkin täyttäneen kirjoillaan sen vaatimukseen, jonka mukaan historiankirjoituksen tavoitteena ei ole ensisijaisesti tehdä eilisen ilmiötä käsitteväksi tässä päivässä vaan paljastaa eilisen ilmiöihin sisään rakentunut käsittevyys.

Ne kuvastivat myös lämmöllä ja myötäeläen sellaisia arvostuksia, kulttuurin suuria perusvirtoja, joiden kautta tavallinen ihminen hitaan maailmankuvansa ja arkisen elämänpiirinsä ehdoilla reagoi ja osallistui kansakunnan rakentamiseen, suuren aikakauden suureen hankkeeseen, joka nyt on päättymässä tai siirtyy johonkin tuntemattomaan muotoon.

Tärkeämpi kysymys on ehkä siinä, syrjäyttävätkö television näytelmälliset historiankuvaukset kirjan? Pitäisikö tulevaisuuden Väinö Linnan kirjoittaa suoraan televisiolle? Entä jääkö tulevaisuuden ”tietoyhteiskunnassa” lainkaan mitään salattua ja mielenkiintoista, joista kirjailijat ja muistelijat voisivat kirjoittaa mielenkiintoisia teoksia? (Jukka Tarkka, 1993.)

Medialla on muotonsa ja se on viihteellinen ja visuaalinen. Tämä vaikuttaa myös kirjallisuuden agendaan ja tyyliin. Raimo Seppälä (1986) kommentoi keskustelun kääntymistä kirjallisuuden yhteiskunnallisesta ja vaikuttavasta luonteesta viihteen suuntaan. Murroskauden diskurssi vahvistuu.

Kirjankustantaja Hannu Tarmio on sanonut, että tässä ajassa kaikki on viihdettä. Kaikki on viihdettä mitä kirjoitetaan, puhutaan, näytellään. Tässä sanassa on liioittelua juuri sen verran, että ajatus muuttuu mielenkiintoiseksi. Hyvin paljon siinä on totta. Kilpailu lukijoista, katselijoista ja kuuntelijoista on niin kova, että vastaanottaja on saatava kiinnostumaan. (Raimo Seppälä, 1986.)

1980-luvun kynnyksellä Jouko Turkka ennustelee tulevaa yhteiskunnallista murrosdiskurssia. Lainauksen loppuosa kuvailee individualistisen ja kovien arvojen markkina-diskurssin invaasiota kollektivismiin ja solidaarisuuden sijaan.

Sosialismin nähdään liittyvän teollisuuteen ja maanviljelykseen. Se on myös juonne, joka kulkee läpi koko Linnan tuotannon. Luulen, että tällä ristiriidalla on käyttöä nyt kun ne hellyyden ajat ovat jo ohitse ja esille on noussut tahto. Vaikka kaikennäköiset lässähtäneet poliitikot ovat jo vuosia puhuneet, että ”politiikka on tahdon asia” jne. eivät he ole käsittäneet missä määrin kaikki muukin nyt on sitä. Jos katsotte kadulle, näette että nuoriso on riskiä, hyväryhtistä ja kovaa. Se merkitsee aivan toisenlaista maailmankuvaa ja – katsomusta kuin menneinä vuosina. Se merkitsee miehisisyyden, toveruuden ja myös luovuuden käsittämistä muunakin kuin ryhmätyönä ja vapautumisena. Se merkitsee luovuuden käsittämistä tahtona, kamppailuna, ihmisen yrityksenä ikuistaa itsensä luomalla, uhmaamalla moraalisia arvostuksia, tekemällä itsensä ikuisiksi. (Jouko Turkka, 1979.)

3.3 Museaalinen diskurssi

Pentinkulman päivien alustuspuheissa alkuvuosista 1980-luvun lopulle saakka Väinö Linnan tuotantoa katsellaan korostetusti dokumenttina sukupolvea sekä historiallisena dokumenttina. Linna pitää kaunokirjallisuutta tai muuta kuin historian tieteellistä kirjallisuudesta koostuvaa historiaa koskevaa kirjallisuutta merkittävänä kansan historiallisena tietoisuuden lähteenä, jota hänen mukaansa suuri yleisö tuntee historian tieteellistä kirjallisuutta paremmin. Kaunokirjallisessa historiallisessa kirjallisuudessa voidaan Linnan omista kirjoituksista ja puheista, sekä näitä tukevista muista selonteista erottaa kaksi diskurssia. Ensimmäinen on Topeliuksen, Ivalon, Vilkun ja Leinon linjaa noudatteleva mielikuva, joka oli voimakkaasti sidoksissa kansallisuusaatteeseen. Kansallisuusaate oli luonteeltaan kansallista menneisyyttä ihannoiva ja idealisoiva, ja sen aiheiksi valikoitui se kirjallisuuden osa, joka soveltui aikanaan siihen parhaiten. Tämän ajan kirjallista tyyliä leimasi romantiikka ja idealismi. Toinen linja on Väinö Linnan tuotannon viitoittama realistinen romaanikirjallisuus, joka henkii yhteiskunnallista murrosta työväenliikkeen ideologian hengessä.

Jukka Rislakki (1997) palaa sisällissota ja työväenliike-teemaan puheessaan. Jukka Rislakin puheesta voidaan löytää Pentinkulman päivien poliittinen pohjavire, joka juontaa juurensa Väinö Linnan tuotannon perinnöstä. Kuten aikaisemminkin sisällissotaa

käsitellään punaisten näkökulmasta, mutta Rislakki tuo valkoisen terrorin rinnalle myös Neuvostoliiton harjoittaman terrorin vuonna 1938.

On ironista, historian karkea oikku, että tavalliset suomalaiset, työläisnaiset ja -miehet joutuivat joukkopuhdistuksen uhreiksi 20 vuoden välein kahdessa eri maassa ja että molemmilla kerroilla heitä tuhoutui suunnilleen yhtä paljon. Ensimmäisellä kerralla heitä tappoivat viholliset, suomalaiset valkoiset. Toisella kerralla vainoajina olivat ”ystävät”, Stalinin kommunistiset virkailijat. Molemmilla kerroilla tuhotut olivat jotenkin vieraita, muita huonompi ihmisryhmä, jonka oli kadottava kansan paremman tulevaisuuden nimissä. Kyseessä oli siis etninen puhdistus. Kummallakaan kerralla heitä ei saanut muistaa eikä heidän hautojaan vaalia, koska he olivat vallanpitäjille pettureita. (Jukka Rislakki, 1997.)

Sisällissodan ja sen jälkeisten vasemmistolaisen työväenliikkeen vainojen voimakas esiin nousu Pentinkulman päivillä, johtuneen juuri tästä kiellosta muistaa. Kansakunnalle on erittäin terapeutista ja tulevaisuuden kannalta tärkeää kertoa juuri kipeimmistä kansakuntaa rikkirepivistä vaiheista, jotta tulevat sukupolvet eivät unohtaisi ja pystyisivät välttämään saman konfliktin uudelleen. Suomesta on sanottu puuttuvan sisällissota tai ylipäätään sotamuseo. Mielestäni Pentinkulman päivät paikkaavat puheillaan tätä aukkoa ja tarvetta ihmisten mielissä. Pentinkulman päivät toimivat kansakunnan muistiorganisaationa saaden siten myös museaalisia tehtäviä.

Väinö Linna (1980) viittaa säilyttämisen ja muistamisen funktioon:

Historiaa on sanottu kansakunnan muistiksi ja se onkin monessa mielessä sangen osuva määritelmä. Se säilyttää yhteisön kokemusta tuleville polville niin kuin yksityisen ihmisen muisti säilyttää ihmisen yksilöllistä kokemusta. Historiankirjoituksen ongelmana tahtoo usein vain olla se, että se on ihmisen muistin kaltainen myös sillä tavoin jota Nietzsche kuvaa aforismillaan: - Tuon minä olen tehnyt, sanoo muistini. Sellaista minä en ole voinut tehdä, sanoo itsetuntoni, ja viimein – hitaasti – antaa muisti perään. (Väinö Linna, 1980.)

Seuraavassa Rislakin puheen lainauksessa käy ilmi poliittinen taustavire ja Väinö Linnan tuotannon yhteys, mikä rivien välistä on ollut luettavissa jo aikaisemmistakin samaa diskurssia käsittelevistä puheista. Yhteiskuntakriittistä asennetta valkoisten hallinnoimaan Suomeen ja valkoisten kirjoittamaan historiaan on esiintynyt kautta koko tarkkailuvuosien ajan alkaen vuodesta 1978.

On suoranainen ihme, että kaiken tämän jälkeen Suomen vasemmistolainen työväenliike eli vielä niin kauan ja niin voimakkaana. Pitää kai sanoa, että se eli vuoden 1918 ansiosta ja vuodesta 1938 huolimatta. Ja jos se nyt vihdoinkin kuolee – mikä ei ole suinkaan varmaa – se tekee niin tavallaan oman käden kautta, joten surijoitakaan ei ole niin paljon kuin muuten voisi olla.

On totuttu puhumaan ”talvisodan ihmeestä”. Todellinen talvisodan ihme on minusta se, että Akseli Koskelan talostakin lähdettiin sotaan – siis että entisten punakaartilaiden pojat seisoivat ja kaatuivat muiden suomalaisten rinnalla. He eivät välttämättä kannattaneet tai hyväksyneet komentoa täällä. Mutta he varmasti tiesivät, mitä oli toisella puolella. (Jukka Rislakki, 1997.)

Tarmo Kunnas (1987) puhuu kirjallisuuden arvoja luovasta tehtävästä puhuessaan antaa kirjallisuudelle museologisia säilyttäviä tehtäviä:

Kirjallisuus luo arvoja luhistaessaan arvoja. Säilyttäessään arvoja se saattaa itse luhistua, mikäli se ryhtyy arvoihin piilotetun valtakoneiston asiamieheksi. Parhaimmillaan kirjallisuus on säilyttäessään ihmisen luottamusta omaan itseensä ja elämään ja muistuttamalla, että ihmiselle ei ole varattu vain yhtä roolia tai yhtä arvojen järjestelmää. Luhistaessaan yksinvaltaan pyrkiviä arvoja kirjallisuus voi palvella jopa säilyttämistä, muistoa kokonaisesta ihmisyydestä ja sen moninaisista, pysyvistä ulottuvuuksista. (Tarmo Kunnas, 1987.)

Eija Komun (2000) puheen voi tulkita luovan museaalista diskurssia. Pentinkulma paikkana ja Väinö Linna henkilönä museoidaan Suomalaiseen historiaan ja suomalaiseen perintöön jota halutaan luodun diskurssin kautta välittää jälkipolville. Myös puuttuva sisällissodista ja muista Suomen sodista kertova inhimillinen viesti halutaan säilöä ja tallentaa muistiin. Millainen tämä perintödiskurssi sitten on? Pentinkulmalla luotu suomalaisuusdiskurssi on hyvin hämäläinen. Luodaan kuva suljetusta yhteisöstä, jota yhdistää tehtaan työläiset ja pienviljelijäisyys ja tätä kautta ideologisesti työväenliike. Määritelmä suomalaisesta kulttuurista ja kirjallisuudesta aloitetaan realismista ja Väinö Linnasta sen keskeisenä vaikuttajana. Museaalinen diskurssi muistoista ja perinteistä toistuu puheessa. Kyse on erään ajan ja erään sukupolven muistojen säilyttämisestä, tallentamisesta yhteiseksi perinnöksi.

Syynä saattoi pikemminkin olla se, että tehdasyhdyskunnassa vielä tuolloin, lapsuuteni 60-luvulla, oli hyvin tiukka jaottelu ”herroihin” ja ”työläisiin”, ja tämä konflikti näkyi myös asenteitten tasolla. Tehdasmiljöö oli oma suljettu maailmansa. [--]

Kansalaissodan muistoista vanhukset kertoilivat vieläkin vaivihkaa, vaikka Ruunaan Änisessä olikin ollut jo tovin muistomerkki, joka kertoi kutsuntoja karkuun yrittäneiden kolkosta kohtalosta. (Eija Komu, 2000.)

Vuonna 2001 Sinikka Nopola viittaa yhteisöjä yhdistävään museaaliseen diskurssiin. Tarinankertominen ja perinteen jatkaminen tarinoiden välityksellä luonnistuu hyvin kirjallisuustapahtumassa.

Yhteisö syntyy niistä tarinoista, joita yhteisö kertoo. Ilman tarinoita yhteisö hajoaa. Kertomus on yhteisön suoja. Huomasin eilen, että nuorin tyttärenti sai postia Tolkienseuralta. Vanhempi tytär taitaa kuulua science-fiction seuran, itse maksan Keuruulla Einari Vuorelan seuran jäsenmaksua ja Saarijärvellä toimivan Tapper-seuran jäsen olen myös. Täällä toimii Väinö Linna seura. Näissä yhdistyksissä ja seuroissa kaikki tuntevat samat kertomukset. Ja nämä kertomukset pitävät yhteisön koossa. (Sinikka Nopola, 2001.)

4. Postmodernin yhteiskunnan diskurssit

4.1 Totuusdiskurssi medialisoituu

Lähestyttäessä 1990-lukua voidaan havaita uutta liikettä kirjallisessa diskurssissa. Diskursiivinen murroskausi on käsillä. Jan-Magnus Jansson¹⁰ esittelee kirjallisuuden yhteiskunnallisen diskurssin rinnalle vastadiskurssin 'l'art pour l'art', taide taiteen vuoksi itsetarkoituksena. Jansson jakaa kirjailijat kahteen leiriin, joista toinen toteuttaa kirjailijalle osoitettua vaatimusta kantaottaviin maailmankatsomuksellisiin kysymyksiin ja yhteiskunnalliseen taisteluun osallistumiseen ja toinen poliittisesti ja yhteiskunnallisesti vapaaseen suuntaan, jossa taiteellinen laatu asetetaan sanoman sisällön edelle. Tämä näkemys juontaa juurensa laajemmasta kulttuurisesta kontekstista, josta alla oleva lainaus kertoo.

Viimeinen voimakas poliittinen aalto kirjallisuudessa kohosi 1960-luvun lopussa, tilanteessa jolloin älymystö jälleen asetti yhteiskunnalliset arvostukset ja rakenteet kyseenalaisiksi. Tämä vaatimus yhtyi näkemykseen, että kaikki pohjimmiltaan oli poliittista; yksilön ongelmankin pohjautuivat poliittisiin oloihin ja olivat ratkaistavissa vain poliittista tietä. Yksilöpsykologiset kuvaukset jotka eivät ottaneet huomioon poliittista ulottuvuutta olivat tämän näkemyksen mukaan itsepetosta. (Jan-Magnus Jansson, 1987.)

Uudenlainen taidekäsitelmä, jota Jansson esittelee Pentinkulman päivien suomalaisen kirjallisuuden diskurssissa, voidaan nähdä kuvaavan myös yhteiskunnan, sen toimijoiden, kansalaisten ja etenkin taiteen ja kulttuurisen kentän asenneilmaston sekä aseman ideologisena väljentyneenä ja itsenäistyneenä. Tätä kehitystä voidaan pitää suotuisana luovalle taiteelle, vaikka 1980-luvun lopun selonteissa sitä yleisesti pidetään negatiivisena kehityssuuntana. Yleisenä henkenä selonteissa nähdään kulttuurisen kontekstin sisällöllinen köyhtyminen, markkinatalouden viitoittama rappio ja aatteettomuus. Rationaalisuus, kirjallisuuden älymystö kategorisointi, faktoihin perustaminen ja tieteen kautta oikeuttaminen saa rinnalleen fantasian, eskapismia, intuitiivisen tunteen ja mielikuvituksen käytön yhtäläillä oikeutettuna kirjallisena työkaluna. Aineistosta poimitut tekstilainaukset kertovat tästä diskursiivisesta liikkeestä.

Jansson (1987) luo uutta diskurssia nykyhetkestä. Kulttuurisen kontekstin murrosta ja muutosta taustoitetaan.

Työläis-, talonpoikais- ja pienviljelijämiljööt katoavat ja niiden tilalle tulee epämääräisempi, paljolti yleislänsimaisia esikuvia jäljittelevä keskiluokan maailma. Silti juuri tämä miljöö, jota uhkaa aatteettomuuden vaara, tarvitsee ihmisiä jotka voivat

¹⁰ Pentinkulman päivät 1987: *Kirjallisuus arvojen luojana, säilyttäjänä ja luhistajana*

omaksua profeetan, eli kriitikon ja ennustajan roolin. Suomi on hurmaantunut menestyksestään erityisesti *taloudellisella alalla, uudesta hyvinvoinnistaan, joka tuntee uuden kauden ongelmat ja samalla uskaltaa sekä särkeä ihanteita että pystyttää uusia ja kestävämpiä arvoja.* (Jan-Magnus Jansson, 1987.)

Tarmo Kunnas (1987) vahvistaa Janssonin muuntuneen arvoilmapiirin diskurssia ja kulttuurista murrosta puheenvuorossaan.

20. vuosisata on ollut arvojen uudistumisen, ehkä jonkinlaisen arvojen kriisin aikaa. Ei ole yllättävää, että omankin maamme henkistä ilmapiiriä on leimannut parin viimeisen vuosikymmenen ajan keskustelu muuntuvista arvoista. (Tarmo Kunnas, 1987.)

Vuoden 1989 teema, *Julkisuuden riistäjät ja riistetyt*, käyttää kulttuurikontekstisidoksista sanastoa. Pentinkulman päivien puheagendassa esiintyy Väinö Linnan teosten kautta ”punaiset ja valkoiset” asenneblokki ja ”vahvemman” sortotoimet ”heikompaa” kohtaan. Vuoden 1989 teema nostaa esiin mediadiskurssin ja kilpailun vaikutus- ja määrittelyvallasta. Vanhan asenneblokin rinnalle tuodaan uusi 1990-luvun vaihteen yhteiskuntaa kuvaava kategoria: toimittajat. Toimittaja-kategoria saa uudenlaisen yhteiskunnan kysynnän kohdatessaan uusia ominaispiirteitä.

Toimittaja-kategoria ottaa itselleen entisiä kirjallisuuden ja kirjailijoiden hallussa ollutta toimintakenttää yhteiskunnallisena älymystönä ja kriitikkona. Kirjailija-kategorialle säilytetään fantasian ja mielikuvituksen toimikenttä, joka osin tyyllillisesti määrittää myös mediassa toimivan ’älymystön’, toimittajien, diskurssia. Yhteiskunnallisen keskustelun siirtyminen toimittajien ammattikunnalle aiheuttaa keskustelun ja viestimen tekniikan korostumista sisällöllisen lähestymisen näkökulman sijaan. Tekninen diskurssi vahvistuu.

Alustukset käsittelevät kirjailijan ja kirjallisuuden osuutta mediassa ja sen vaikutuksia. Markkinatalousdiskurssin mukana sensaatiohakuisuus ja julkkis-ilmiö nousee esiin. Uudelle ajalle on ”tunnusomaista todellisuuden paljastuminen entistä nopeammin ja entistä useammilla alueilla (Tapani Ruokanen,1989).” Sosialistisen järjestelmän kaaduttua itä-naapurissa itsekritiikki järjestelmää kohtaa lisääntyä, mutta ideologiaan yhä uskotaan ja sitä vaalitaan, arvostetaan ja kunnioitetaan Pentinkulman päivillä määritetyn sisäryhmän subjektiposition mukaisesti. Toimittajan asema nähdään sosialistisessa järjestelmässä vastuullisempana kuin suomalaisen ”markkinahenkisen” kollegan.

Toimittajan ja tiedonvälittäjän ammatti on sosialistisessa maailmassa ollut parhaimmillaan arvostettu, kirjailijan ja taiteilijan ammattia lähestyvä intellektuellin rooli. Miten on meillä Suomessa? Eikö toimittajan toimenkuva ala lähestyä pikku hiljaa kauppiaan, mainosmiehen, viihdyttäjän roolia? (Tapani Ruokanen, 1989.)

Leif Salmén (1989) tuo esiin puheessaan työväenluokan ja porvaripuolueiden erilaiset kulttuuriset kontekstit ja nykyisen markkinavetoisen diskurssin murroksen. Retorisena

piirteinä voidaan nähdä sisä- ja ulkoryhmien vastakkaiset asenneblokit, jossa ulkoryhmä kuvataan 'rikollisena' ja moraalittomana.

Muistan hyvin sellaisenkin ajan, jolloin väkivaltaa sanottiin väkivallaksi – nykyään setä sanotaan hallinnoimiseksi tai resurssipulaksi. Joskus huijari oli huijari – nykyään hän on meklari. Sorto oli sortoa – nyt sitä sanotaan aliekehitykseksi. Joskus työttömyys tai köyhyys oli yhteiskunnallinen häpeä, nykyään se on yksilön häpeä. Aikoinaan sanottiin sellaista työväenpolitiikkaa, joka noudatti porvariensa oppeja luokkapetturiksi – nykyään tällaista sanotaan realismiksi. (Leif Salmén, 1989.)

Puheenvuoroissa ja diskursseissa näkyy yhteiskunnallisena kulttuurisena kontekstina poliittisen voiman vaihtuminen Suomessa ja Paasikivi-Kekkosen ajan jälkeisen Koiviston porvarillisen hallinnon vastaisuus.

Uudenlainen kirjallinen diskurssi, johon luvun alussa Jan-Magnus Janssonia lainaten viitattiin, on havaittavissa Märta Tikkanen (1990) ja Rein Raudin (1990) puheista¹¹. Yhteiskunnallisen puheen sijaan Tikkanen puhuu omasta kirjallisesta tuotannostaan. Diskurssin sisältö nousee taiteesta ei yhteiskunnasta. Virolainen vierailija kiinnittää huomiota kielen maallistumiseen kirjallisessa ilmauksessa. Selonteossa on merkkejä markkinadiskurssista, jossa kaupallisuus ja viihde vie voiton filosofis-yhteiskunnalliselta kirjallisuuskeskustelulta.

Märta Tikkanen puheesta voi aistia myös alkavaa media-kritiikkiä kirjallisen painetun sanan totuudellisuuteen. Aikaisempi diskurssi Pentinkulman päivillä on väitellyt voimakkaasti sen puolesta, että kirjallinen totuus, Pentinkulman päivillä korostuneesti historiallinen totuus, on todenperäistä ja aitoa. Nyt Tikkanen puheesta voi aistia käsityksen useista päällekkäisistä totuuksista. Totuus riippuu vastaanotosta.

Kaunokirjallisuushan on siitäkin niin hyvä asia, että sen turvin voi kertoa totuuden, kaikki uskovat että valehtelee tai voi valehdella minkä jaksaa ja kaikki uskovat kumminkin, että kerrot totuuden. Tämä on minusta haastavaa ja mielenkiintoista. Sehän ei suinkaan tarkoita sitä, että tämä valehtelemisen tekisi kirjasta epärehellisen, koska se oma totuus piilee aina jossakin alla. Ja saattaa olla, että kirjailija on se, joka viimeksi huomaa, mikä se totuus onkaan. (Märta Tikkanen, 1990.)

Vuoden 1993 aihe palaa jälleen painotuksessaan yhteiskunnalliseen keskusteluun¹² kirjallisuuskeskustelun sijaan. Puheenvuorot tukevat Märta Tikkanen mediakriittistä totuusdiskurssia interdiskursiivisesti. Jyrki Kiiskinen ja Jermu Laine puhuvat voimakkaan mediakritiikin puolesta. Aikaisempi totuusdiskurssi kohtaa äärimmäisen

¹¹ Pentinkulman päivät 1990: *Aika kirjassa – kirja ajassa*

¹² Pentinkulman päivät 1993: *Sanan valta ja vapaus*

postmodernin päänsä: kaikki painettu sana ei ole välttämättä lainkaan totta. Median valta tiedostetaan voimakkaammin kuin aikaisemmin:

Meillä kaikilla on kyllä vapaus puhua kadulla, mutta ei vapautta puhua radiossa tai televisiossa. Vain jälkimmäinen on merkittävä puheen muoto, siinä mielessä, että vain se tavoittaa yleisön, toiset. (Jyrki Kiiskinen, 1993.)

Diskurssissa voidaan havaita myös diskurssin oman puhutavan reflektointia. Selonteossa reflektoidaan diskursiivisia käsitteitä puheentuottamisesta ja hegemonisen diskurssin luomisesta. Median valtaa korostetaan yhteiskunnallisen puheen muodostajana.

Puhuminen ei nykytilanteessa horjuta valtarakenteita vaan ylläpitää niitä. Sananvapauden periaate on itse muuttunut – tiedotusvälineiden mukana – osaksi länsimaisten yhteiskuntien valtarakennetta, hallitsemisen välineeksi ja harvojen etuoikeudeksi. (Jyrki Kiiskinen, 1993.)

Uutena yhteiskunnallisena kollektiivisena haasteena nostetaan esiin ekologinen uhka. Sosiaalinen ja yhteiskunnallinen keskustelu on kyllästynyt ja saavuttanut tietyn pisteensä hyvinvoinnin lisääntyessä yhteiskunnassa. Epäkohtia etsitään nyt luonnon ja kaupungistuneen kansalaisyhteisön kulttuurien törmäyskurssista. Pentinkulman päivien alkuvuosien paikallisuuden, miljöö, luonnon ja ihmisen kohtaamisen korostaminen saa rinnakkaisen ja vastakkaisen modernin diskurssin tietoyhteiskuntadiskurssista, jota käsitellään seuraavassa alaluvussa. Myös globalisaatio ja kansainvälisyysdiskurssi nousevat yhteiskunnallisen kirjallisuuskeskusteluun aiheiksi.

4.2 Globalisaatio ja tietoyhteiskunta

Lähestyttäessä 1990-lukua 'jälleenrakentaja-sukupolven' diskurssi alkaa väistyä kirjallisessa keskustelussa ja tilalle nousee yksilön eksistentiaalisuuden tarkastelu psykologisesta näkökulmasta. Yhteiskunnalliset taistelut alkavat olla menneiden vuosikymmenten aiheita ja kirjallinen kiinnostus kääntyy henkilökohtaiseen. Yhteiskunta ja ympäristö ovat muuttuneet ja sukupolvi vaihtunut. Kirjallinen diskurssi muuttuu myös ajan myötä.

Miksi ei enää synny Pohjantähden veroisia kirjoja? Miksi pitäisi, kun ei yhteiskuntakaan ole enää samassa murroksessa, kun sosiaalista tilausta sellaiselle kirjalle ei enää ole, Suurten *uudisraivaajaromaanien aika on ohi kun maailmakin on raivattu valmiiksi*. Kun ihminen on saanut talonsa valmiiksi, hän istuu putipuhtaassa, uutuuttaan kiiltävässä olohuoneessa ja potee suurta tyhjyyden tunnetta. Masennusta ja surua. Hän on käynyt läpi suuren rääkin ja äkkiä ei ole mitään tekemistä. Hän kohtaa itsensä, eksistentiaalisen tyhjyytensä: *kuka minä olen, mitä minä täällä teen ja miksi? Voisiko ajatella, että kirjallisuus tänään koskettaa noita kysymyksiä?* (Annika Idström, 1987.)

Kollektiivisen haasteen poistuttua yhteisöltä, ihminen joutuu katsomaan tuskaisena itseään peiliin. Uutena käsiteltävänä ongelmana kirjallisuuteen Annika Idström esittää myös ekologisia uhkia.

Mutta entä kun tietää, että vähintään joka toinen ihminen joka tänne syntyy, uhkaa ekologista ja kosmista tasapainoa? Tai että joka kerta, kun joku katastrofi on karsinut väestöä jossakin maailman kolkassa, sitä huokaa helpotuksesta, että itse on saanut hieman lisää aikaa. (Annika Idström, 1987.)

Pentinkulman päivien yhteiskunnallinen diskurssi liikkuu kansainväliseen suuntaan tuomalla esiin Itä-Euroopan maiden itsenäistymiskehityksen merkittävän poliittisen muutoksen. Pentinkulman päivillä otetaan ensimmäisen kerran kansainvälinen näkökulma keskusteluun. Henkistä yhteyttä rakennetaan itäeurooppalaisten kansallisuuksien kanssa. Itsenäistymiskeskustelun yhteydessä peräänkuulutetaan solidaarisuutta, humanismia ja rauhantahtoa kritisoiden suomalaista poliittista johtoa tunnustuksellisen tuen varauksettomasta antamisesta jättämisestä ”veljes-kansoille” Euroopassa.

Alla olevissa lainauksissa Tapani Ruokanen (1989) siirtää idealistisessa puheessaan humanististen arvojen vaalimisen ja yhteiskunnallisen kritiikin esittämisen tiedonvälityksen tehtäväksi. Aikaisemmin Pentinkulman päivillä nämä määritykset ovat olleet kirjallisuuden tehtäväkenttää. Uusi globaalinen diskurssi nostaa päätään kansallisten diskurssien ohi. Myös uusi ympäristödiskurssi nousee esiin. Hegemonisten diskurssin luonnissa on käytössä me-puhuttelu ja jumalalliseen tahtoon, hyvyyteen rinnastus.

Jos tämä esittämäni malli alkaa toimia entistä laajemmin käytännössä, *olemme* siirtymässä evoluutiossa vaiheeseen, jolloin ihmiskunnalle on syntymässä *yhteisiä, kaikkien uskontojen, kulttuurien ja poliittisten ideologioiden yli ulottuvia arvoja, käsityksiä oikeasta ja väärästä. Evoluution elinvoimaa, Jumalan hyvyyttä*, osoittaa se, että näin tapahtuu juuri nyt, jolloin tulevaisuuttamme uhkaavat ensi kertaa ihmisen historiassa yli koko planeettamme ulottuvat vaarat. Julkisuuden avulla voidaan myös ekologinen uhka saada ihmisten tietoisuuteen (Tapani Ruokanen, 1989.)

Pentinkulmien päivien ensimmäisten vuosien puheissa nousi esiin miljöo ja paikallisuus Väinö Linnan teosten yhteydestä Urjalaan. Luontoaihe palaa keskusteluun 10-vuotisen tauon jälkeen vuonna 1998¹³. Teeman taustalla lienee uusi yhteiskunnallinen ongelma: globaali saastumisen uhka, johon edellisvuoden puhujat jo viittasivat. Haetaan uutta kollegiaalista huolta, virhettä ympäristön ja yhteisön suhteesta, jonka vuoksi taistella ja joka voitaisi postmodernin yksilön tyhjyyden ja tarpeettomuuden tunteen.

¹³ Pentinkulman päivät 1988: *Kirjailija ja miljöo*

Asko Leikola kuvailee suomalaista romanttista perinteistä luontosuhdetta puheessaan. Historiallisesti luonto on liitetty Suomessa isänmaahan ja isänmaallisuuteen. ”Oikeaa” Suomea on kesäinen sisämaa, lähinnä Hämeen ja Savon järvi-suomi. Suomalaista on myös luonnon tarjoama ”kätkemisen” kokemus ja luontoeskapismi. Näitä Leikola vertaa myös eurooppalaiseen kirjallisuuteen ja sen luontokokemukseen. Pako autenttiseen luontoon ihmisen rakentaman kulttuurin keskeltä saa myös pyhän, rauhoittavan paikan merkityksen. Luonto tuo aitouden kokemuksen.

Pako luontoon, luonnon asettaminen sietämättömäksi tai tyhjäksi koetun kulttuurin vastakohtaksi, johtaa ihmisen ja semminkin runoilijan helposti kokemaan luonnon pyhäkkönä, pyhänä paikkana. [--]
Luontoon pakeneminen, luonnon pyhyden tunteminen merkitsee myös luontoon sopeutumista, luonnon ehtojen noudattamista. (Asko Laikola, 1988.)

Oiva Arvola esittää kritiikkiä vahvistuvaa markkinatalousdiskurssia kohtaan luodessaan kaksi oppositionaalista diskurssia tyhmästä kaupunkilaisjupista ja viisaasta luonnonläheisestä ”aidosta” maalaisihmisestä. Kaupunkilainen sivistynyt, korkeasti koulutettu ihminen on ”läpinäkyvän paperinen tai kumiaivoinen, rahan päällä makaava tai tavaran perässä pomppiva tyhjänpäiväinen paskiainen, pintaliittäjä ja touhottaja” Erämaan ihminen on filosofinen, analyysoiva, maltillinen ja hienovarainen. Yhteiskunnan markkinadiskurssi ahdistaa näitä luonnon ihmisiä ”kasvattamaan kapasiteettiaan palvelukseen paremmin ja tehokkaammin ja saadakseen yritykselleen lisää katetta, hieman voittoa ja paljon mainetta.” Silti oravanpyörä ei hellitä: ”Mitä kireämmäksi kilpailu käy, sitä tiukemmin hän painaa.” Luonnon ihminen muuttuu ”kaupunkilaiseksi”

Hänellä ei ole aikaa harrastuksille, hän ei ehdi seuraamaan, mitä maailmassa tapahtuu muuta kuin hätäisellä vilkaisulla sanomalehteen tai kuuntelemalla puolella korvalla sekavat uutislähettykset. Kulttuuri on hänelle täyttä hebreaa. Hän on materialismin ja kilpailun uhri, henkisesti kuollut, henkisesti tyhjä, kuplaihminen, jolla ovat silmissä ohi vierivän markan kuvat!” (Oiva Arvola, 1988.)

Tämä negatiivinen ”tieto&taitoyhteiskunta kuorii kermaa ja tiputtelee vähäisiä tähteitä alkulähteille hävittää ja saastuttaa, tuhoaa luontoa, muuttaa maisemaa, urbanisoi...” Luonnon ihminen on vapaa markkinatalouden oravanpyörästä. Rinnastuksen voi tehdä kirjalliseen esikuvaan Väinö Linnaan: koulusivistykseltä säästynyt älykkö humanisti, joka ymmärtää kulttuuria ja elää tasapainossa luonnonympäristönsä kanssa.

Vuoden 1992 kirjallisuustapahtuma tuo ensimmäistä kertaa uuden ajan ja tulevaisuuden mukaan keskusteluun¹⁴. Murroskauden jälkeen eletään uutta tietoyhteiskunnan aikaa.

¹⁴ Pentinkulman päivät 1992: *Ajaton ihminen vai ihmisetön aika? – kirjallisuuden ihmiskuva*

Tietoyhteiskunnan tekninen invaasio näkyy kirjallisuuden puheenaiheissa. Toisin kuin aikaisempien vuosikymmenten diskurssit hakivat merkityksiä lähihistoriasta ja kauempaakin, uuden tietoyhteiskunnan diskurssi hakee merkityksiä tulevaisuudesta. Uusi aika ja uusi tekniikka ei tieteiskirjallisuudessa näe rinnastusmahdollisuuksia menneisyyteen. Ollaan kiinnostuneita tulevaisuuden rakentamisesta ja sen mahdollisuuksista enemmän kuin historian korjaamisesta. Yhteiskunnan teknistymisen diskurssia vahvistetaan keskustelussa¹⁵.

Elinympäristömme on läpeensä teknistynyt. teknologia on jäsentänyt todellisuuden uudelleen. [--] teknologian avulla on luotu uudet organisaatiot, kansainväliset tietoverkot, tiedonvälitysorganisaatiot ja kaupalliset kanavat, joiden hallinta on tehnyt ihmisistä perustavalla tavalla eriarvoisia. [--] Nyky-yhteiskunnassa taistellaan teknologian ja organisaatioiden hallinnasta. (Jyrki Kiiskinen, 1993.)

4.3 Kirjailijan subjektipositio liikkeessä

Teknisen murroskauden jälkeen kirjailija ja kirjallisuus etsii uutta identiteettiään. Kysytään katoaako painettu kirja uuden tekniikan alta ja mihin kirjailijaa tarvitaan. Vuoden 1999 teema¹⁶ käsittelee kirjailijan tarpeellisuutta. Pentti Holapan puheesta välittyy pelko uusmedian tulevasta vallasta 2000-luvulla. Huolenaiheena on jääkö painettu kirja vanhaksi formaatiksi uusien rynnissä markkinoille. Holapan puheessa vahvistuu markkinadiskurssi ja tuotteistaminen. Molemmat huolenaiheet aiheuttavat epävarmuutta kirjailijan ammatinkuvan perinteiseen malliin ja horjuttaa kirjailija identiteettiä. Kirjailijadiskurssi on murroksessa. Kirjailija kokee itsensä hyödyttömäksi ja tarpeettomaksi yhteiskunnassa puheissa luodun diskurssin mukaan.

”mihin kirjailijaan tarvitaan?” Mielestäni kirjailija on monikäyttöinen tuote. Vielä ytimekkäämmin voisi tokaista, ettei kirjailijoita tarvita ollenkaan, ei ainakaan nykyisin. Onhan väitetty, että kirjoja ei kohta enää tehdä ne korvataan sähköisillä viesteillä, visuaalisilla ja auditiivisilla tehopakkausilla. Aikamme murrosikäiset sankarinuorukaiset eivät kirjaan tartukaan vapaaehtoisesti tartukaan. He tyydyttävät mielikuvitustaan virtuaalitodellisuudessa navigoimalla. (Pentti Holappa, 1999.)

Huoli on osoittautunut myöhemmin turhaksi. Viime vuosina kirjanimikkeiden myynti on kasvanut huomattavasti ja kirjan lukeminen on suosiossa. Myös nuorisokirjallisuus ja nuorten lukemisharrastus on ollut kovassa nousussa mm. Rowlingin Harry Potter -sarjan myötä. Uusi virtuaalimedia ei kaapannutkaan nuorta sukupolvea lukuharrastuksen parista.

¹⁵ Pentinkulman päivät 1993: *Sanan valta ja vapaus*

¹⁶ Pentinkulman päivät 1999: *Mihin kirjailijaa tarvitaan?*

Irmeli Niemi puhuu kirjailijan vallasta ja vallan arvoista¹⁷. Puheenvuorossa haetaan kirjailijan sijoittumista yhteiskunnassa suhteessa yhteiskunnallisiin instituutioihin. Yhteiskunnallista instituutioista on esillä hallinto, kasvatus ja tuotantosektorit. Kysymys tarkentuu: mikä on kirjailijan ja hänen teostensa asema siinä yhteiskunnassa, jossa ne elävät ja vaikuttavat?

Kirjan kaupallistumisen myötä kirjailijasta tuli vapaa ammatinharjoittaja. Tämä teki kirjailijasta entistä riippuvaisemman lukijoistaan taloudellisesti, mutta mesenaattijärjestelmän poistuttua, myös henkisesti riippumattommaksi yleisöstään. Kulttuurisina konteksteina eroteltiin arkinen ja yksinkertainen yleisö ja filosofinen ja juhlava ”kansa”. Alla kuvattu 1800-luvun puolivälin asenne yleisöön ja markkinoihin on suhteellisen samankaltainen kuin nykyäänkin.

”Kansasta” monet löysivät ihannelukijansa, sen sijaan typerän yleisöjoukon mielipiteistä ei kannattanut välittää. Oikeassa taiteessa eli kansan *aito henki, jonka arvoihin luotettiin ja vannottiin häilähtelevän ja epärehellisen markkinapopulariteetin vastakohtana.*

Samalla tietysti valitettiin sitä, että kirjallisuudesta oli joillekin tullut vain liiketoimintaa ja että kaupalliseen menestykseen tie avautui yleensä hienostumattoman ja epä-älyllisen yleisön kautta. Ajatukseen kirjallisuuteen ja taiteeseen sisältyvistä korkeammista arvoista saattoi kätkeytyä myös taiteilijoiden henkilökohtaista tarvetta kohentaa itsetuntoaan, mutta pohjimmiltaan käsitys ei noussut näin kapeana. Päinvastoin juuri tänä aikana hahmottui yleisesti se asenne, että kaupallistumista ja teollistumista kohti kulkevassa yhteiskunnassa taide todella pystyi säilyttämään ja välittämään uhattuja tai jopa tuhoon tuomituilta näyttäviä inhimillisiä arvoja. (Irmeli Niemi, 1981.)

Kirjailijan subjektiposiitiosta yleisön ja markkinavoimien välillä Irmeli Niemi puhuu näin:

Todellinen kirjailija, eritoten runoilija, edusti olennaista alkuperäistä totuutta, johon hän sai kosketuksen nerollisen mielikuvituksensa kautta. Aikana, jolloin yhteiskunnan kehitys näytti kieltävän tämäntyyppiset arvot, taiteen tehtävä oli puolustaa niitä ja sammalla puolustaa taiteilijan roolia yhteiskunnassa. Tästä lähtien onkin teollistuvan yhteiskunnan ja taiteen kehityksen ja merkityksen välillä vallinnut jatkuva jännitystila. (Irmeli Niemi, 1981.)

Irmeli Niemen (1981) puheessa valotetaan myös kirjailijan suhdetta hallitsevan yhteiskuntajärjestelmän ideologiaan. Kirjallisuuden aiheet peilaavat joko vahvistaen tai muuttaen yhteiskunnallisia arvoja. Saksalaista taidefilosofia Walter Benjaminia mukaellen Niemi määrittää kirjailijan subjektiposiitiota uutena luovan alan työntekijänä sekä markkinavoimien ja ”hyvinvointiyhteiskunnan” yhteenkietoutunutta diskurssia.

Saksalainen taidefilosofi Walter Benjamin on pitänyt kirjallisuusinstituution tärkeänä tunnusmerkkinä taiteilijan omalaatuista asemaa tuotantoprosessissa. Samalla kun *kirja, hänen teoksensa saa mekaanisen jäljentämisprosessin ja kaupallisen jakelujärjestelmänsä*

¹⁷ Pentinkulman päivät 1981: *Kirjailijan asema ja merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa*

toimesta kiistatta tavaran luonteen, on taiteen tekeminen, itse kirjoittamien suljettu sen ulkopuolelle. Luova taiteellinen työ nähdään ja hyväksytään yksilöllisenä ja subjektiivisena. Kirjailijan asema jää horjuvaksi: Hän ei ole kapitalisti, mutta ei myöskään tuotantoon osallistuva työläinen. (Irmeli Niemi, 1981.)

Antti Tuurin näkemys kirjailijan subjektipositioista vuoden 1981 kirjallisuuspäivillä poikkeaa perinteisestä kirjailijan humaaneista elämänarvoista. 1980-luvun alussa mieskirjailija korostaa parodioidenkin materiaalien arvostusten tärkeyttä ajattelemisen vapauden sijaan. Materiaaliset merkit hyvinvoinnista ovat tärkeitä. Mainetta ja kunniaa tulisi saada tuntea osakseen työaikanaan.

Ikääntyneille mestareille tulisi myös antaa kaikki se kunnia ja maine, minkä he suonkin haluavat itse tässä elämässä, heitä olisi ylistettävä ja muistettava tavan takaa. [...] Sillä kunnialla ja maineella näyttää olevan paha tapa saapua silloin, kun sen kohde on jo poistunut keskuudestamme.

mielestäni jokaisen, joka tässä maassa on saanut aikaan säällisen tuotannon, eikä sen mittaaminen sivumennen sanottuna olla mahdotonta, pitäisi lailla julistaa kansakunnan elinikäiseksi mestariksi, saamaan rahaa ruumiillisiin ja henkisiin tarpeisiinsa ynnä lisäksi saamaan kopan kaljaa joka viikko sekä juhla päivinä kaikki mahdolliset kunniamerkit. (Antti Tuuri, 1981.)

Tuotetussa identiteetissä löytyy miehinen ahdistus ”oikean” fyysisen työn tekemisen pystymättömyydestä. Minuus ja oman arvontunto määritellään fyysisen työn tekemisen kautta.

Työtä se on kun mies lyö naulan seinään (Antti Tuuri, 1981).

Puhujan mukaan kirjailijan ihanne-imago on lähellä markkinatalousdiskurssia. Puhujan näkökulmasta ”bisnesjohtajan” asema yhteiskunnassa on arvostetumpi kuin kirjailijan. ’Money making’ on tärkeämpää kuin humanististen päämäärien esille tuominen. Ympäristön ekonomistinen diskurssi tunkeutuu myös kirjailija-kategoriaan. Diskurssi sisältää ristiriitaisia elementtejä. Mukana on piirteitä ja vaateita markkinatalousdiskurssista ja oppositionalisesta valtiojohtoisesta hyvinvointivaltioajattelusta. Tuuri puhuu yksityisyrittäjyydestä, mutta silti puoltaisi yhä vahvempaa valtion osuutta ja rahoitusta kirjailijoille.

Kirjailijalla on selvästi asemansa. Hän on yksityisyrittäjä, ikuinen sellainen, ehkä yksinäisin yksityinen yrittäjä, minkä tiedän.

Kun nyt on käynyt selväksi, että taiteilijan palkkaa ei useista syistä voi enää pitää mahdollisena, on valtion uusi esitys pitkäaikaisista, viisitoistavuotisista apurahoista mielestäni hyvä askel oikeaan suuntaan. (Antti Tuuri, 1981.)

Eeva Joenpelto nostaa esiin kirjailijan julkisuutta koskevaa diskurssia¹⁸. Joenpelto kommentoi myös median ja kirjallisuuden markkina-ajattelun suhdetta kirjallisen keskustelun ja tarjonnan sisältöön.

Kirjan oletetaan niin liian usein olevan jollakin tavoin raflaava, järkyttävä, pikantti ainakin ja verbaalikynnykseltään helppo ylittää. Nämä odotukset eivät välttämättä ole kirjallisuudelle hyväksi. Ja jos odotukset täyttävän kirjan tie markkinoille nyt usein onkin rakettimaisen nopea samoin on sen katoaminen. Mainonnan monikätkäinen syleily ja viihdelehdistö hämärtävät osaltaan lukijoiden järkeä ja makua. (Eeva Joenpelto, 1983.)

Anu Kaipainen¹⁹ valottaa uuden sukupolven kirjailijan asennetta uudenaikaiseen kirjailijan julkisuuskuvaan, sen hallintaan ja hyödyntämiseen. Julkisuus nähdään kaksiteräisenä miekkana, hieman pelottavan voimana, mutta välttämättömytenä, jonka kanssa kannattaa tulla toimeen. Markkinadiskurssi on automatisoitunut. Se on omaksuttu ja hyväksytty puheessa sisäänrakennetusti.

Jos julkisuuteen pääsee tai joutuu, se on kestettävä. Sitä ei voi nykyaikana paeta, ei ainakaan kauan. Siksi taiteilijan ammatti vaatii kykyä kestää julkisuus. Vielä enemmän, jos pystyy nousemaan ainakin hengessä sen yläpuolelle.

Ensikertalaisen, varsinkin tytön, olisi hyvä panna käsikirjoituksen mukaan myös valokuva. Sen tarpeellisuuden onkin huomannut joskus syksyisin aikakauslehtiä ja naistenlehtiä selatessaan. Mukaan mahtuu kernaasti vetävän esikoisrunoilijan haastattelu, jossa tämä poseeraa pitkät hiukset ja kireä nahkahame päällä. Mutta tällaisten haastattelujen perusteella kirjaa harvemmin ostetaan, sanoo asianomainen mitä tahansa viisasta. (Anu Kaipainen, 1989.)

Kirjailijan uudesta roolista välittäjän ja yleisön välillä julkisuudessa kerrotaan seuraavassa lainauksessa. Puhuja haluaa markkinoida, tulla luetuksi lehdistä eikä vain kirjoistaan. Kirjailijan osallistumisen muutos on havaittavissa, puhutaan muistakin tehtävistä kuin kirjoittamisesta.

Tässä yhteydessä ei pidä unohtaa maaseutulehdistöä ja paikallislehtiä. Uskomattoman hyvät (tosin myös uskomattoman huonotkin) pikkulehden toimittajat ovat tehneet minusta esim. kirjastovierailun yhteydessä hyviä lehtijuttuja. Ja tiedän että paikallislehtiä luetaan. Samoin tekevät juttuja myös paikallisradiot. Kerran viime vuosikymmenellä kustantajani teki tilastoa kiertueelta, jolla esiintyi pari kirjailijaa, minäkin. Tutkija laski palstamillimetrit ja sai uskomattoman tuloksen. Lehden mainosbudjetti taisi kalveta sen rinnalla. Lisäkö kiertue myyntiä, en muista. (Anu Kaipainen, 1989.)

Julkisuus tuodaan esiin anonymisti. Tiedonlähteen merkitystä ei korosteta. Mediakriittistä suhtautumista jutunrakentamisen genreen ei puheesta ole vielä havaittavissa. Julkisuudesta annetaan kuva, jossa vuorovaikutus olisi vain yksisuuntaista, ei nähdä todellisena mahdollisuutta vaikuttaa, ohjailla tai säädellä median välittämää viestiä. Tiedonvälitystehtävän nähdään katkeavan tai muuntuvan viestintäketjussa

¹⁸ Pentinkulman päivät 1983: *Kirjallisuuden tarut ja historian totuus*

¹⁹ Pentinkulman päivät 1989: *Julkisuuden riistäjät ja riistetyt*

useammin kuin pysyvän muuttumattomana, lähteen intention mukaisena. Tähän alistutaan ja sitä pidetään julkisuuden yhtenä piirteenä. Julkisuus on kuin etäinen ja saavuttamaton henkilö, johon halutaan olla suhteessa, vaikka puhutaan todellisuudessa abstraktista mediasta, jonka kautta ihmiset puhuvat ja jossa ihmiset toimivat. Julkisuutta pidetään voimana, joka ohjaa käsityksiä ja herättää kiinnostuksen. Julkisuus muodostaa diskurssissa uuden sosiaalisen ryhmän, joka sisältää sekä sisä- että ulkoryhmän piirteitä. Julkisuusryhmään halutaan sekä samaistua että pysyä sen ulkopuolella.

Julkiisuus on nykyihmisen ainoa tabu niin kuin tabu on: kaikkiin se vaikuttaa mutta kukaan sitä ei hallitse. Eikä kukaan edes tiedä mitä se on. Niin kuin jumaluutta, sitäkin on kahta päinvastaista laatua. Sitä ei voi suoraan ostaa, mutta silti raha ja valta eivät tänään voi olla ilman sitä. Se on käytännössä lehdensivuja, valokuvia, kuvanauhan pätkiä, istumajärjestyksiä, kutsuja ja uhkauksia, mutta siitä puhutaan kuin tilasta, valiojoukosta tai olennosta kuten onnesta. Julkiisuuteen joudutaan, siinä ollaan tai siitä ollaan poissa. (Jouko Turcka, 1989.)

Leif Salmén vahvistaa saman diskurssin julkisuuden muuntumisesta autonomiseksi alueeksi viitaten myös diskurssiin tiedonvälityksen yhteiskunnallista suhteista.

Kaikki mikä liittyy julkisuuteen suomalaisessa yhteiskunnassa näyttää muuttuneen perusteellisesti viimeisen kymmenen- viidentoista vuoden aikana. Poliitiikan, taiteen, tieteen ja hallinnon julkisuus on muuttunut. Julkiisuus itse on muuttunut. Kaikista tärkein asia on muuttunut sen kautta, että julkisuus, joka ennen oli alistainen yhteiskunnallisten perustekijöiden muutoksille näyttää muuttuneen osin autonomiseksi alueeksi. Kun enne oli niin, että talouden ja politiikan perustekijät, vaikkapa poliittiset valtasuhteet tai omistaminen, asettivat rajoja julkisuuden toiminnalle, niin nykyään voi perustellusti kysyä ovatko asiat päinvastoin? (Leif Salmén, 1989.)

Median tuottama sanahelinä, nomenklatuura, nähdään selonteoissa peittävän alleen todelliset asioiden ytimet²⁰. Vapaan sanan ja puheen oikeus on muodostunut vankilaksi ja hallinnan välineeksi.

Aiemmin puheentuotanto oli merkki yhteiskunnan vapaudesta, mutta nykyisin tämä ei pidä paikkaansa. Puhuminen ja puhumisen vaatimus on informaatioyhteiskunnassa hallitsemisen väline. Valtajulkisuus peittää oleelliset asiat tyhjällä puheella. Se luo harhaanjohtavia jäsennyksiä, katkaisee asiayhteyksiä, pilkkoo ja tuottaa hälyä. Sanoista ei päästä tekoihin. (Jyrki Kiiskinen, 1993.)

Mediayhteiskuntaan ja sen kautta välittyviin yhteiskunnallisiin viesteihin liittyy retorisenä tekijänä 'kielipeliä' ja koodi-kieltä. Median toiminta on ammattivälitteistä kielipeliä. Totuus ei enää löydy painetusta sanasta, toisin kuin aikaisemmin, jolloin usko painettuun sanaan oli voimakasta. Määrittelyvalta yhteiskunnallisten asioiden tilasta siirtyy päättäjiltä ja kansalta medialle. Tiedon oikeellisuus alkaa hämärtyä lumetodellisuudeksi ja informaatiokaaokseksi.

Asiaa pitkään pohdittuani olen tullut siihen tulokseen, että yhteiskunnallisten ammattikriitikkojen väitteissä on kysymys ammattiväittelijäeliitin omasta kielipelistä. Tämäkin eliitti valitsee kielen ja teemat uskomattoman usein sen mukaan mitä he

²⁰ Pentinkulman päivät 1993: *Sanan valta ja vapaus*

kuvittelevat kansalaisten odottavan heidän sanovan. Media on kansan ja päättäjien välissä oleva tiedonsiirtoinstituutio, jonka kieli ei ole päättäjien kieltä, mutta ei liioin kansan kieltä. *Median kielipelillä luodaan oma mediatodellisuus.*

Meitä kaikkialla ympäröivä ja joka paikkaan seuraava sähköinen ja painettu viestintämaailma on keinotekoinen luomus, joka tiettyjä semioottisia mekanismeja – viestintämerkkejä – hyväksikäyttäen on pystynyt luomaan itsestään ”oikean” todellisuuden illuusion. Tämä illuusio ulottuu jopa käsitykseemme siitä mitä on itse tieto, informaatio. (Jermu Laine, 1993.)

Jorma Kaimion ja Mikko Niemen puheet (1995)²¹ käsittelevät kirjailijan ammatti-identiteettiä. Molemmat tukevat näkemystä kirjailijan ammatin sivutoimisuudesta. Kirjailijaksi ”valmistutaan” toisen ammatin tai elämän kokemuksen karttumisen kautta. Taloudellinen diskurssi ja kaupallisuus ovat sisäänrakentuneet kirjailijan identiteettiin.

He ovat oppineet, kirjailijat, että *markat ratkaisevat* käsikirjoitusten kohtalon, he tulevat ja kertovat, kuinka juuri tämä teksti koskettaa harvinaisen monia lukijoita, kuinka siinä on selvät *kaupallisen menestyksen edellytykset*. Eivätkä he sano näin omassa suunnattomassa rikastumisen himossaan, vaan vakuuttaakseen kustantajansa siinä ainoassa asiassa, jonka uskovat kustantajaa kiinnostavan. Tai sitten he lohduttavat: *tämä on nyt tällainen epäkaupallinen novellikokoelma vain*, mutta jos nyt kuitenkin tämän julkaisisit, niin sitten *ensi vuonna säästäisin rahojasi olemalla kirjoittamatta mitään, ja seuraavaksi voisin yrittää sellaista helpommin avautuvaa romaania...* (Jorma Kaimio, 1995.)

Leena Lehtolaisen puhe²² vahvistaa markkinadiskurssia sekä palaa aikaisempaan painetun sanan totuusdiskurssiin. Lehtolainen kuvaa kirjailijan myös tuotteeksi, joka oman tahdon menettäneenä toimii markkinakoneiston rattaissa. Markkinadiskurssi on automatisoitunut kirjailijaidentiteetissä. Kirjailija myy tuotettaan. Myynti-akti painottuu yhteiskunnalliseen keskusteluun vaikuttamisen sijaan.

Kustantajani Tammi avasi kirjasyksyn kesäkuun kahdeksantena päivänä tiedotustilaisuudella Villingissä. Toimittajille alettiin markkinoida syksyn kirjoja, jotka ovat – kustantajan toivon mukaan – ajankohtaisia ja kiinnostavia ensi joulukuun asti. *Tuotteen markkinoijana lehdille toimi kirjailija itse, joten tekijän esiintymiskyky ja kyky toimia oman makkaransa myyntitykkinä saattoi ratkaista jo sen, miten hanakasti media syysuutuuteen tarttuu.* (Leena Lehtolainen, 1999.)

Markkinadiskurssiin kuuluu myös julkisuushakuisuus ja ns. keltainen lehdistö, joka antaa kirjailijan arvonimen myyvyyden mukaan julkkiksille mahdollisesti sisällön kustannuksella. Kirjailijalle asetetaan muitakin vaatimuksia kuin kirjoittaminen. Henkilö ja persoona sekä niiden kiinnostavuus nousevat esiin. Puhujan asenne suuntaukseen on kielteinen. Viihteellinen aspekti, ”kasvoilla myyminen”, alentaa kirjailijaidentiteetin älykkökategoriaa. Pinnalliset elementit voittavat sisällölliset elementit. Ammattitaidon ei koeta enää ratkaisevan sanavallan saamista viihteellisessä genressä.

²¹ Pentinkulman päivät 1995: *Kirjallisuutta ajan ehdoilla?*

²² Pentinkulman päivät 1999: *Mihin kirjailijaa tarvitaan?*

Samalla kun markkinoidaan kirjaa, markkinoidaan kirjailijan persoonaa. Tuntuukin, että tärkeämpää on se, kuka kirjoittaa kuin se, mitä ja miten kirjoitetaan. Iltapäivälehdessä kesänovellistiksi kelpaa kuka tahansa julkis, tärkeintä että nimellä on myyntiarvoa. (Leena Lehtolainen, 1999.)

Markku Ihonen vastaa kysymykseen ”Mihin kirjailijaa tarvitaan?” listaamalla kirjailijoiden merkitystä suomessa neljällä kohdalla. Sama lista voisi toimia myös kiteytyksenä Pentinkulman päivien keskeisistä teemoista ja kulttuurisen keskustelun virrasta.

Suomessa kirjailijoilla on ollut erityinen tehtävä kansallisen identiteetin rakentajina ja vahvistajina (1). Viime vuosikymmeninä on käynyt yhä ilmeisemmäksi, että klassisten kirjailijoiden kuvaamaa Suomea ja suomalaista ei ole oikeastaan ollut olemassakaan ennen kuin ne on kuvattu; sikäli kysymys on ollut nimenomaan rakentamisesta ja eräänlaisesta ideologisesta muokkauksesta.

Sanottakoon, että vastaliikkeitäkin on ollut jo varhain. Mainittakoon varhaiset naiskirjallisuuden (2) juonteet jo 1800-luvun puolivälissä ja kansainvälisesti poikkeuksellisen voimakas työväenkirjallisuuden (3) perinne 1800-luvun loppupuolelta lähtien. Kirjallisuus onkin erinomainen väline tuoda julkiseen keskusteluun marginaalistettujen ihmisryhmien kokemuksia ja näkökulmia. [--]

Suomessa kirjallisuus on kiinnittynyt voimakkaasti kieleen (4). Vielä monet 1980-luvulla debytoineet kirjailijat ovat pitäneet tärkeänä kutsumuksenaan suomen kielen viljelemistä ja pitämistä elinvoimaisena kansainvälistyvässä ja englanninkielisen kulttuurin ylivaltaan puristuvassa maailmassa. (Markku Ihonen, 1999.)

Markku Ihonen vahvistaa aikaisemmin havainnoitua kirjailijadiskurssia. Kirjailijalla on diskurssin mukaan sosiaalista pääomaa, mutta ei taloudellista. Luova kirjallinen nerous on lahjakkuutta, ei opittavissa oleva taito. Kirjailijan ammatti on sivutoimista. Kirjailijan ammatin koetaan olevan kriisissä, koska painopiste kirjallisessa tuotannossa on siirtymässä pois yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta esteettisen arvon suuntaan, sanataiteeseen taiteenlajina. Kulttuurisen ympäristön yhteiskunnallinen muutos lienee vaikuttava tekijä kirjallisen genren muuntumiseen.

*Ensiksikin kirjallisuuden yleinen merkitys tuntuu vähenneen. *Painavia keskusteluja ei käydä kirjallisuudessa ja sen kautta.* Tuntuu, että harvalla kirjailijalla olisi paukkujakaan ottaa käsittelyyn todella isoja asioita – ainakaan siihen tapaan kuin monet klassikko kirjailijat ovat tehneet. *Kun lukee esimerkiksi suomalaisia rikosromaaneja, joissa ihmisten ja yhteiskunnan raadollisuus usein on paljaimmillaan esillä, ei voi välittyä vaikutelmalta, että monia vaivaa hämmästyttävä pinnallisuus yhteiskunnan rakenteellisten ongelmien käsittämässä.**

[--] Kirjallisuus on tullut autonomisemmaksi, eriytynyt muista yhteiskunnallisista käytännöistä. Se on tavallaan sijoitettu entistä selvemmin omaan esteettiseen sfääriinsä, josta käsin se voi toki kommentoida myös muita alueita. Joka tapauksessa kirjallisuus on tässä kehityksessä väijäämättömästi menettänyt yhteiskunnallista puhevaltaansa.

Ihmiset ovat myös vähitellen alkaneet harjaantua lukemaan kirjallisuutta omalakisena ilmiönä, omien esteettisten ehtojensa rajaamana taiteena. (Markku Ihonen, 1999.)

Ihonen löytää murroskauden diskurssin ytimen ja määrittelee edellistä kirjallisen arvostuksen muodostavaa diskurssia, joka pohjautuu realismiin.

Kirjallisuutta luetaan yhä hyvin paljon realismin koodin läpi. Se, että romaani on pitkään sitoutunut realismin mukaiseen tapaan nähdä ja selittää maailmaa, on johtanut siihen, että

realismista poikkeaviakin romaaneja tullaan helposti arvotelleeksi realismin mittapuulla.
(Markku Ihonen, 1999.)

Historiallisesti Ihonen määrittelee alla olevassa lainauksessa kirjailijan ja yhteiskunnan suhdetta. Nämä suuntaukset ovat havaittavissa myös Pentinkulman päivillä tuotetuista diskursseista.

Jotkut kirjailijoiden suhdetta yhteiskuntaa tarkastelleet tutkijat ovat hahmotelleet seuraavanlaisen mallin. Alkuaan kirjailijat olivat yhteiskuntamyönteisiä ja valtiovaltaa myötäileviä hovikirjoittajia. 1700-luvun kuluessa ja viimeistään 1800-luvulla kirjailijoiden pääosa muuttui yhteiskuntakriittiseksi; tämä mahdollistui kirjallisten markkinoiden syntyessä, kun kirjailijoiden ei enää tarvinnut kumartaa rikkaita rahoittajiaan. Tällä vuosisadalla kehitys on kulkenut kohti yhteiskunnalle selkensä kääntävää kirjailijatyyppeä, joka keskittyy mieluummin esteettisiin, psykologisiin tai yksilöeettisiin kysymyksiin.
(Markku Ihonen, 1999.)

Markku Ihosen puheesta kuultaa Pentinkulman päivillä tähän vuoteen ainakin vallalla oleva diskurssi kirjailijan identiteetistä ja arvostuksista. Kielellisen osaamisen ja taituroinnin sijaan arvostetaan ikää ja elämäkokemusta kirjallisuustapahtuman esikuvan Väinö Linnan persoonan viitoittamana.

Kielellä leikkimistä, vauhtia ja vimmaa ollenkaan vähättelemättä ajattelen, että ikä ja elämäkokemukset ovat yhä vertaansa vailla oleva kirjailijakoulu. (Markku Ihonen, 1999.)

Eräänlaista vastadiskurssia ja mahdollisuutta myös toisenlaiseen agendan muodostukseen on luettavissa Pentti Holapan puheessa järjestävältä taholta annetusta kirjailijan 'lokerosta' ja tehtävästä yhteiskunnassa Pentinkulman päivien tuottaman diskurssin mukaan.

Valitessaan tämänvuotisia keskustelun aiheita Pentinkulman päivien päättävät elimet ovat ymmärtääkseni lähteneet siitä perusolettamuksesta, että kirjallisuudella on yhteiskunnallista vaikutusta ja kirjailijoilla siten ammatissaan sosiaalisia velvoitteita. Ymmärrettäväähän se onkin, koska täällä kunnioitetaan erityisesti Väinö Linnan elämäntyötä, joka on poikkeuksellisen voimakkaasti muovannut nykysuomalaisten kansallista identiteettiä. ”Tuntematon sotilas” ja ”Pohjantähti”-trilogia ovat auttaneet suomalaisia lukijoita tiedostamaan ja sovittamaan yhteiskuntamme syviä ristiriitoja. (Pentti Holappa, 1999.)

4.4 Naisdiskurssi ja uudet 2000-luvun tuulet

Johanna Sinisalonen puheessa²³ vahvistetaan uutta diskurssia kirjallisuudesta taiteenlajina, jolla on taiteenlajilleen ominaisia piirteitä. Kirjallisuutta määritellään enenevästi taiteen kautta, ei niinkään yhteiskunnallisen vaikuttavuutensa kautta. Yhteiskunnallinen diskurssi on silti olennaisesti mukana uudessakin kirjallisuuskäsitteissä. Uutena

²³ Pentinkulman päivät 1992: *Ajaton ihminen vai ihmisetön aika? – kirjallisuuden ihmiskuva*

yhteiskunnallisena haasteena puheeseen nousee tasa-arvon toteutuminen. Myös muuttuneessa kulttuurisessa kontekstissa yhteiskunnallisessa diskurssissa painottuu Pentinkulman päivillä säilyneet arvot: heikomman kansanosan puolustaminen ja oikeudenmukaisuus.

Atwood [Margaret Atwood] näyttää kirjallaan [orjattaresi] useita oman aikamme ongelmia viiltävästi ja terävästi: sen näennäisdemokratian, jota elämme, ja jota on helppo pienilläkin teoilla vakavasti horjuttaa; sen, *kuinka häilyvä ja olosuhteiden uhri on juuri hankittu, tuskin establistoitunut tasa-arvo; ja ennen kaikkea sen, kuinka ”yhteisen edun” nimissä on mahdollista ja jopa suositeltavaa väärinkäyttää kokonaisia kansanosia, jotka eivät millään tapaa ole itse syyllisiä tilanteeseensa.* (Johanna sinisalo, 1992.)

Päivi Setälä laajentaa selonteossaan²⁴ yhteiskunnallista naisdiskurssia. Nainen on aktiivinen yhteiskunnallinen toimija. Setälän naisdiskurssissa yhdistyvät valtiovetoinen pohjoismainen hyvinvointiyhteiskunta ja markkinavetoinen eurooppalainen malli. Silti pohjoismainen malli on tärkeämpi liittolainen, koska se puoltaa perinteisiä naisvaltaisia ammattialoja. Naisdiskurssissa kuitenkin luokitellaan miesten ja naisten työt.

NaisSuomen kasvot ovat kahtalaiset: koulutetut menestyjänaiset kaipaavat Eurooppaan ja suomalainen perheenäiti tarvitsee hyvinvointivaltio-Suomea pystyäkseen käymään töissä. Nainen on sekä Euroopan ja hyvinvointivaltion ystävä.

Kansainvälisessä vertailussa Suomi ja muut Pohjoismaat näyttävät sekä sosiaalisen hyvinvoinnin ja sukupuolten tasa-arvon esimerkkimaalta. Hyvinvointisektori so. opetus, terveydenhuolto, sosiaalipalvelut, on laajentunut voimakkaasti. Hyvinvointivaltio on tuonut naisille työmahdollisuuksia ja muuta hyvää, joten hyvinvointivaltio on naisen tärkeä liittolainen. Naiset ja perheet ovat sananmukaisesti riippuvaisia valtiosta. (Päivi Setälä, 1993.)

Setälän selonteossa nykyinen yhteiskunta koetaan vapaampana ilmapiiriltään kuin aikaisemmin. Sukupuolien tasa-arvo ja stereotyyppien murtaminen ovat vahvana teemana. Setälä ottaa osaa perinteiseen valtakeskusteluun tuoden siihen naisdiskurssin mukaan.

Kulttuuri on 1990-luvulla mm. feminiinisen kulttuurin nousun myötä saanut enemmän vapaata ilmaa ympärilleen ja sitä leimaa nyt kepeys ja muutosten helppous. [-] 1990-luku on nimetty myös humanismin vuosikymmeneksi. se merkinnee myös avarakatseisempaa ihmisen määrittelyä, jolloin voimme luopua stereotyyppisistä nais- ja mieskäsityksistämme. Voimme puhua mies- ja naisidentiteettien murtamisprojektista.

Naisdiskurssi on halunnut muuttaa vallan määrittelyä. Emme halua hierarkisuutta, mutta naiset ovat halunneet määrittellä itsensä ja tavoitteensa. Se haluaa sanoa, että valta on energiaa, kykyä muuttaa itseään ja maailmaa, jotakin, joka lähtee itsestä. Se ei halua valtaa jonkun yli. (Päivi Setälä, 1993.)

Vuoden 1996 Pentinkulman päivät käsittelevät teemassaan jälleen totuutta²⁵. Puheet sen sijaan käsittelevät kaikki naiseutta ja naisdiskurssia. Ensimmäisen kerran naisdiskurssi

²⁴ Pentinkulman päivät 1993: *Sanan valta ja vapaus*

²⁵ Pentinkulman päivät 1996: *Yleinen ja yksityinen totuus*

tuodaan näin voimakkaasti esiin, sitä käsittelevät kaikki dokumentoidut puheet. Kuten edellisen vuoden puheet, myös tämän vuoden puheet tuottavat diskurssia kirjallisuudesta ja kirjailijasta ilman voimakasta yhteiskunnallisuuden korostusta.

Ensimmäinen alustus esittelee naispuolisen vahvan urjalalaisen kirjailijavaikuttajan Eila Pennasen tuotantoa ja henkilötaustaa. Naisdiskurssi tulee esiin esiteltäessä Pennasen tuotantoa. Sanastossa löytyy feminiinisiä kielen piirteitä ja sanastoa, kuten perhe, nainen ja rouvuus. Ihanteena esitellään naimaton nainen, joka on vapaa miehen määrittelyn alaisuudesta ja kotitöiden orjuudesta.

Naimattoman naisen ihannemallin hän oli saanut äidin sisaren Ida tädin luona käydessään. Hän kuvaili päiväkirjalleen kahden itsenäisen naisen olotilaa: ”Molemmat iloisia ja sukkelia, pisteliäitä ja reippaita. Toisiaan he ivailivat kiireemmän kaupalla kumpi vain enemmän ennättäisi.” Hän ihaili myös pienen sievän kodin siisteyttä ja ihastuttavia huonekaluja. Amerikassa vaurastunut täti Selma lainasi Eila Pennaselle rahaa, jonka turvin hän pääsi ylioppilaaksi tultuaan aloittamaan opinnot Helsingissä. (Kaarina Sala, 1996.)

Puheessa tuodaan ensimmäisen kerran myös muu yleisö esiin kuin torpparilaisten perilliset ja työläiset. Eila Pennasta pidetään keskiluokan kuvaajana, mutta myös ns. vähäväkisten osuus tuotannossa on suuri. Kirjailija on aina pienen ihmisen asialla. Pennanen halusi tuotannollaan laajentaa keskiluokkaisen lukijakuntansa omaa elämänpiiriä. Pennanen oli myös yhteiskunnallinen ja paikallinen, urjalalainen, vaikuttaja.

Juuri Urjalassa näkee, miten viimeiset vuosikymmenet täällä Huhdin mökissä vahvistivat Eila Pennasen omaa juurtumista yhteiskuntaan. Hän ei enää ollut ulkopuolinen tarkkailija eikä vain ammattikirjailija. Hän sai sosiaalidemokraattina luottamustehtäviä niin kunnan valtuustossa kuin kulttuurilautakunnassakin. (Kaarina Sala, 1996.)

Tiina Pystynen (1996) sanastossa vilisee myös feminiinisiä kielen piirteitä. Hän kirjoittaa henkilökohtaisesta keittiönpöydän ääreltä, perheestä, lähiöstä esikuvanaan lasten kirjoitukset.

Minua kiinnostaa ihmisen sisäinen seikkailu. Kuinka meistä tulee niitä ihmisiä joita me olemme. Se ihme, että olen saanut olla lapsi, kasvanut naiseksi, seksuaaliseksi olennoksi, olen saanut elää rakkaussuhteessa, tullut äidiksi. Minua kiinnostaa se seikkailu kun minusta tuli yksinäinen nainen ja jouduin opettelemaan elämään yksin. (Tiina Pystynen, 1996.)

Pystynen ei halua puhua koodeista ja kielipeleistä vaan kääntää kirjallisuuden suunnan lukijan arkeen. Postmodernisti jako matalaan ja korkeaan halutaan poistaa.

Kirjallisuus on pitkään ollut kiinnostunut vain itsestään: kirjoittamisesta ja kielestä, asiantuntijat ovat kirjoittaneet asiantuntijoille niin, että moni tavallinen lukija on pudonnut kärryiltä kun *lukemistapahtumasta on tullut pelkkä älyllinen peli*, jolta ei edes odoteta minkäänlaista yhteyttä lukijan arkeen tai elämänkokemuksiin. Kirjallisuus on tunkeutunut syvälle kieleen. [–] *Ehkä näiden kielitieteellisten seikkailujen rinnalle, intertekstuaalisia pelejäin pelaavan kirjallisuuden rinnalle voisi nyt nousta kirjallisuus, jossa pääosaa*

esittäisi henkilökohtainen kokemus, itse elämä, jossa jokainen lukija on asiantuntija. Kirjallisuus jota ei luettaisikaan teorian läpi, vaan omaa elämää vasten. (Tiina Pystynen, 1996.)

Uuden teknologian hyväksikäytöstä ja laajemmasta elämyksellisestä aistituntemuksesta Pystysellä on myös innovatiivinen idea tulevaisuuteen:

Yhdistämällä kuvaa ja sanaa voidaan luoda monitasoista ja monimielistä ilmaisukieltä vaativammallekin lukijalle ja välttää samanaikaisesti vaikeaselkoisuutta. Kuvan ja sanan yhdistämisen alueelta saattaisi hyvinkin löytyä jokin uusi, meidän aikaamme puhutteleva ilmaisukieli, jolla voisi tavoittaa myös ne lukijat, jotka ovat pitäneet viimeaikaisia kaunokirjallisia muotokokeiluja liian vaikeina tai käsittämättöminä. (Tiina Pystynen, 1996.)

Naisdiskurssi, tasa-arvo ja aistillisuus saavat vuonna 2001 rinnalleen sinkkuuskertomukset²⁶. Selonteossa tuotetaan uutta naisidentiteettiä rohkeasta ja tasapainoisesta naisesta. Naiseutensa hyväksynyt ja sen vahvuuden tiedostava uusi nainen on kasvanut irti feminismin angstista ja uhmakkaasta taistelusta ja saavuttanut seesteisen 'aikuisuuden' identiteetikamppailussaan. Perinteinen herkkä naispuhe kulkee uuden räväkän naispuheen rinnalla. Sinikka Nopola kertoo värikkäistä seikkailuistaan, sinkkuajastaan ja Risto Räppäjän hahmon hulvattomista rakennusaineista. Hannele Huovi käyttää aistillista perinteistä feminiinistä kieltä ja sanastoa.

Lähdetään liikkeelle väkevästä valosta, valon räjähdyksestä, tainuttavasta häikäisystä. Lapsi syntyy maailmaan. Pehmeä, syvä, turvallinen hämärä rävähtää täyteen valoa ja ääniä. Aistimusten voimakas aalto vyöryy hänen ylitseen. Maailma häikäisee. Hän syntyy maailmaan. ja hänellä ei ole käsiä eikä jalkoja, jolla suojata silmiään. Hän ei voi tehdä mitään. Valo on niin vahvaa, ettei hän näe mitään. Hän ei voi katsoa missä hän on tai mihin hän on menossa. Sokaiseva tuska pakottaa sulkemaan silmät ja lapsi putoaa uneen, unen suojaan. (Hannele Huovi, 2001.)

Päivi Alasalmi²⁷ assioi väkivallan naisdiskurssille ominaisesti henkilökohtaiseen fyysisyyteen, perhe- ja parisuhdeväkivaltaan. Myös tämän selonteon kohdalla huomataan, että yhteiskunnallinen puhe vaihtuu esteettiseen. Alasalmen esimerkit ovat hänen oman tuotantonsa henkilögalleriasta. ”Lopettajissa” nuoret näkevät väkivallassa ja kuolemanläheisyydessä arkitodellisuutta ylevämpää dramatiikkaa. Tähän ilmiöön viittaa myös viimeinen puhuja Veijo Hietala, tosin hän viittaa myös eloonjäämiskamppailun uinuviin geeneihin meissä. Turhautumisen voi katsoa olevan merkki yhteiskunnan haasteettomuudesta. Hyvinvointi passivoi ja ahdistaa.

Äärikokemukset sävähdyttävät aina arjen turruttamia hyvinvointikulttuurin ihmisiä. Samalla kuvitteellinen väkivalta aktivoi meissä luultavasti geeneihimme menneisyydessä ohjelmoidut eloonjäämiskamppailun vaistot ja pitää meidät näin valppaina todellisten vaaratilanteiden varalta. (Päivi Alasalmi, 1997.)

²⁶ Pentinkulman päivät 2001: *Nuoruuden aarresaaret*

²⁷ Pentinkulman päivät 1997: *Väki ja valta*

Jermu Laine (1993) vahvistaa diskurssia uudesta yhteiskunta-diskurssista. Uusi yhteiskunta on epävarma ja ennakoimaton. Demokratia toteutuu tosin laajemmin, mutta todellinen oikea tieto uhkaa hukkaa mediayhteiskunnassa näennäistodellisuuden ja näennäismerkittävyyden alle. Lisäksi globalisaatio luo lisää ennustamattomuutta ja epävarmuutta tulevaisuudesta. Postmodernin ihmisen juurettomuus ja irrallisuus lisääntyvät.

Mutta yhteiskuntakehityksen ennakoitavuus on tyystin katoamassa eli mekanistiseen yhteiskunta-ajatteluun perustuva kieli pitäisi korvata aivan uudella. Kehityksen ennakoitavuuden luhistuminen perustuu seuraaviin seikkoihin:

- 1) demokratia on monipuolistunut ja syventynyt;
- 2) mediayhteiskunta, näennäistodellisuuteen ja näennäismerkittävään viestintämuokkaukseen perustuva mielipidekaottinen yhteiskunta, on jalostanut demokratiasta aivan muuta kuin mitä se alkuaan oli tarkoitettu olemaan eli muodollinen oikeus valita edustaja käyttämään päätösvaltaa valitsijan puolesta;
- 3) kansainväliset pääomaliikkeet ovat viestintätekniikan ja teknologian aiheuttaman kylyttömän pääomatarpeen ansioista ottaneet vallan liikkua vapaasti ympäri maapalloa milloin vain ja missä vain omien ehtojensa pohjalta;
- 4) lähes kaikkien ihmisten nopeasti vaihtuvat yksilötunteen eli yleensä tunne riittämättömästä arvostuksesta, tunne vaillinaisesta menestymisestä, tunne vajaamittaisen palkinnon saamisesta, tunne nopean muutoksen takana odottavasta onnesta ja omasta vuorosta kohota seuraavalle porrasaskeleelle, kanavoituvat äkkinäisten galluppien, lobbausten ja painostusten virrassa tempoilevan poliittisen päätöksenteon katalysaattoreiksi ja perusteluiksi. (Jermu Laine, 1993.)

Päivi Setälä (1993) tuo esiin naisnäkökulman kautta elämyshakuisuuden, tarinoiden aikakauden ja uuden johtamiskulttuurin ja pienyhteisöajattelun esiinmarssin. Kirjallinen diskurssi seuraa aikaa ja yhteiskunnallista kehitystä siirtyen realisminkulta-ajan 'suurista kertomuksista' ihmiselämän keskiön 'pieniin kertomuksiin'. Paikallisuuskurssi nostaa päätään uudessa muodossa ympäristöstään uusiutuneena: euroopan laajentumiskehityksen ja globalisaation rinnalla kansalaisyhteiskuntaa ja kansalaisaktiivisuutta herätellään henkiin.

Sosiologit puhuvat siitä, että *"pienet kertomukset"*, ihmisten kokoiset tarinat ovat tulleet ihmiselämän keskiöön *"suurten kertomusten kuoltua"*. Ihmiset pakenevat nyt interiööreihin, he haluavat pois globaalista julkisuudesta.

Viime aikoina on esitetty otaksuvia, että *tulevaisuudessa johtavat ryhmät olisivat "ruohonjuuritason" ihmisiä*. Perinteellisten intellektuelliryhmien – tieteen ja taiteen vaikuttajien rinnalle saattaa nousta perheen parissa, *alue- ja paikallisyhteisöissä sekä kulttuuriharrastuksissa toimiva ryhmä*.

(Päivi Setälä, 1993.)

Jyrki Kiiskinen vahvistaa diskurssia alue- ja paikallisyhteisöjen tulosta ja luotaa seuraavaan yhteiskunnalliseen muutokseen, joka saa enenevässä määrin saada kannatusta vasta seuraavalla vuosikymmenellä (vuosituhannella). Kiiskinen peräänkuuluttaa uudenlaista kollektivismia ja yhteisöllisyyttä Guattaria lainaten.

"Tässä mielessä kannustan – ja tukeudun tässä uudenlaiseen jäsenystapaan ympäristöekologian, sosiaaliekologian ja henkisen ekologian välillä – kehittämään uusia

parisuhdetta, perhettä, koulua, naapuruutta (jne.) koskevia *yhteisöllisen organisoitumisen* muotoja. [--] Entä mikä on demokratian kannalta mahdollinen yhteisö? Ovatko Guattarin *uudet pienorganisaatiot* ainoa mahdollisuus luoda kommunikaatiolle edellytykset? Tarkoittaako se vaihtoehtoliikkeen ja uudenlaisen, *pehmeän kollektivismin nousua*? Pian on joko yhteistoiminnan tai täyden autismin aika. (Jyrki Kiiskinen, 1993.)

Samanaikaisesti pehmeän kollektivismin yhteiskunnallisen diskurssin kanssa uusi moderni kirjallisuuskurssi liikkuu kulttuurisessa virrassa esteettisen funktion suuntaan pois yhteiskunnallisuudesta. Uutta kirjallista diskurssia määrittävät eskapismi, fantasiat, absurdius ja keveys. Uudessa diskurssissa voidaan havaita toden ja fiktion sekoittuminen ja fantasian esiinmarssi. Merkittävää on, että diskurssissa pyritään voimakkaasti eroon realismin määrittelyvallasta kirjallisen arvon mittarina.

Kertomukset, sadut ja tarinat ovat siis suoja, päivänvarjo, hämärä, jossa voi levätä. Sadut ovat totta niin kuin unet ovat totta, mutta todellisuus on kuvien takana, kuviin etäännytettyä maailmaa ja siksi sadun totta voi rauhassa katsella. Se ei häikäise ja polta silmiä, se ei raasta mieltä kipeästi. Maailman ilmiöitä voi katsella turvallisesti ja rauhassa.

Todellisuus uhkaa meidän rajojamme, se on niin kirkas ja väkevä, että sen alle voi murentua. Mutta tarinoiden suojassa voi ikään kuin astia askeleen taaksepäin unitietoisuuden, kätkeytymisen – suuntaan, ei liian pitkälle, mutta kuitenkin niin kauas, että voi kokea selvän välimatkan asioihin ja tapahtumiin, eikä menetä myötäelämisen kykyä. (Hannele Huovi, 2001.)

Leena Krohn tuottaa vastadiskurssia edellisen vuosikymmen kansanomaista realismin perintöä vastaan. Perinteinen Pentinkulman päivillä tuotettu kurssi (ks. luku 3) piti ihanteenaan kansanomaisuutta ja elämäkokemusta oppineen sivistyksen sijaan ja perusti oikeutuksensa totuuteen. Selonteossaan hän puhuu fiktion, sivistyksen ja aivojumpan puolesta.

Mutta voi myös sanoa, että jos aistiemme rajat laajenisivat ja saisimme lisäästejä, ymmärtäisimme todellisuuden aivan toisin kuin nyt. Ei voida edes kysyä: kuinka? Siihen ei vastusta ole. Jokaiseen kertomukseen liittyy fantasiaa, valintaa, poistoa ja lisäyksiä. Siksi voisi sanoa: Tosikertomuksia ei ole. Fysikaalisessa todellisuudessa ei ole kertomuksia ollenkaan, vain meidän kokemuksessamme, inhimillisessä tila-ajassa. Mutta siellä sitäkin enemmän. (Leena Krohn, 2001.)

5. Kulttuurikeskustelu toisen tasavallan ajalta 2000-luvulle

Pentti Alasuutari selvittää teoksessaan *Toinen tasavalta. Suomi 1946-1994* (1996) 'toisen tasavallan' käsitteen vakiintunutta merkitystä. Hänen kirjassa esittelemä tutkimus käsittelee kulttuurisyhteiskunnallisia muutoksia ja siirtymiä, jotka ovat tapahtuneet Suomessa jatkosodan päättymisestä siihen saakka, kun Suomi liittyi Euroopan Unioniin. Oman tutkielmani aineisto käsittelee hieman myöhempää aikajaksoa, näin ollen alla esitely ensimmäisen tasavallan ajanjakso ei varsinaisesti kuulu aineistoni kulttuuriseen kontekstiin, mutta runsaiden lähihistoriallisten viittausten vuoksi myös tätä periodia käsitellään Pentinkulman päivien alkutaipaleella.

Termi 'toinen tasavalta' tuli tunnetuksi 1970-luvulla. Jaolla ensimmäiseen ja toiseen tasavaltaan viitataan ennen kaikkea poliittisen kulttuurin ja ulkopoliittikan muutoksiin. "Itsenäisyyden ajan alkupuolelle, ensimmäiselle tasavallalle, oli leimaa antava jyrkkä vastakkainasettelu kansalaissodan osapuolten "punaisten" ja "valkoisten" välillä, "valkoisen Suomen" saavuttama ylivalta-asema sekä 1930-luvun alun oikeistoradikalismi. Demokratia kuitenkin voitti ja vastakohtaisuuden lientyivät toisen maailmansodan puhkeamiseen mennessä ja varsinkin talvisodan aikana. Voimasuhteiden tasoittumisesta huolimatta uudenlaisten periaatteiden vakiintuminen kulttuurisissa toimintajärjestelmissä ei ollut kivutonta. Uudet periaatteet alkoivat vakiintua 1940-1960-luvuilla. Tänä aikana ensimmäisen tasavallan virallinen patriotistis-nationalistinen arvojärjestelmä purkautui ja isänmaallisuuden ja suomalaisuuden käsitteiden sisältö määriteltiin uudelleen. Uudelleenmäärittelyprosessi konkretisoitui kirja- ja kulttuurisodissa. Näistä yksi koski Väinö Linnan *Tuntematon sotilas* (1954). Kirja- ja kulttuurisodissa oli osaltaan kyse poliittisesta konfliktista akselilla oikeisto-vasemmisto sekä sukupolvikonfliktista vanhakantaisen patrioottis-nationalistisen arvojärjestelmän ja liberaalin porvarillisen älymystön kesken. Uudessa kansallisessa arvojärjestelmässä nousi erityisasemaan Väinö Linna terapeutisilla romaaneillaan *Tuntematon sotilas* ja *Täällä pohjan tähden alla*. Näiden romaanien avulla erilaiset väestöryhmät pystyivät uudistamaan käsityksensä kansakunnan lähihistoriasta ja niiden sisältämät representaatiot siitä koettiin laajasti totuudenmukaisiksi. (Sevänen 1998, 334, 337).

Toiseen tasavaltaan siirtyminen merkitsi Suomen geopoliittisen aseman sekä siihen kytkeytyneen ulkopolitiikan ja sisäpoliittisen ilmapiirin muutosta. Kaikinpuolisen jälleenrakennuksen myötä alkoi myös ns. hyvinvointivaltion voimakas rakennuskausi. (Alasuutari 1996, 11.)” Toista tasavaltaa leimaa myös ensimmäistä tasavaltaa ystävällisempi suhtautuminen idänpolitiikkaan sekä valtion roolin kasvaminen ja sitä kautta hyvinvoinnin turvaaminen. Myös presidentti Urho Kekkosen johtajakeskeinen hallintokausi leimaa aikajaksoa.

Sipilä (1985), Kosonen (1986) sekä Alestalo ja Uusitalo (1985) käsittelevät tutkimuksissaan kollektiivisuuden ja individualismin paradigmojen vaihtelua suhteessa hyvinvointivaltioon. Alasuutari (1996, 14) toteaa, että Pekka Kososen mukaan (1986) maailmansodan jälkeinen aika aina 1970-luvulle saakka voidaan nähdä kollektiivisuuden voimistumisena, jolloin yhteiskunnallisia tehtäviä on siirtynyt yksityisestä julkiselle puolelle. 1970-luvun puolivälin jälkeen alkoi uudelleen arvioinnin aika ja individualismin voimistuminen. Havaintojeni mukaan Pentinkulmien päivien alustuspuheet refleктоivat ja tukevat juuri tällaista ajallista ja yhteiskunnallista kehitystä diskursseissa. 1980-luvulla, lähestyttäessä 1990- ja 2000-lukua, alustuspuheista voidaan havaita yhteiskunnallisesta ja kulttuuripoliittisesta puheavaruudesta postmodernismin ajan piirteitä sekä hyvinvointivaltio-ajattelun kriisiytymistä.

Alasuutari (1996, 23) luonnehtii modernin ja postmodernin eroja Hassan Ihabia (1982) lainaten. Hassanin mukaan moderniin kehityslinjaan liittyy tarkoitus, suunnittelu ja anarkia kun taas postmoderniin vastaavasti leikki, sattuma ja anarkia. Pentinkulman päivien alustuksissa siirtyminen postmoderniin tapahtuu 2000-luvun puheissa naisdiskurssin nousun myötä. Postmoderniin kuuluva ”korkean” ja ”matalan”, taiteen ja massakulttuurin välisen rajan hämärtyminen ja sillä leikittely tulee puheisiin aikaisemmin 1990-luvun loppupuolella mediadiskurssin voimistumisen ja kirjallisuuden sekä kirjailijan kaupallisen tuotteistamiskurssin yhteydessä. Pentinkulman päivien alkutaipaleen puheavaruuden keskeisenä aiheena yhteiskunnallinen totuusdiskurssi saavuttaa myös postmodernin päänsä alustuspuheiden analyysissä havaintovälin lopussa 2000-luvulla. Alasuutari (1996, 23-24) luonnehtii Anthony Giddensia (1990) lainaten ”myöhäismodernin” yhteiskunnan kehitystä kaiken aikaa lisääntyvänä refleksiivisyytenä, johon liittyy muun muassa se, että luottamus asiantuntijoihin ja sitä kautta asiantuntijan luomaan totuusdiskurssiin horjuu. Nämä ilmiöt ovat näkyvissä myös Pentinkulman päivien puheavaruuden selontekojen analyysissä.

Paikallisuuden ja miljöön korostus Pentinkulman päivillä voidaan nähdä paitsi sisäryhmää ja me-henkeä vahvistavana diskurssina myös yhteiskunnalliseen kulttuuriseen kontekstiin liittyvänä puheena. Alasuutari (1996, 69) toteaa ajan hengestä omassa analyysissään: ”Suuren muuton ja rakennepolitiikan radikaalivaiheen jälkeisessä suvantovaiheessa maatalouden ja maaseudun puolustuspuheet saavat uutena elementtinä jonkinlaisen ”henkistyneen” sävyn.” Myös Pentinkulman päivien puheavaruudessa maalaiselämä kuvataan henkisesti rikkaana ja antoisana elämäntapana, vaihtoehtona pakkotahtiselle ja byrokraattiselle kaupunkilaiselämälle. Maaseutupuhe ei tosin jatku havaintovälin lopulle saakka, josta voisi havainnoida EU:n ja markkinatalousdiskurssin mukaisen yrittäjäpuheen osuutta diskurssissa 1990-luvun loppussa. Maaseutupuhe liittyy Pentinkulman päivillä suunnitelmatalouden ajan Kekkonen hallintoajan ideologiaperinteeseen ja poistuu agendalta hallitsevan puolueen vaihtuessa 1980-luvulla. Työläispuhe ja työläisen asema sen sijaan on puheissa esillä pidempään, kuitenkin vähenevästi lähestyttäessä 2000-luvua. Työläispuheen keskeisen sisällön muodostaa ympäröivien yhteisteisten uhkien, ilmiöiden ja ryhmien, tiedostaminen ja nimeäminen. Subjektipositiota tiivistetään Pentinkulman päivien alustuspuheissa sorretun vähemmistön diskurssin tuottamisella ja sen verifiointilla historian kautta.

Maatalous- ja työläispuheissa korostuu voimakas jatkuvuus sodanjälkeisestä ajasta aina Euroopan Unioniin liittymisen kynnykselle asti. Tämä muodostaa yhdessä 1990-luvun taloudellisen taantuman, neuvostoliiton hajoamisen ja Itä-Euroopan vapautumisen kanssa keskeisen rajapinnan tutkimusmateriaalissa: ”moraali-” ja ”suunnittelutalouden” vaiheesta siirrytään ”kilpailutalouden” vaiheeseen.

Suomalaisen taidepolitiikan puheavaruuden juuret ovat 1800-luvun lopun kansallisuusaatteessa ja kansanvalistustraditiossa. Tähän aikaan liittyivät puheet kielisodista sekä suomenkielisen kirjallisuuden ja muun taide-elämän luominen. Suomen kielen nostaminen ”sivistyskieleksi” ja suomenkielisen kansanosan tekeminen ”sivistyskansaksi” nostatti vastarintaa ja epäilyjä hallitsevan ryhmän, ruotsinkielisten keskuudessa. Kuitenkin fennomaanisten tiede- ja taideseurojen synnyn ja valtiollisten avustusten myötä fennomaanien ”kansallinen edustustaide” saatiin synnytettyä. (Alasuutari 1996, 217.) Pentinkulman päivien puheavaruus nojaa kansallisuusaatteen ja kansansivistyksen ideologiaan ja suomenkielisen kirjallisen kulttuuriperinnön jatkuvuuden tuottamiseen voimakkaasti koko havaintovälin ajan. Havaintomateriaali

käsittää kuitenkin 2000-luvulta vain ensimmäisen vuoden, joten tutkimusmateriaaliin pohjautuen on vaikea ennustaa diskurssin jatkuvuutta tällä vuosituhanella. Kuitenkin pääosa aineiston puheavaruudesta suhtautuu, ehkä puolustusasemista käsin strategisen asenteellisesti ruotsinkieliseen suomalaiseen kulttuuriperintöön. Aihe- ja teematasolla ruotsinkielinen perintö ja sen jatkuvuus sulkeutuu pois keskustelusta. Saamenkielinen kirjallisuus ja monikulttuuriset maahanmuuttajavähemmistöt eivät ole havaintomateriaalin interdiskursiivisessa keskustelussa esillä. 1990-luvun alkuvuosina Neuvostoliiton hajoamisen ja itäblokin itsenäistymisen aikaan kiinnostus kääntyy muutaman teemavuoden ajaksi Itä-Euroopan maiden kirjallisuuteen, erityisesti Viroon ja Unkariin. Kuitenkin tarkkailuvälin aikana materiaalia leimaa voimakas kieli- ja kulttuuridikotomia suomalaisen ja suomenruotsalaisen perinteen välillä.

Kansanvalistustraditio ja kansalaisuusaate näkyvät myös Pentinkulman päivillä tuotetussa suomalaisuusdiskurssissa. Alasuutari (1996, 229) summaa: ”Jos ajatellaan käsitystä suomalaisista ja suomalaisuudesta näyttää siltä, että Suomen tapauksessa sen pohjana ovat pääasiassa ruotsinkielisen sivistyneistön suomenkieliselle rahvaalle antamat määreet. Suomalaisuuden kansallinen stereotyyppi on sivistymätön, maaseudulla asuva tai sieltä vastikään kaupunkielämään siirtynyt ’metsäläinen’”. Alasuutari esittelee myös Matti Peltosen (1988) suomalaisuuspuheen sekä sen erilaisten sisä- ja ulkoryhmien määritelmiä:

Määrittelijän ulkopuolisuus liittyy kolmeen piirteeseen suomaalisuuden historiallisesti muotoutuneessa määrittelytilanteessa. Ensinnäkin suomalaisuus on aina suomalaisen miehen suomalaisuutta, niin että suuri osa määrittelijöistä voi paeta turvallisesti sen ulkopuolelle. Toiseksi suomalaisuus näyttää olevan suomenkielisten suomalaisuutta, jolloin tarkastelija voi vetäytyä ruotsinkielisen ”kieliyhteisön” turviin. Kolmanneksi suomalaisuus on ei-kaupunkilaisuutta, mikä antaa määrittelijälle mahdollisuuden samaistua kaupunkilaisuuteen, ”johonkin vireämpään ja sivistyneempään historialliseen prosessiin, jolla on suunta ja sisältö. Kun tässä puheavaruudessa ”suomalaisuudesta” näin sulkeistetaan mm. naiset, ruotsinkielinen sivistyneistö ja yläluokka kartanoineen, ja kun suomalaiset vielä sijoitetaan myyttiselle, historiattomalle maaseudulle, piiryy suomalaisista kuva ”vast’ikään puusta pudonneena metsäläiskansana” (Alasuutari 1996, 240.)

Pentinkulman päivien kulttuurisessa keskustelussa esitelty suomalaisuuskuva tukee yllä olevia määritelmiä, tukien siten konventionaalista suomalaisuus-diskurssia. Selonteoissa kuitenkin tuotetaan radikaalisti uusi asenne suomalaisuuspuheeseen. ”Metsäläis” -kategoria käännetään ja nostetaan ihanteeksi voimakkaalla diskurssin hegemonisoinnilla. Diskurssi kietoutuu yhteen paikallisuuden ja miljöön ihannoinnin kanssa.

Alasuutari (1996, 104-105) jakaa kulttuuriset puheavaruudet kolmeen kulttuuriseen kauteen. Sodan jälkeinen aika 1970-luvulle ja 1980-luvun alkupuolelle käsittää ”moraalitalouden ajan”, jota seurasi ”suunnittelutalouden” vaihe ja viimeisenä ”kilpailutalouden” vaihe. ”Sillä, että nimitän näitä kausia *talouden* vaiheiksi, haluan korostaa, että kyse on muustakin kuin puhettavan vaihdoksista. Ne ovat myös osittaisia siirtymiä kokonaisvaltaisessa systeemissä, jonka sisällä myös suppeasti ymmärretty talous toimii, ja joka myös osallistuu toimijan asemien ja identiteettien konstruktion (Alasuutari 1996, 105)”.

1980- ja 90-luvun pääjuhlapuheiden puhettavasta huokuu julkisuudessa uhanalaiseksi joutuneen hyvinvointivaltion ja julkisen sektorin palveluiden ja valtionrahoitteisten kulttuuripalveluiden puolustaminen. Yksityistämispuhetta halutaan välttää sen mukanaan tuomien epävarmuuksien ja uhkien vuoksi. Kirjailijan ammatti-identiteetti nousi 1990-luvulla Pentinkulman päivillä uudelleen määrittelyyn. Jopa otsikkotasolla kysyttiin, mihin kirjailijaa tarvitaan. Aikaisempi kirjailijan subjektipositio nojasi ”moraali- ja suunnitelmatalouden” yhteiskunnan kulttuurillisiin tarpeisiin ja tehtäviin. 1980- ja 90-luvulla ympäristön muuttuessa vanha subjektipositio ajautuu kriisiin. Mediadiskurssiin kietoutuneena kirjailijan ammattipuheeseen liittyy yritysmaaliman kieltä ja käsitteitä. Kirjailijan ammatin ja kirjallisen tuotannon yhteydessä puhutaan taloudellisesta kannattavuudesta, tuottavuudesta, markkinoinnista ja tuotteesta.

Pentinkulman päivien tuottama kirjallinen keskustelu nojaa Väinö Linnan tuotannon ideologiseen perintöön ja Linnan kirjailijapersoonaan henkilöityneenä 1960-luvun kulttuuriradikalismiin, suomalaisen taide-elämän, kulttuuripoliittisen keskustelun ja henkisen ilmapiirin sekä sukupolvikonfliktin suureen murroskohtaan. Suuret ikäluokat eli ”60-lukulaiset” lähtivät murtamaan ”30-lukulaisten” edustamia perinteitä, vakiintuneita ilmaisumuotoja ja porvarillista maailmankuvaa. Irtiotto kansallisesta taiteesta ja taidepolitiikasta alkoi jo 1950-luvun modernismista. Murrosdiskurssi oli ristiriidassa vallitsevien kansallisten perusarvojen kanssa ja muodostui 1960-luvulla voimakkaaksi yhteiskunnalliseksi ja poliittiseksi kulttuurimurrokseksi ja sukupolvikonfliktiksi. (Alasuutari, 1996, 218.)

Seuraava postmoderni ”kilpailutalouden” kulttuurinen murroskausi näkyy vähitellen lisääntyen Pentinkulman puheavaruudessa 1980-luvulta lähtien. Alasuutari (1996, 225)

kuvaa murroskaudelle ominaista toimintakulttuurin muutosta taide- ja kulttuuriorganisaatioissa:

Vuonna 1993 toteutettiin valtionosuusuudistus, joka vapautti kuntien kulttuuritoimen valtion yksityiskohtaisesta ohjauksesta. Muutaman vuoden aikana noin 30 prosenttia kuntien kulttuurisihteereistä sai lähteä, ja tilalle tulivat itsenäiset tuottajat ja tulosvastaulliset managerit. Kulttuuritoimi muutettiin monessa kunnassa ostopalvelupohjaiseksi tai sen tehtävät jaettiin eri viranomaisten kesken. Kulttuuritarjontaa alettiin yhä suuremmassa määrin tarkastella ”kilpailutalouden” viitekehyksessä tuotteiden markkinointina, jossa kulutuskysyntä ja kannattavuus määräävät markkinamenestyksen. Paikkakuntien kulttuuritarjontaa alettiin tarkastella siltä kannalta, miten ne nähtävyyksinä edistävät matkailua.

Havaintomateriaalin viimeiset vuodet 2000-luvun vaihteessa nostavat Pentinkulman päivien puheavaruuteen uudenlaiset tasa-arvopuheen ja aktiivisen naisliikkeen. 1990-luvun naisdiskurssi sanoo irti vanhan sukupuolisopimuksen ja aggressiivisen feminismin puolesta liputtamisen. Tarjolla on tasapainoisen ja vahvan naisen subjektipositio, joka ei sulje pois pehmeitä feminiinisiä ominaisuuksia, tunteikasta ja aistikasta feminiinistä kieltä ja henkilökohtaiseen maalimaan kääntyviä teemoja. Myös pienyhteisöt ja uudenlaisen kollektivismen kasvu nousee alustuspuheissa Pentinkulman päivien puheavaruuteen 2000-luvulla.

Kari Ilmonen (2002) tarkastelee artikkelissaan *Hyvinvointivaltiollisesta kulttuuriteolliseen näkökulmaan – ilman ristiriitoja?* hyvinvointivaltiollista kulttuuripolitiikkaa ravistelevia kysymyksiä 2000-luvulla, kuten ”Tulisiko kulttuuri ja taide etäännyttää julkisen sektorin suojeluksesta ja jättää yhä enemmän markkinaperiaatteiden varaan? Ovatko kulttuuripoliittiset diskurssit vääjäämättä lähestyneet kulttuuriteollista näkökulmaa, jonka kantavana ideaalina on kulttuuriyrittäjyys?”. Humanistisen taidekäsityksen mukaan hyöty-käsite ei kuulu taiteen yhteyteen vaan taide on arvokasta itsessään. Tosiasiallisesti 1990-luvulta lähtien taide- ja kulttuurilaitosten, kulttuuritapahtumien ja taiteilijoiden asemasta ja toiminnasta on keskusteltu yhä yleisemmin konkreettisen hyödyn näkökulmasta. Ilmosen mukaan tällainen diskursiivinen käänne on Suomessa kytkettävissä markkinatalousideologian läpäisyyn läpi yhteiskunnallisten instituutioiden, globalisaatioon, kulttuurin ja talouden EU-integraatioon, 1990-luvun alkupuolen taloudelliseen lamaan ja julkisen vallan rahoituskriisiin sekä ”hyvää vauhtia todelliseksi myytiksi muodostuvan tulosvastuu- ja yrittäjyysajattelun läpimurtoon kansainvälisenä, kansallisen, alueellisenä ja paikallisena pelastusoppina”.

Hyvinvointivaltion 60- ja 70-luvuilla synnytyssä ”institutionaalisessa kulttuuripolitiikassa” oikeutettuun taiteen ja kulttuurin olemassaolo humanistisilla, ”universaaleilla” arvoilla ja sosiaalipoliittisilla tehtävillä. Kulttuuripalvelujen

saavutettavuuden kannalta puhuttiin yleisesti alueellisesta ja sosiaalisesta tasa-arvosta. Kulttuuripoliittista julkisuutta hallinneen ”institutionaalisen kulttuuripolitiikan” rinnalle on tarjoutunut sittemmin markkinatalouden kulttuuripoliittinen diskurssi, jossa korostuu ajatus, että kulttuuripalvelut ovat taloudellisesti ja imagollisesti kannattavia ja että niitä kannattaa juuri siksi tukea sekä julkisin varoin että yhä aktiivisemmin sponsorivaroin. (Ilmonen, 2002.)

Pentinkulman päivien juhlapuheiden diskurssien kulttuurinen virta noudattaa ja heijastelee yllä mainittua yleistä kulttuuripoliittista keskustelua kulttuurin kentällä Suomessa. Alkuvuosien puheissa on vallalla humanistinen taidekäsitelmä, joka 1990-luvun murrosdiskurssissa ympäristön ja maailman muuttuessa siirtyy kohti markkinadiskurssin läpäisemää kulttuuriteollista näkökulmaa.

Ilmonen siteeraa artikkelissaan kulttuurin talouden tutkijaa Liisa Uusitaloa. Uusitalon mukaan kulttuurin ”hyödykkeistyminen” ja ”markkinaistuminen” kuuluu kehityssuuntana jälkimodernin ja välitöntä kulutusta korostavan yhteiskunnan ominaisuuksiin. Kirjallisuuden alalla ja Pentinkulman päivien selonteissa tämä piirre tulee esiin kirjailijan ammattikuvan luonteen muutoksessa ja kirjallisen tuotannon markkinoivan julkistamispuheen ja esille noston luonteessa. Kirja ja kirjailija ovat tuotteistettuja hyödykkeitä. Ilmonen mukaan hyvinvointivaltiollisen kulttuuripolitiikan vastuukonseptio alkaa oheta: niin kansalaiset kuin taiteilijat, kulttuuri-instituutiot ja managerit nähdään yhä enemmän oman onnensa seppinä. Ensimmäiseksi kulttuuriteollisuuden käsite ulottuu konkreettisten tuotosten maailmaan: elokuvat, videot, äänilevyteollisuus, kirjat, kustantaminen, televisio- ja radiotoiminta, sittemmin myös laajemmin käsittäen kaikenlaisen kulttuuritoiminnan: teatteri, konserttitoiminta ja kulttuuritapahtumat. Ilmonen lista ei mainitse vielä museoita, mutta liittäisin myös ne jälkimmäiseen ryhmään tänä päivänä. Valtion harjoittama kulttuuripolitiikka tulee vahvistamaan taidejärjestelmässä markkinasuuntautuneita toimintamuotoja. Valtion rooli muuttuu kriittisestä ja ulkopuolisesta tarkkailijan roolista yhdeksi ”sponsoriksi” muiden sponsoreiden rinnalla. Valtion omaksuma myönteinen asenne kulttuuriteollisuutta kohtaan siirtää osittain määrittelyvaltaa yksityiselle ja kaupalliselle sektorille. (Sevänen 1998, 367).

Vaikuttaako ja annetaanko tämän kehityssuunnan vaikuttaa kirjallisen keskustelun syvyyteen? Onko sisältö ja pintakerros yhtä vai voiko ne elimellisesti erottaa toisistaan? Kirjallisessa keskustelussa tulisi ehkä seuraavaksi purkaa tämä myytti auki. Näin voitaisiin löytää ja yhdistää sisällölliset ja tuotannolliset hyvät puolet.

Markkinadiskurssin laajentuminen kulttuurisektorille on lisännyt kulttuurin vaikuttavuutta siinä mielessä, jossa se mitataan mediamyönteisyytenä ja sitä kautta hankittuna saavutettavuutena. Mediassa luotu ja vallattu puheala oikeuttaa diskursiivisin keinoin kulttuurin olemassa oloa yhteiskunnallisena instituutioon. Silti sisällön köyhtymisestä tulee kantaa huolta. Kirjailijan imago saattaa syystä tai syyttä ”keventyä” ja popularisoitua mediaesiintymisen kautta. Kulttuurin muodoista juuri kirjallisuuden ja kirjallisen keskustelun tulisi peilata syvempiä humanistisia ilmiöitä ja piirteitä Pentinkulman päivien historiallisen kulttuurin. Aino Pohjalainen kirjoittaa Aamulehden yleisönosastolla (Aamulehti, 2.11.2006, Eikö Pentinkulma kiinnosta?) kommentoiden Juha Seppälän kirjoittamaa artikkelia (Aamulehti 29.10.2006). Pohjalainen kysyy: ”Mikä Tommy Tabermanissa kiinnostaa bigbrother-ohjelmaa ja 7 päivää lehteä lukevissa ihmisissä? Hänen runonsa vaiko hänen Uutisvuodosta tuttu persoonansa?”. Pohjalainen kritisoi myös Seppälän markkinahenkisiä julkkislinja-ehdotuksia.

Seppälä ehdotti Pentinkulman päivien pelastajiksi Heli Koivula-Krugeria, Nina Honkasta, Jarkko Martikaista, Matti Nykästä tai Lauri Ylöstä. Niinpä, tätä se nykyajan kirjallinen hermo taitaa olla. Kustantamot julkaisevat muilla kuin kirjallisilla meriiteillä julkkikseksi päässeitten ihmisten tekeleitä. Ei silloin kysellä, mikä on kirjan sisällöllinen anti. (Aino Pohjalainen, 2006)

Kirjallisuuden yhteiskunnallinen tehtävä voi säilyä ja säilyykin tärkeänä hyöty- ja talousdiskurssin läpäisemässä yhteiskunnassa. Kirjailijoilla on mahdollisuus luoda puheavaruutta jokapäiväiseen agendaan oman ammatillisen näkökulmansa kautta. Markkinadiskurssin ja kulttuuriteollisuuden mahdollisuudet kirjallisuudelle ja kirjailijan yhteiskunnalliselle vaikuttamiselle voidaan ottaa haltuun tekniikkana ilman että se muovaa välttämättä sisällöllistä puolta.

Ilmonen toteaa artikkelissaan Norman Faircloughia lainaten, että nyky-yhteiskunnassa kulttuuriyleisöjä kohdellaan yhä enemmän kuluttajina ja kulttuurin tuottajilta odotetaan yhä viihteellisempää otetta. Näiden piirteiden Fairclough katsoo liittyvän kaupallisen kulutus-kulttuurin diskurssin normalisointiin ja luonnollistamiseen. Omassa tutkimusmateriaalissani Pentinkulman päivien osalta tällaista kehitystä on vielä hyvin vähän havaittavissa. Pentinkulman päivät muodostaa suhteellisen suljetun ja suojellun areenan ideologisen suuntautumisensa ”puhtaana pidon” ja maantieteellisen sijaintinsa vuoksi. Hallitseva kulttuuripoliittinen puhunta saa tutkimusaineiston diskurssien pohjalta voimansa humanistisesta taidekäsityksestä ja hyvinvointivaltion ihanteista ja käytännöistä. Koko tarkkailuväli huomioon ottaen hallitsevassa poliittisävytteisessä diskurssissa pyritään säilyttämään kirjallisuuden hyvinvointivaltio-kauden aikainen

institutionaalinen asema vedoten ”heikomman kansanosan” asialla oloon ja sen äänen kuuluville saantiin. Markkinadiskurssia vastustetaan historiallisien tapahtumien epäoikeuden mukaisuuksiin vedoten ja niiden esimerkillä perustellen. Diskurssin hegemonisuus nojaa institutionaalisuuteen: kymmenvuotiseen itseään vahvistavaan puheagendan perinteeseen Pentinkulman päivillä sekä professionaalisuuteen Väinö Linnan henkilöitymisen kautta. Lisäksi vedotaan yleiseen järkeen maalaisjärkeen, puhtaaseen ajatteluun oikeudenmukaisuudesta, jota kirjaviisaus ”sairastuttaa”.

Analyysiosuudessa toin yhtenä diskurssina esiin museaalisen diskurssin. Suomesta puuttuu kansalaissotaa käsittelevä museo. Aihe on ollut sen verran arka poliittisesti, että sellaista ei ole ilmeisesti sen takiaakaan perustettu. Pentinkulman päivillä museon säilyttävää ja tallentavaa sekä terapeuttista tehtävää on kuitenkin tästä kansakunnan historian kipeästä ja keskeisestä historiallisesta tapahtumasta tuotettu ja vielä nykyisen museotrendin mukaisesti tarinoiden, omien kertomusten muodossa enemmän kuin institutionaaliselta pohjalta. Lisäksi Pentinkulman päivien tutkimusvälin osoittaman luonteen perusteella museaalisuus sopisi mielestäni hyvin Pentinkulman päivien imagoon.

Muita museaalisuutta korostavia piirteitä ovat esim. Pentinkulman polku, joka johdattelee Täällä pohjantähden alla –teoksen maisemiin linkittäen paikallishistorian ja kulttuurimaiseman aspektit kirjallisuustapahtumaan. Tässä yhteydessä voisi puhua museologisesta paikan henki (genius loci) –käsitteestä. Paikan henkeä ja paikallishistoriaa käytetään hyväksi matkailussa, jonka on nähty pelastavan autioituvat maaseutumiljööt. Paikallishistorian hyötykäyttö yhdistää pehmeästi myös säilyttävät ja tallentavat arvot hyöty-, tuote- ja kulutusyhteiskunnan arvoihin. Janne Vilkuna käsittelee aihetta Lahden museopäivillä 2003 pitämässään puheenvuorossa.

Kysyn usein niin kutsutuilla pienillä paikkakunnilla vieraillessani, että mitä täällä on näkemisen arvoista. Hyvin usein vaimea vastaus kuuluu: ”Eihän täällä meillä mitään ole.” Kun paikkakunnan menneisyyttä sitten hiukankin pinnalta raaputtaa, niin sieltähän löytyy vaikka kuinka paljon jännittäviä tarinoita: kiinnostavia paikkoja, ihmisiä ja tapahtumia. Kysymys onkin siitä kuka nuo tarinat kertoo, miten ja missä. (Janne Vilkuna, 2003)

Museologisessa määritelmässä korostetaan, että yksilö ja yhteisö hahmottaa ja hallitsee ajallista ja alueellista ympäristöään ottamalla haltuunsa menneisyyden ja nykyisyyden todistuskappaleita. Tärkeä kysymys, joka Pentinkulman päivillä ja tässäkin tutkielmassa on tuotu esiin totuusdiskurssin nimellä on: kuka, miten ja miksi ottaa haltuunsa paikallisen historian?

Miksi sitten säilyttää, ottaa haltuun ja muistaa? Vilkunan (2003) mukaan ihminen ja hänen kulttuurituotteensa eli muistiorganisaatiot ja säädösteitse maastossa säilytetyt kohteet ovat loppujen lopuksi turvallisuusjärjestelmä, joka takaa meille kuolemattomuutta kaipaaville omalta osaltaan iäisyyden ja ajattomuuden. ”Näyttelyssä ja maastossa näytetyt ja näkyvät ajan merkit todistavat jatkuvuudesta: täällä on eletty ennenkin, eletään nyt ja eletään vastedeskin!” (Janne Vilkuna, 2003.)

Vilkunan (2003) mukaan ”syntykertomus” antaa myös vastauksen paikkakunnalla vieraileville matkailijoille keitä paikkakuntalaiset ovat. Yhteisöllä on yhteiset arvot, normit, tavat, symbolit ja tunnukset. ”Syntykertomus” vastaa identiteettikysymykseen keitä me olemme. Tämä tieto kietoutuu tunteisiin ja elämyksiin. Kukin aika muistaa eri paikkakunnat eri syistä, hyvistä ja pahoista. Tässä virallisella historiankirjoituksella ja totuusdiskurssilla on keskeinen sija. ”Museot, painetut paikallishistoriat ja muut elämystuotteet ovat hyviä lähtöruutuja paikallisuuteen. Identiteetin äärellä toteutuu mielestäni merkittävin paikallisen historian välillinen hyöty.” (Janne Vilkuna, 2003.)

Vilkuna (2003) puhuu myös markkinadiskurssin yhdistämisestä säilyttävään museaalisuuteen sekä museoiden terapeuttisesta merkityksestä esim. keskitysleirimuseoiden kohdalla. Suomen mittakaavassa kansallissota on yhtä traumaattinen kansallinen kokemus, kuin juutalaisvainot Euroopassa 1940-luvulla.

Myönteinen paikkakuntakuva on äärimmäisen tärkeä ja se voidaan tuotteistaa monin tavoin infrastruktuurissa reaali- ja virtuaali- eli lumekohteina, tapahtumina (tapahtumasta voi tulla paikallishistoriaa ja paikkakuntaa profiloiva seikka: vrt. Sulkavan suursoudut), elämyspalveluina ja aineellisina myyntituotteina. Tällaisia automaattisesti myönteisiä kohteita ovat muun muassa kansallispuistot ja maailmanperintökohteet.

Museo on muistiorganisaatio, ja muisti on elintärkeä niin yksilölle kuin yhteisölle. Silti unohtamisen kyky on yhtä hyödyllinen kuin muistaminen. Voiko museo olla myös unohdusorganisaatio? Voi! Museo voi toimia terapeuttisena välineenä käsittelemällä ja kertomalla kipeistä menneisyyden ja nykyisyyden ilmiöistä, Juuri näin toimivat holocaust-museot. (Janne Vilkuna, 2003.)

Palataan taas Pentinkulman polkuun. Muistomerkin tarkoitus on välittää monumenttinsa viesti. Muistomerkin pystyttäneet sukupolvet tuntevat sen ja pystyvät sen lukemaan symbolina. Nykypolvi tarvitsee ”muistaakseen” ja ymmärtääkseen linkityksiä niin paikoista kuin tapahtumiin osallista. Museologi Kenneth Hudson on lanseerannut ’suuren museon’ -käsitteen, joka tarkoittaa sitä, että jonkun tietyn paikan henki ja siihen liittyvät elämykset eivät synny ilman paikkaan tai muistomerkkiin linkitettyä tietoa ja tarinoita. ”Olennaisinta paikallishistorian menneisyysmatkailun kohteissa on se, että niin paikat,

ihmiset kuin tarinat ovat tosia. Juuri tästä aitoudesta syntyy paikan henki. Keinotekoisia Tekolandioita on tässä suhteessa syytä välttää.” (Janne Vilkuna, 2003.)

Pienellä paikkakunnalla syntyneellä Pentinkulman päivät -tapahtumalla on mahdollisuus linkittää paikallishistoriansa ja kulttuurimaisemansa kansalliskirjailijan statuksen saavuttaneeseen suurmieheen Väinö Linnaan. Lisäksi tapahtuman hengen säilyttäminen aitona ja todellisena on mahdollista maaseutupitäjässä vaikka markkinadiskurssi hengittäisikin niskaan, jos tämä seikka/ vaara tiedostetaan.

6. Johtopäätökset

Tutkimusvälin ajalla voidaan havaita kolmevaiheinen kehitys diskurssien kulttuurisessa jatkumossa. Tutkimusmateriaali kattaa Pentinkulman päivien alkuvuodet ja ensimmäinen yhtenäinen diskursiivinen jakso käsittelee mielenkiintoisesti tapahtuman juuria, perinteitä ja perusarvoja. Keskimäinen jakso käsittää murrosdiskurssin, joka ajoittuu 1980-1990 -luvulle. Murrosdiskurssi on kytköksissä kansalliseen ja kansainväliseen yhteiskunnalliseen muutokseen. Tarkkailujakson loppuosa sisältää uuden diskursiivisen jakson ajoittuen 1990-luvun loppuun ja 2000-luvun alkuvuosiin. Tätä uutta suuntaa, jonka olen tutkielmassa nimennyt postmodernin yhteiskunnan diskurssiksi, ei voida täysin kattavasti määritellä, vaan ainoastaan arvioida sen kehityssuuntaa, sillä tarkkailuväli loppuu vuoteen 2001.

Alkuvuosien diskursseissa korostuu suomalaisuus ja perinteisyys. Huomioitavana erikoispiirteinä huomataan paikallisuuden ja hämäläisyyden diskurssin saattaminen universaaliksi suomalaisuuden määrittäjäksi. Toinen merkittävä erityispiirre diskurssissa on kansanmiehisyyden ja maalaisjärjen korostaminen oppineisuuden ja kirjaviisauden sijaan. Molemmat näistä diskursiivisista erityispiirteistä henkilöityy ja todentuu Väinö Linnan kirjailijapersoonassa ja hänen tuotannossaan. Diskurssissa korostuu myös voimakas yhteiskunnallisuus, joka heijastelee aikakauden poliittista virettä. Kansanmiehen mentaliteetin korostus liittyy demokraattisuuden ja kansanvaltaisuuden vahvistamisen pyrkimykseen. Voimansa diskurssi haki aikanaan tietynlaisesta underground-voimasta. 1960- ja 1970-luku oli voimakasta kansalaisliikkeiden dikotomioiden aikaa kulttuurin saralla. Tutkimusmateriaalissa esiin nousevia vastapoleja ovat kielitaistelu sivistyskielen osalta suomenkielisten ja ruotsinkielisten kesken, luokkataistelu entisen (ruotsinkielisen) yläluokan ja maalais- / työläisväestön välillä sekä poliittinen traumaattinen ja jyrkkä kahtiajako kansalaissodan vaikutuksesta 'punaisten' ja 'valkoisten' kesken.

Murrosdiskurssista voidaan alkaa puhua tutkimusmateriaalin tarkkailuvälillä 1980-lopulta 1990-luvulle. Sorretun kansanosan kapinallisuus ja oikeuden hakeminen julkiseen totuusdiskurssiin vaimenee samalla kuin erottelu 'punaisiin' ja 'valkoisiin' vähenee. 1990-luvun loppuun tultaessa luokka- ja ideologiaerottelu poistuu selonteoista. Kuitenkin asennetasolla kahtiajako säilyy pitempään muutosdiskurssissa, vaikka tema poistuukin

agendasta. Kuten edellä mainitaan, murrosdiskurssiin liittyy kansallisia ja kansainvälisiä yhteiskunnallisia piirteitä. Suomessa Kekkonen pitkä hallintokausi päättyy ja Koiviston presidenttikaudella alkanut uudenlainen avoimuus näkyy myös Pentinkulman päivien diskursseissa. Kansainvälisyys tulee ensimmäistä kertaa diskursseihin 1990-luvulla. Tällöin elettiin Neuvostoliiton hajoamisen aikaa ja Itä-Euroopan vapautumisen aikaa. Nämä tapahtumat huomioidaan myös Pentinkulman päivien diskursseissa. Talouselämän puolelta nouseva globalisaatio-ilmiö alkaa näkyä myös puheissa taka-alalla.

Murrosdiskurssin jälkeinen postmoderni diskurssi eroaa aikaisemmasta voimakkaan yhteiskunnallisesta diskurssista korostaessaan kirjallisuuden esteettistä funktiota. Erityispiirteenä on myös aikaisemman mieskulttuurin ja sotiin keskittyvän agendan muuttuminen feminiinisemmäksi. Naispuhe saa enemmän tilaa diskurssissa ollen myös suhteellisen monipuolista. Tarkkailuvälin loppupuolen diskurssissa korostuu postmoderniin tyyliin eskapismi, fantasia, absurdius ja keveys. Median vaikutus ja ammatillinen rooli uutena intellektuellin humanismin välittäjäkanavana korostuu. 1990-luvun loppupuolella ja 2000-luvun alussa media-ala koki jättimäisen nousun trendikkäänä alana, myös työpaikkojen volyyymi alalla nousi. Median itsenäistä vaikutusvaltaa korostetaan ja median käsittelemiin asioihin tai asioiden käsittelytapaan vaikuttamiseen ei nähdä mahdollisuuksia. Media koetaan pelottavana uhkana, ei vapaan puheen foorumina tai mahdollisuutena oman puheen uuteen nopeaan ja laajalevikkiseen julkiseen tilaan tai markkinointiin. Markkinadiskurssi ja yrittäjäpuhe valtaa alaa hyvinvointiyhteiskunnan tukemalta taloudellisesta kannattavuudesta riippumattomalta kirjallisuudelta. Kirjailija ja kirjallisuus tuoteistetaan uudella tavalla. Tämä tuo ristiriitoja kirjailijaidentiteettiin, jota näkyvät myös Pentinkulman päivän puheissa.

Tietynlainen yksikulttuurisuus ja kulttuurinen kapeus leimaa Pentinkulman päivien keskustelua tarkkailuvälillä. Sallivuus lisääntyy jonkin verran tarkkailuvälin lopussa naisdiskurssin esiintulon myötä. Perinne elää hyvin vahvana kulttuurisessa jatkumossa, mikä on erittäin hyvä lähtökohta tapahtuman jatkuvuuden turvaamisen kannalta. Kuitenkin vaarana on tietynlainen 'eilisessä eläminen'. Tulisiko valtion tukemalta tapahtumalta odottaa enemmän kulttuurista monimuotoisuutta vai olisiko tapahtuma nähtävä paikallisen erityispiirteen ja paikallisen kulttuurin säilyttämisenä? Perinteen punaisesta langasta kannattaisi kuitenkin mielestäni yksikulttuurisuuden leiman uhallakin pitää kiinni. Väinö Linnan luoman arvopohjan mukainen teema on aina ajankohtainen, koska vähemmistön oikeudet ovat aina uhanalaisia. Yhteiskunnallinen ote on mahdollista

säilyttää Väinö Linnan hengenperinnön mukaisena ja tässä teemassa olisi mahdollista liikkua niin nykyajassa kuin kansainväliselläkin tasolla.

Moni kesätapahtuma pyrkii laajentamaan kohdeyleisöään poikkitaiteellisin keinoin. Kesätapahtumista rinnakkainkin käytetty festivaali-nimi voisi kuvata tällaista kehityssuuntaa. Pentinkulman päivät ovat kuitenkin saavuttaneet jo vankan aseman kirjallisuustapahtumana monikymmenvuotisen jatkuvuutensa ansiosta, lisäksi tutkimusmateriaalin pohjalta se on myös merkittävä foorumi kirjallisena keskusteluareenana Suomessa. Tätä vakavasti otettavaa ydinsanomaa ei mielestäni kannattaisi lähteä hautaamaan kesäteatteri/ musiikkitapahtuma-oheistuotantoon. Ohjelmapaletin kirjo sekaa sanomaa ja sanottava hukkuu festivaalihuuhun.

Uudistuminen ja jatkuva uusien kohderyhmien kiinnostuksen herättäminen on kuitenkin avain menestykseen runsaan kesätapahtumatarjonnan keskellä. Lisäksi rahoittajista tulisi pitää hyvää huolta. Markkinadiskurssin mukana valtiovallan ja sponsorien nostamiseen liikaa keskittyessään Pentinkulman päivät kuitenkin loittonevat perusmissiostaan. Monikulttuuriset vähemmistöt ja myös Suomen omien kielivähemmistöjen esiin nosto voisi murtaa tarkkailuvälin perusteella jo hieman konservatiiviseksi käyneen kieli ja kulttuuri -asenneilmaston. Pentinkulman päivät toimivat tärkeässä tehtävässä myös kirjallisuuden ammattilaisten, kirjailijoiden ja kirjallisuuden tutkijoiden sekä alaa lähellä olevien ammattikuntien, esim. opettajien, kirjallisuuspuheen ja identiteetin nostajana ja uusintajana. Tunnettu ongelma kirjailijan ammatissa on työn yksinäisyys ja kollegiaalisen tukiverkoston puute. Esikoiskirjailijatapaaminen ja kirjoittajapajat uusille kirjailijoille ovat hyvin tärkeitä toiminnanmuotoja. Tämäkään ei kuitenkaan vielä nosta tapahtumaa suuren yleisön tietoisuuteen.

Kirjallisuuden ja kirjastojen käyttäjien ikähaitari on laaja Suomessa. Myös lapset ja nuoret ovat hyvin aktiivisia harrastajia. Tätä seikkaa kannattaisi mielestäni korostaa. Kesätapahtuma koko perheelle yhdistää luontevasti ja monipuolisesti kohderyhmiä ja kirjallisuuden lajeja. Elämys- ja elävöityskeinot lapsille ja nuorille monipuolistavat ohjelmaa pelkästä puheesta enemmän visuaalisimpiin muotoihin irtoamatta kuitenkaan kontekstistaan. Yhteiskunnallisesti tärkeän perussolun, perheen, uusioperheiden ja yksinhuoltajien oikeuksien ja hyvinvoinnin puolesta on mahdollista puhua yhteiskunnallisella tasolla kirjallisuuden kautta. Kansainvälisien yhteyksien ja vierailevien puhujien hankinta esim. yhteistyössä kansainvälisen kirjallisuustapahtuman

kanssa avaisi foorumeja suomalaiselle kirjallisuuden tutkimukselle ja siitä tuotetulle puheelle kuin myös suomalaiselle kirjallisuudelle ja suomalaisille kirjailijoille.

Luonnonkauniin ympäristön vetovoimaa ei pidä myöskään aliarvioida. Kulttuurihistoriallinen maisema historiallisella kytkennällä on merkittävä etu paikkakunnalle ja kesätapahtumalle. Säilytetty kulttuurimaisema toimii elävänä kotiseutumuseona ja luonnon 'suurena museona' esim. Pentinkulman polun kautta. Pentinkulman päivillä suomalaisen kirjallisuuden merkittävät teokset ja kulmakivet saavat maisemassa visuaaliset muotonsa ja heräävät siten konkreettisina henkiin myös niille sukupolville, joilla ei ole Linnan merkkiteoksien tapahtumiin enää henkilökohtaisia sidoksia esim. isovanhempien kautta. Kirjallisuus on perinteinen ihmiskunnan muistiorganisaatio. Pentinkulman päivien yhteyteen ja Urjalaan olisi mielestäni luontevaa perustaa konkreettisempikin muistiorganisaatio, sisällissotamuseo, joka voisi toimia matkailuvalttina Urjalassa myös kesätapahtuman ulkopuolella.

Kirjallisessa keskustelussa puhutaan markkinadiskurssin ja median hyväksikäytöstä, enemmän negatiivisessa merkityksessä kuin positiivisessa. Myös Pentinkulman päivät voisi kääntää median hyväksikäytön omaan suuntaansa eduksi ja pyrkiä tuottamaan diskurssia itsestään laajalle yleisölle koko Suomessa. Medialisoitumisen myötä julkisen tilan saaminen etenkin televisiossa vakiinnuttaa ilmiön institutionaalista asemaa.

LÄHDELUETTELO

Tutkimuskohteet:

Pentinkulman päivien pääjuhlien dokumentoidut alustuspuheet vuosilta 1978-2001

- 1978 Väinö Linnan tuotanto ja sen kytkennät Urjalaan
Väinö Linna: Urjalan ja tuotantoni suhteet
Yrjö Varpio: Lukijan suhtautumisessa Väinö Linnan tuotantoon tapahtuneet muutokset
Pertti Virtaranta: Urjalainen aines Väinö Linnan kielessä
- 1979 25 vuotta Tuntemattoman sotilaan ilmestymisestä
Juhani Niemi: Tuntematon sotilas sodankuvauksen perinteessä
Jouko Turkka: Tuntemattoman sotilaan teatteridramatisoinnin ja esityksen vaikeuksia ja ongelmia
- 1980 Realismi kirjallisuudessa
Väinö Linna: Historiallisen romaanin realismi
Hannes Sihvo: Eepos ja realismi
- 1981 Kirjailijan asema ja merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa
Irmeli Niemi: Kirjailijan ja yhteiskunnan suhde
Antti Tuuri: Suomalaisen kirjailijan asema
- 1982 Huumorin asema ja merkitys suomalaisessa kirjallisuudessa
Arvo Salo: Sietääkö suomalainen yhteiskunta satiiria?
Simo Hämäläinen: Suomalaisen kansanmiehen huumori
Matti Kuusi: Suomalainen huumori, onko sitä?
- 1983 Kirjallisuuden tarut ja historian totuus
Eeva Joenpelto: Kirjailijan historiallinen merkitys ja aikalaisten arvostus
Jörn Donner: Suhteeni kirjailijana Suomen historiaan
Hannes Sihvo: Yksi historia kaksi tulkintaa
- 1984 Aleksis Kivi 150 vuotta
Antti Eskola: Sosiaalinen murros Kiven ja Linnan kuvaamana
Jaakko Yli-Paavola: Havaintoja Aleksis Kiven kielestä
Esko Rahikainen: Kivi-tutkimuksen linjat ja nykytilanne
Heikki Turunen: Suhteeni Aleksis Kiveen kirjailijana
- 1985 Kalevala ja kansallinen omakuva ja taiteen kultakausi
Aarnos Laurila: Kalevala aatteiden valjaissa
Brita Polttila: Kansanrunon maailmasta
Aimo Reitala: Kalevalataiteen ulottuvuuksia

- 1986 Elämäkerta kirjallisuudessa
 Eila Pennanen: Elämäkerta – romaanin perusmuoto
 Eero Silvasti: Ovatko elämäkerrat ja muistelmat korvaamassa elämäkertaromaanin?
 Raimo Seppälä: ”Suurmies” taiteessa ja historiassa
 Viljo Rasila: Tavallisen ihmisen elämäkerta
- 1987 Kirjallisuus arvojen luojana, säilyttäjänä ja luhistajana
 Jan-Magnus Jansson: Kirjailija ja poliittiset arvot
 Tarmo Kunnas: Milloin kirjailija luo, säilyttää ja luhistaa arvoja
 Annika Idström: Elämänarvot kirjailijan puntarissa
- 1988 Kirjallisuus ja miljöö
 Anto Leikola: Kirjailija luonnossa
 Oiva Arvola: Pohjoinen mielenmaisema
 Yrjö Varpio: Suomi on vapaa maa
- 1989 Julkisuuden riistetyt ja riistäjät
 Tapani Ruokanen: Julkisuus tiedottajana ja arvottajana
 Anu Kaipainen: Onko taitelija olemassa ilman julkisuutta?
 Leif Salmén: Poliitikko ja taiteilija julkisuuden trampoliinilla
 Jukka Petäjä: Miten kirja lasketaan tai nostetaan?
 Jouko Turkkala: Julkinen jälkipeli
- 1990 Aika kirjassa – kirja ajassa
 Johannes Salminen: Humanismin tila
 Märta Tikkanen: Aika kirjan kirjoittajana
 Rein Raud: Sanojen devalvaatio
- 1991 Moraalin voimavarat
 (Käsikirjoituksia ei ole löytenyt eikä dokumentoitu)
- 1992 Ajaton ihminen vai ihmisten aika? – kirjallisuuden ihmiskuva
 Johanna Sinisalo: Nykyhetken vangit – ihmiskuva tieteiskirjallisuudessa
- 1993 Sanan valta ja vapaus
 Jyrki Kiiskinen: Onko sanan vapaus pyhä lehmä?
 Jermu Laine: Ohjaako sana yhteiskuntaa. Sana vai keskustelu yhteiskuntakeskustelun vauhdittajana
 Päivi Setälä: Nainen, mies ja julkisuus
 Jukka Tarkka: Onko sana valtaa?
- 1994 Kaapin päältä lampun alle – 1990-luvun näkökulmia Väinö Linnan teoksiin
 Yrjö Varpio: Voima ja kunnia – Linnan varhaisteosten yhteiskunta
 Jyrki Nummi: Kansallinen ja kansallinen
 Heikki Ylikangas: Väinö Linna kansalaissodan kuvaajana historioitsijan silmin
 Saara Sarkkinen: Entä jos Rokka olisikin vahingossa kuollut?
- 1995 Kirjallisuutta ajan ehdoilla?

- Jorma Kaimio: Hengen palo ja markan kiilto
 Endel Mallene: Väinö Linnan ja Anton Tammisaaren tuotannon vertailua
 Mikko Niemi: Asklepius Minervan kintereillä: lääkäri lukijana ja kirjoittajana
- 1996 Yksityinen ja yleinen totuus
 Kaarina Sala: Eeva ja yhteiskunta – Eila Pennasen kirjailijantyö
 Tiina Pystynen: Miten elämä muuttuu taiteeksi?
 Sari Näre: Julkisuus tunneprosessien välittäjänä
- 1997 Väki ja valta
 Jukka Rislakki: Suomalaiset väkivaltaisten puhdistusten kohteina
 Veijo Hietala: Elokuvan väkivalta
 Päivi Alasalmi: Nainen väkivallan lähteenä ja kohteena
- 1998 Mitä kieltä me puhumme?
 Erkki Lyytikäinen: Kielen normit – herrojen kanssa marjassa
 Simo Hämäläinen: Ihmisten puheet, kuka ja miksi
- 1999 Mihin kirjailijaa tarvitaan?
 Pentti Holapan puheenvuoro
 Leena Lehtolaisen puheenvuoro
 Markku Ihosen puheenvuoro
- 2000 Miten aika muuttaa kirjailijan sanomaa?
 Eija Komu: Pentinkulma oli minulle maailma
- 2001 Nuoruuden aarresaaret
 Hannele Huovi: kertomus on suoja häikäisyä vastaan
 Sinikka Nopola: Mihin tarvitsemme onnellista loppua?
 Leena Krohn: Kertomus on toinen luonto

Lähdekirjallisuus:

Painetut lähteet

ALASUUTARI, PERTTI 1996 *Toinen tasavalta. Suomi 1946-1994.*:Vastapaino: Tampere.

BARTHES, ROLAND 1993 *Tekijän kuolema. Tekstin syntymä.* Suomentaneet Lea Rojola ja Pirjo Thorel. Vastapaino: Tampere.

BOURDIEU, PIERRE 1985 *Sosiologian kysymyksiä.* Kääntänyt J.P. Roos alkuteoksesta *Question de sociologie.* Gummerus Oy: Jyväskylä.

FOUCAULT MICHEL 1972 *The Archeology of Knowledge.* Kääntänyt A.M. Sheridan Smith. Ranskankielinen alkuteos 1966. Routledge: London.

HALL STUART 1992a *The West and the Rest: Discourse and Power.* teoksessa *Formations of modernity.* Toimittanut Stuart Hall ja Bram Gieben. Polity Press: Cambridge.

HALL STUART 1992b *Kulttuurin ja politiikan murroksia.* Toimittanut Juha Koivisto, Mikko Lehtonen, Timo Uusitupa ja Lawrence Grossberg. Vastapaino: Tampere.

JOKINEN ARJA, JUHILA KIRSI, SUONINEN EERO 1993: *Diskurssianalyysin aakkoset.* Vastapaino: Tampere.

JOKINEN ARJA, JUHILA KIRSI, SUONINEN EERO 1999 *Diskurssianalyysi liikkeessä.* Vastapaino: Tampere.

LAITINEN KAI 1984 *Metsästä kaupunkiin. Esseitä ja tutkielmia kirjallisuudesta.* Otava: Helsinki.

LEHTONEN MIKKO 1994 *Kyklooppi ja kojootti. Subjekti 1600-1900 -lukujen kulttuuri- ja kirjallisuusteorioissa.* Vastapaino: Tampere.

NIEMI JUHANI 2000 *Kirjallinen elämä. Kirjallisuuden yhteiskuntasuhteiden kartoitusta.* SKS: Helsinki.

PÄLLI PEKKA 2003 *Ihmisryhmä diskurssissa ja diskurssina.* Acta Universitatis Tamperensis 910. Tampere University Press: Tampere.

POHJALAINEN AINO *Eikö Pentinkulma kiinnosta?.* Aamulehti 2.11.2006

RANTANEN PÄIVI 1997 *Suolatut säkeet. Suomen ja suomalaisten diskursiivinen muotoutuminen 1600-luvulta Topeliukseen.* SKS: Helsinki.

SEVÄNEN ERKKI 1998 *Taide instituutiona ja järjestelmänä. Modernin taide-elämän historiallis-sosiologiset mallit.* SKS: Helsinki.

Painamattomat lähteet

ILMONEN KARI 2001 *Hyvinvointivaltiollisesta kulttuuriteolliseen näkökulmaan – ilman ristiriitoja?*. Chynetti: Chydenius-Instituutin verkkojulkaisu; nro 9. Luettu: 15.4.2005. <http://www.chydenius.fi/tutkimus/2004julkaisut.html>

KUKKONEN TIINA 2004 *Taiteen arvottaminen ja arvottamisesta vetäytyminen*. Valtakunnallisten sosiologiapäivien 2004 taiteensosiologian ja kulttuuripolitiikan työryhmän alustuksen abstrakti. Luettu: 15.4.2004. http://people.cc.jyu.fi/~vmsalmi/sosiologiapaivat/tr_taide.htm

VILKUNA JANNE 2003 *Paikallishistorian hyötykäyttö*. Puheenvuoro Lahden Museopäivillä 2003. Luettu: 28.9.2006. <http://www.museoliitto.fi/tiedotus/museopaivat03/vilkuna.rtf>